REVISTA DE CATALUNYA

Director: ANTONI ROVIRA I VIRGILI

Volum VI	*Barcelona, abril 1927*	Any IV - N.º 34

Notes d'Anglaterra: Sobre Londres

«L'únic que els salva és una petita animeta protestant que duen dins, que recobreix d'una emoció molt pura les coses de la vida corrent.»
(Carta de Joan Crexells a Carles Riba, sobre Anglaterra.)

És evident que una de les coses més curioses i divertides d'aquest món és el problema de la veritat en la seva forma més humana, això és, el problema del tenir raó. La qüestió és tenir raó! — escriví Joan Crexells, discutint amb mi a les planes d'un diari sobre no recordo quin tòpic d'actualitat. I és cert que la qüestió és tenir raó. Però quan Joan Crexells ens demostrà, una tarda, a l'Ateneu, que Alemanya és un país d'homes elegants, tenia raó? Fou una discussió inoblidable. La majoria de les persones que l'escoltàvem érem, al seu costat, positivament inferiors, des de diversos punts de vista. Gairebé tots érem uns simples aficionats, i el menys que es pot dir és que desconeixíem les coses més essencials de l'estètica. Les nostres idees sobre els alemanys eren, per altra part, més aviat vagues. No havíem estat, encara, mai a Alemanya, i en el fons no sentíem cap curiositat d'anar-hi. La nostra posició, dins de la polèmica, era, doncs, literalment inferior, i, aparentment, les nostres idees molt vulnerables: car no sols fèiem voluntàriament el desmenjat, sinó que érem uns perfectes ignorants. És necessari dir, però, que aquella tarda Crexells estava

equivocat i que els altres teníem raó? Quan ens trobàrem a Milà, l'any 1923, encara li sabia greu de recordar-se'n. Li sabia greu, també, haver rebentat — magistralment es pot afegir —, a les planes de *La Revista*, i amb els darrers arguments de la darrera filosofia alemanya, el "Concepte general de la ciència catalana", de Francesc Pujols. Trobo diverses notes de la conversa que tinguérem, en els meus quaderns d'aquella època. "L'article d'En Folguera sobre el senyor Pujols — em digué — és molt bo, i és molt probable que una de les darreres coses de Catalunya que desapareixeran serà el "Concepte". Més avall: "La idea que tenim dels nostres clàssics és molt vaga i, per ara, purament arqueològica. La funció que tenen els primitius i els clàssics a totes les literatures, que consisteix a donar una base de realitat i de realisme al moviment literari, a constituir, diríem, el fons de reserva de la casa, a nosaltres ens falta. Imagineu-vos el que representa, doncs, un realista tan fort com el senyor Pujols: pot ésser el nostre Rabelais." Vaig respondre: "Els catalans sempre hem viscut discretament; però, políticament, hem estat uns desgraciats. La literatura depèn de la política. En la revifalla actual, l'aparició d'aquest llibre és un símptoma positiu de possible *good-luck*."

El número de febrer de la REVISTA DE CATALUNYA porta un article d'En Melcior Font, en el qual es transcriu una carta d'impressions de Londres escrita per Joan Crexells a Carles Riba. "Londres és una enredada — escriu Crexells —. És pobre, pobre, pobre." Aquests judicis formen part, per natural, d'aquell ordre de coses que sabien greu després a Joan Crexells. És sempre el mateix: es fa difícil de discutir fins la cosa més improvisada de Joan Crexells. La seva cultura era dilatada; els seus coneixements, solidíssims; la nostra ignorància, en canvi, no té límits. Però, què hi farem, si la qualitat de certes teles només es pot conèixer amb el tacte? Què hi farem si, de vegades, tenir un bon cop d'ull, o una disposició per flairar un rastre o el sentit que no dóna mai la Universitat, sinó la vida, d'orientar-se, pot ésser d'una utilitat infinitament superior a tota la cultura acumulada? En el camp polític, la insuficiència de la cultura es veu d'una manera gairebé dramàtica, perquè per més profunda que sigui la vostra experiència històrica, mai no us arribarà a esbandir de la realitat aquell element indefinible que té de cosa perennement nova. L'enunciació d'aquestes simples veritats no vol pas comportar una apologia sectària de la intuïció. De cap manera. Ens atreviríem a

afirmar que volen dir tot el contrari. En realitat, la cultura no fa més que preservar contra les tristes i inevitables caigudes del coneixement intuïtiu. Aquest coneixement, generalment, té una forma primària que el fa intolerable. Joan Crexells s'equivocà rarissimes vegades, degut a la seva cultura considerable. Però, si així i tot s'equivocà algun cop, imagineu la font inestroncable d'errors que devem ésser nosaltres! I la franca declaració d'aquest fet ens servirà, potser, un xic d'excusa davant del lector amable.

Londres, és una enredada? És curiós el que passa amb la immensa capital d'Anglaterra. És una ciutat que té admiradors delirants i enemics insubornables. Jo no he comprès mai la impossibilitat absoluta d'entendre's que té la gent parlant de la ciutat de Londres. A còpia de discutir i de sentir discutir els altres, he hagut d'acceptar la brutalitat dels fets i la profunda disparitat d'opinions, i no he tingut més remei, a la fi, que arribar a la conclusió que judicar Londres és com judicar certes dones, una qüestió de temperament. Dues persones de cultura mitjana s'entenen perfectament en dir: Viena és una ciutat agradable; París és una ciutat monumental; Berlín és una ciutat vulgar; Lisboa és una ciutat bruta, deliciosa i picant. Parlant de Londres, en canvi, no hi ha manera de veure fer a la gent dos passos plegats. La meva opinió de Londres té ben poca importància, però l'escriuré, perquè és una opinió mitjana. I bé; la primera vegada que vaig passar el canal, vaig prendre el vaixell a Calais amb les dues idees importants que porta tothom en el mateix cas: primera, que Londres és una ciutat de vuit milions d'habitants; segona, que Londres és la capital de l'Imperi més vast de la terra. Una certa disposició per a fer col·lecció de ciutats m'ha ensenyat a posar, anant pel món, molta aigua al vi, i encara, de vegades, m'equivoco. Però no seria sincer si no digués que jo esperava de les dues idees que he exposat, que portava convenientment il·lustrades amb el bagatge fotogràfic que tots tenim de les principals viles del món, el Londres corresponent i en certa manera fatal. Quan l'endemà vaig veure Picadilly Circus i Trafalgar Square, vaig quedar positivament parat. Vaig veure que aquests dos centres de Londres no tenien cap correspondència ni amb la grandiositat que comporta la idea d'Imperi ni amb la dilatació que sembla exigir un nucli de vuit milions d'homes i dones aglomerats. Això és Trafalgar Square? — he sentit a dir, davant l'estàtua de Nelson, a diverses persones a les quals he fet

veure Londres per primera vegada. El primer cop que ho vaig veure, vaig dir el mateix, tot pensant amb la quantitat d'illusionisme que pot contenir una fotografia i en el prestigi que pot donar un número i una paraula. Tinc observat que tots els judicis negatius sobre Londres provenen d'aquest fet: que Londres és, des del punt de vista de la lògica, un desengany absolut. Aquest desengany és del mateix ordre que el que es produiria en el cor d'un ciutadà de Palafrugell posat a Barcelona per primera vegada, si descobrís que la plaça de Catalunya és més petita que la seva Plaça Nova. I l'experiència ensenya això: que aquests desenganys són els que tarden més a curar-se.

Una vegada em vaig haver instal·lat, em vaig dir, molts matins: avui iràs a descobrir el Londres monumental. Fou inútil: no vaig trobar mai res que correspongués a aquest ordre de coses elevades. No vaig trobar enlloc ni el gust de la perspectiva ni el plaer de proporcionar sensacions de cop de vista, ni la intenció de la solemnitat majestuosa. La casa del Parlament, cert, és un edifici inoblidable, sobretot si es té la paciència d'anar a veure la venerable massa gòtica de la riba dreta — oposada — del Tàmesis —, cosa que, per cert, ben poca gent fa. El "Foreign Office" i l'Almirallat, vistos des de Saint James Park, formen els marcs d'un perfil d'arquitectura urbana que, al meu entendre, és de les coses més significatives d'aquest poble, per l'indefinible aspecte de tenacitat en to menor que té. És un perfil que té, em sembla, per Anglaterra, el mateix sentit que el del Kremlin té per Rússia. Però no trobeu res que us impressioni desmesuradament, i és en va que cerqueu el corresponent londinenc del Ring de Viena, de la Newski Perspectiva de Leningrad, sense parlar, ben entès, de la Concòrdia i dels Camps Elisis de París, que són, sens dubte, les troballes insuperables del geni de la Urbanització. Hi ha, certament, edificis a Londres: la catedral de Sant Pau, l'abadia de Westminster, la catedral catòlica, que, per cert, és horrible, arquitectònicament parlant, i el Palau reial. Els tres primers edificis, però, no es poden veure bé d'enlloc, perquè estan posats entre carrers estrets. I Buckingham Palace no és, literalment, res: a Itàlia hi ha, pel cap baix, deu o dotze mil palaus millors. En el curs d'aquestes meves passejades, em venia sovint a la memòria la meva vella idea de Calais i em demanava quina era la cosa que em demostrava que Londres és la capital de l'Imperi més vast de la terra. Encara que aquest Imperi Britànic — em deia jo — sigui una de les coses que fan més fàstic als anglesos,

hi deu haver alguna cosa a Londres que demostri el que encara avui es pot veure a Roma: la característica de la metròpoli. Inútil: no vaig trobar mai res que denunciés una intenció de posar l'estètica al servei de la formidable construcció política. I vaig pensar en París moltes vegades, en el París que no conté ni una pedra que no tingui una intenció imperial, en el París del perenne to major, de la majestat i de la grandiositat petrificades, de l'orgull fred, equilibrat, raonat. Pugeu a qualsevol hora del dia o de la nit Avinguda dels Camps Elisis amunt fins a l'arc de l'Estel, i sentireu, sense necessitat de recórrer a la història, que els simples elements urbans del lloc li donen un inconfusible aspecte de "superioritat". Això és indescriptible, perquè se sent d'una manera massa clara. A Londres seria inútil, potser, de cercar aquestes atrevides filigranes. En tot cas, si existeixen, saben perfectament dissimular-les.

I encara: en allò de Londres que més us impressiona, per exemple, el Parlament, l'Almirallat, el "Foreign Office", hi destrieu difícilment els elements urbans i estètics que conté dels elements no estètics. Qui pot estar-se, en efecte, davant de la casa del Parlament, de pensar en la significació política que tenen les venerables pedres? Qui pot estar-se, davant de l'edifici, de meditar sobre el corrent de vida essencial que hi ha passat, sobre allò que hi ha nascut i s'ha escampat per tot el món; sobre el que representa el Parlament anglès per a l'home que no ha nascut amb sang blava? Aquesta meditació produeix una emoció profunda que ben pocs llocs del món poden proporcionar. Car, per més poca confiança que tingueu de vosaltres mateixos, per més necessitat que sentiu de trasmudar en paternalisme benfactor la tirania dels inventors del dret de l'esclavatge, la contemplació de la casa del Parlament us dóna l'embriaguesa de l'orgull de sentir-vos no res més que un home, i el goig d'admirar un poble que ha fet el que ha pogut per fer sentir a tothom la joia de la llibertat. Les aigües tèrboles del riu, tornassolades a clapes d'oli mineral, amb els triangles blancs de les gavines volant sobre els remolins, passen davant de les pedres venerables, i semblen les aigües del temps al peu de les torres dels treballs, de les dolors i de les esperances dels homes. Davant de l'Almirallat i del "Foreign Office" la impressió també és de reflex. Davant de l'Almirallat, coronat d'argolles de telegrafia sense fils, us ve a la memòria el vell mot de la universalitat d'aquest poble: *Great Britain rules the*

waves, la Gran Bretanya governa les onades — mot que tant pot semblar un vers d'Homer, com una inscripció sobre una pedra antiga. I el "Foreign Office", la gran fornal dels treballs ciclòpics d'aquest poble, us porta a considerar la totalitat dels problemes de la vida i de la història sobre una perspectiva d'imposant universalitat. Saint James Park és, potser, el lloc més fi i vagarós de Londres. M'hi he passejat moltes vegades, i sempre m'ha produït una impressió sedant i buatada. Sovint, a l'hivern, sota l'acció del desgavell de perspectives de la boira, he vist, entre els arbres del parc, els edificis de l'Almirallat i del "Foreign Office", com a dins d'un somni, i m'han semblat, estrafets per l'aire esponjat, les dues columnes del món — dues columnes que es poden odiar, que es poden maleir si voleu (no tinc pas temps, ara, ni d'intentar l'enumeració dels problemes d'ordre estrictament moral que la simple contemplació d'aquests edificis posa —, però que certament produeixen, potser, més al contrari que a l'apologista, una absoluta sensació de respecte. Però tot aquest treball, diríem, paral·lel, no té pas certament res a veure amb la ciutat estricta. Llevat del Parlament, ben poca cosa porten a l'arquitectura de Londres aquests edificis. La meditació que provoquen és un plaer que no forma pas part de les sensacions del turisme usual, i, de fet, és un plaer que poden apreciar sobretot aquells homes provinents d'un país que no ha arribat encara, políticament parlant, a viure amb una certa higiene. De la contemplació de cap d'ells, no se'n podria deduir una significació deliberada de representar l'Imperi. Però, així i tot, representen tanta cosa, que impressionarien de la mateixa manera si baldament tinguessin una ínfima decoració arquitectònica. I només per veure això, ja val la pena de visitar Londres.

Tot això ajuda a oblidar el que anomenava més amunt el desengany de la lògica a Londres. Jo, almenys, el vaig oblidar de seguida, i amb ben poques empentes em vaig acostumar a passar-me de la solemnitat i el to major. Qüestió de temperament. Recordo que, al cap d'un parell de mesos d'ésser-hi, rodant, un dia, a l'aventura per la complicadíssima xarxa de carrers de la City, vaig topar, com aquell que diu, de nassos amb els blocs dels panys de paret de la catedral de Sant Pau. Malgrat que l'edifici no es pot veure bé d'enlloc, vaig trobar que les seves dimensions eren revoltants. Trobo en el meu quadern una nota d'aquella topada que em permeto de copiar, tot

demanant perdó per endavant. "Malgrat que la tradició dels meus avantpassats m'ha acostumat a la fatxenderia i a no saber exactament distingir la diferència que hi ha entre el que és palla i el que és gra, he trobat les dimensions de l'església protestant horrorosament grans. Les àguiles de l'Evangeli, a dins, deuen recordar els Alps d'una manera fotogràficament desagradable. Però només d'haver vist les parets de fora, aquesta nit somiaré i sentiré el vertigen de Sant Pere de Roma. Feia més d'un mes que només veia coses posades a la mida de l'home — els articles de fons del "Times" exceptuats —, i la catedral m'ha produït el mateix xoc desagradable que provoca, en els museus d'història natural, la visió dels animals — que són, gairebé tots, inventats — antediluvians. No puc comprendre la grandiositat en cap ordre de la vida, i per això Londres m'agrada tant. Cal trobar un itinerari per no topar més amb Sant Pau." La vivacitat d'aquesta nota s'explica perquè la City m'havia encantat. Hi havia arribat tot prenent el camí a cullerades. Havia començat per Soho. Soho és un barri de persones d'extracció barrejada, i hi ha molts continentals. És un barri de teatres i de music-halls, de botigues italianes, de restaurants francesos, d'antiquaris, de prostíbuls i de jueus, de botigues fosques que venen ocells dissecats i peixos de colors, i de llibreters de vell que amaguen col·leccions de postals pornogràfiques dins de llibres de teologia; de drapaires que lloguen barrets de copa i de velles senyores amb un vel a la cara que els proposen la venda d'una condecoració per sota de la capa; de gent rara que vingué a Londres fa vint anys, per una setmana, i encara no n'ha marxat, i d'altres desembarcats de fresc per estar-s'hi molt temps i que marxaran l'endemà; de belgues amb cara de bebè i el séc de la invasió alemanya, de grecs xerraires d'orella dreta i clatell esquilat, de prínceps russos que badallen, de negres, de joqueis, de còmics, de boxadors, de fracassats, de genis, de fantàstics i de portuguesos vellutats. Soho és una trituradora humana que treballa de nits i de dies, un barri de màgia popular concentrada i de jocs de mans, un cul-de-sac ple de monstres horribles i d'àngels inefables. A Soho hi ha totes les olors de les coses del món i totes les olors de Londres — carbó, fum de tabac, de figues seques i quitrà —; hi ha espècimens extractats de la humanitat i extracte d'anglès pur; hi ha això que cerquen fa tants de segles els savis: l'essència de la moral i la immoralitat químicament pura. Soho no és ni un

barri alt ni un barri baix, ni un barri elegant ni un barri inelegant, ni un barri de pobres ni un barri de rics, ni del passat ni del present, ni de l'esdevenidor, perquè és l'essència de la relativitat. No hi ha ningú que hi neixi ni que hi mori, però hom s'hi afaita, hom hi pren el te o hi pren la sífilis, hom hi fa el milionari o hi xucla les cames de llagosta de l'Scot's Restaurant. Soho és un dels quadros de la vida humana més bons que existeixen i potser només n'hi ha un exemplar.

L'Strand em donà una sensació de cosmopolitisme que cap altra ciutat — de les que jo conec — no m'havia produït abans. Podeu fer la prova a París: instal·leu-vos als grans boulevards, i al cap de quinze dies coneixereu a tothom, veureu passar a la mateixa hora de cada dia la mateixa gent i podreu assaborir — cosa delicada — la cara tristíssima que posen els homes i les dones anant als seus famosos rendez-vous galants. La riuada humana de l'Strand és indiscernible, variadíssima, perennement renovada, i ni les cares més exòtiques hi fan un paper detonant, ni hi ha manera de poder figurar-se el carrer com una cosa típica. Després, a Fleet-Street hi vaig sentir el primer contacte, diríem físic, amb l'Imperi — aquell contacte que havia cercat sense resultat a l'arquitectura. Fleet Street, el carrer dels diaris, és una de les coses més inoblidables de Londres i una institució única, probablement, al món. És en aquest carrer bariolat que hom comença d'aprendre la geografia llunyana, en els títols, en els fulls dels diaris de les terres antípodes, transoceàniques, reculadíssimes. Després, la City us acaba de donar una idea vivent de l'Imperi, pel simple fet de passar-hi pels carrers i llegir-hi els noms de les cases comercials. No res de particular, ben entès. Tradicionalment, la City de Londres és considerada com una construcció sòlida, fortíssima. Sembla, a més, que és veritat. És partint, potser, d'aquesta idea de solidesa que es pot arribar a comprendre que la City és per a un viatger una cosa d'interès general. Car — i això tampoc és nou — la solidesa de la City és d'aquelles coses que se saben fer perdonar. Vull dir que no hi ha cap símptoma a Londres que demostri ni que la construcció d'un gratacel és imminent, ni que els sentiments urbans de la finança tendiren ahir a l'òpera italiana i avui a la simfònica monstruositat de l'arquitectura alemanya. Fa temps que m'he desenganyat de fer descobriments. Però a la City de Londres jo pensava moltes vegades: no hi ha manera de trobar un símptoma enlloc que demostri que el comerç ha fet tornar ximple a aquesta gent. Després

parleu amb un home d'un altre ram — un savi, un professor, un home de cultura —, i arribeu a la mateixa conclusió anterior aplicada, naturalment, al seu ram particular. Llegiu, si us plau, les paraules que segueixen del mateix Joan Crexells. Després d'haver desenrotllat amb exemples la seva idea pejorativa de Londres — sobre la qual insistirem encara, una mica més avall —, diu: "Però amic, lleveu-vos el capell davant de l'home que ha estat alumne d'Oxford. He tingut ocasió de conèixer-ne dos o tres, i realment són la gent més fina i distingida que us trobeu anant pel món. Realment, la minoria que mana, a Anglaterra, és la més selecta del món. Un tipus com el prof. Pearson, per exemple, és una cosa divina. El professor Pearson és matemàtic i biòleg eminent. Però, en entrar al seu despatx, la primera cosa que es veu és un gravat de Miquel Angel. I, en sortir, us adoneu que hi ha els instruments de golf a un recó. I treballa tot el dia com un desesperat en coses de matemàtiques i d'estadística, però això no li fa perdre l'humor ni l'eixerreeix gens ni mica. Per mí, tot això ho dóna Oxford. És el concepte esportiu de l'educació i de la ciència..." Jo no ho sé pas. L'home complet que descriu admirablement Joan Crexells en aquest paràgraf serà un producte d'Oxford o de Cambridge, degut al concepte esportiu de l'educació o al que vulgueu. El fet és aquest: trobar en aquest món una minoria selecta i un home de cultura als quals ni la selecció ni la cultura els han fet esdevenir a tots plegats una colla de ximples, té una certa importància.

Però una afirmació així és encara d'una gran puerilitat. La gravetat comença quan hom veu la interdependència colpidora que hi ha entre la City tal com és i els homes de cultura tal com són. I la interdependència que hi ha encara entre el to d'aquests homes i el to general polític o literari o social. I la interdependència de tot plegat. És per això que sona horrorosament estrany llegir: "Londres és una enredada. És pobre, pobre, pobre. Quan un hom s'està a Londres una temporada, s'adona de quin país ideal devia ésser l'Alemanya d'abans de la guerra. Quina classe mitja tan poderosa i benestant tenia Alemanya abans del 14!" I bé, no, absolutament no. Jo no conec pas l'Alemanya d'abans de la guerra, però afirmo rodonament, i amb la força irrecusable que pot donar en aquest cas el no haver-la coneguda — encara que sospitada i llegida —, que Alemanya no era un país ideal, que la classe mitjana alemanya no era ni poderosa ni ben-

estant. El benestar d'aquesta classe depenia i estava absolutament a les ordres de la casta militar més abjecta que recorda la història. La seva força era un objecte de porcellana posat a les mans d'un emperador dement. Si el benestar i la força d'aquesta classe no pogueren demostrar-se en res més que en la mort de tres milions de membres de la mateixa a la guerra, s'ha de confessar que aquest benestar i aquesta força foren coses ben singulars. Aquestes veritats de sentit comú no toleren pas mots d'esperit ni arguments brillants en contra. Car hi ha una prova eterna — i només una — per demostrar la felicitat real — no la felicitat d'escenari — d'un país, que consisteix a prendre el pols de la classe política. El poble d'un país es pot passar el dia demostrant la seva felicitat en tots els ordres de la vida: ballant el foxtrot, fabricant botons de llauna, veient passar els soldats o anant als enterros. Si la classe política d'aquest país és literalment irresponsable, totes les formes populars de felicitat no són res, absolutament res, un mer foc d'encenalls, un carnaval absurd, perquè si hom fa dependre els plaers propis de l'humor extravagant d'un guillat, no hi ha tals plaers, perquè tot és misèria. Personalitzeu l'argument i recordeu, si teniu força, a un home que ha fet la guerra, que ha passat fam, que ha perdut fills i amics, que ha vist la inflació; recordeu la seva felicitat i la seva força anterior. Ja veurem el que us respondrà... Car el fet és aquest, i és que no hi hagué cap tribu inferior del centre de l'Africa que no visqués, abans del 14, amb una felicitat molt més real que la que posseïren els alemanys a la mateixa època. Tot això, certament, no té res a veure amb el progrés material. El problema no és ni de metropolitans ni de trens ni d'estacions, i si he emprat l'exemple africà que acabo d'usar ha estat amb una preocupació de justesa. En canvi, això té una relació profunda amb la vida social. Jo crec que no hi ha cap raó per suposar que un país que té una "élite" com la que té Anglaterra no tingui la massa popular corresponent. Això, que en el meu pensament fou una suposició, es convertí en realitat després d'haver seguit pas a pas el lock-out miner d'aquests últims mesos. Em semblà veure en la massa d'homes i dones i vells i criatures de les mines que aguantaren el cop impertorbablement durant setmanes i setmanes, una tal quantitat de coratge, de seriositat, de dignitat i de virtuts humanes, que em seria molt fàcil de demostrar, amb la crònica social europea d'aquests últims anys a la mà, que no s'ha

produït un exemple semblant. Però suposem amb Crexells, per seguir l'argument, que "el terme mig anglès és inferior, des de tots els punts de vista, al francès i a l'alemany." Imagineu-vos, ara, un interior alemany de la bona època, d'abans del 14, que era el que pensava el nostre plorat amic en fer aquesta afirmació. Hi havia un retrat del Kaiser, de l'Emperadriu, del fill gran d'aquests senyors, de Bismarck i, naturalment, de Frederic el Gran tocant la flauta. Al passadís, si la família era una mica important, a sobre la panòplia hi havia un kepis vermell de territorial francès del 70 — autèntic o comprat (n'he vist de totes dues classes) —. La vida familiar més important consistia en una sèrie de diàlegs, a la fi dels quals sempre quedava demostrat, com dos i dos fan quatre, que el Kaiser era l'home més important del món, que Alemanya era el primer país de la terra, que els alemanys monopolitzaven la intel·ligència, i les alemanyes les virtuts i la innocència; que els francesos eren uns porcs i que els anglesos eren uns pèrfids. Els filòsofs, els literats, els periodistes, els artistes, feien el mateix; la Universitat no feia altra cosa; però com que usaven un llenguatge convencional i difícil, la gent es pensava que segregaven cultura. Després, hi havia l'interior de les cases, ben escalfat certament, però sense cap intimitat, sense cap gràcia, un brick-à-brack de camelota d'una abundància tan formidable, que sempre que he viscut en alguna cambra de casa particular a Alemanya, m'ha donat la impressió desagradable d'habitar un saló de l'arca de Noé. Però, per què continuar? Llegiu, si teniu temps, alguna cosa realista sobre l'Alemanya de llavors — que exteriorment era com la d'ara —, i m'estalviareu feina. I si ens hem atrevit a fer un croquis lleuger d'aquestes coses, és per tractar de fer, per exclusió, una definició. Sabeu el que és un "home" més o menys "homely" — és igual — d'Anglaterra? És una casa que no conté res, absolutament res, d'allò que a les cases alemanyes té una malícia evident i una segona intenció de superioritat, de gràcia o de prova d'intel·ligència.

"L'únic que els salva — diu encara Crexells — és una petita animeta protestant que duen dins, que recobreix d'una emoció molt pura les coses de la vida corrent." Però això que és tan profund i tan ben dit, sabeu el que representa encara? Jo em penso que en aquestes dues ratlles hi ha la invitació més gran que a passar el canal s'ha escrit mai a Catalunya. Aquest article no és més que una

llarga glossa, ben pesada, d'aquestes paraules. No sé pas si he arribat a suggerir res. És extraordinàriament difícil haver de posar en arguments didàctics tota una sèrie de fenòmens d'un ordre certament lògic, però impregnats d'una simpatia de la més autèntica procedència sentimental. Jo no tinc pas traça per parlar-vos de la gran vida anglesa, per fer filigranes sobre el tema de la psicologia, per descriure-us l'estructura esportiva, política, econòmica o literària del país. Tampoc tinc el lirisme suficient per cantar-vos la superioritat dels barrets forts, de les corbates, de les pipes, dels trens, del rugby o de les noies rosses. Encara menys us podria afirmar que Anglaterra m'ha donat alguna cosa que em permeti posar-me davant vostre i dir: jo estic en possessió d'una cosa sublim. Més aviat m'ha ajudat a destruir totes les sublimitats que havia acumulat anteriorment. I què voleu? Em penso que això val algun diner. En tot cas, jo em considero abastament pagat.

JOSEP PLA

La nostra història vista pels historiadors britànics.

I. — Hallam, Bell, Thorndike.

SEMPRE m'ha atret extraordinàriament de conèixer la manera com Catalunya i els catalans han estat i són jutjats pels estrangers. Un temps havia començat a recollir dades per a una obra, que probablement no arribaré a escriure mai, sobre el concepte que els espanyols han tingut de nosaltres en les diverses èpoques. Avui, per l'indret on em trobo i per la meva qualitat d'historiador, aquella tendència a inquirir la manera com la nostra terra i el nostre poble han estat vistos pels estrangers, ve naturalment a concretar-se en la investigació que suposa el títol d'aquest article: "La nostra història vista pels historiadors britànics".

El meu treball, tot i la gran abundor de materials que tinc a la meva disposició, haurà d'ésser forçosament incomplet; la meva inquisició haurà de limitar-se als llibres d'historiadors anglesos que amb eventualitats d'allusió a la nostra història, hi ha avui a les biblioteques de Liverpool. I si, donada la quantitat de materials, em caldrà limitar l'examen per una banda, l'absència d'alguns llibres importants d'especialistes anglesos de la nostra història, o de la història peninsular, m'obligarà a limitar-lo per una altra.

Pecaran segurament aquests articles d'un cert desordre. Comprenc que la més bella cosa hauria estat d'ordenar l'examen cronològicament o per matèries. Però això hauria exigit un gran treball de classificació prèvia que no crec prou remunerador. He realitzat sí, naturalment, algunes cates preliminars, per tal d'orientar-me.

Em guardaré prou, tanmateix, d'intentar cap afirmació prèvia. En cloure la sèrie d'aquests articles, serà el moment de treure conseqüències.

* * *

Serà, em sembla, oportú de començar per l'examen d'alguns manuals d'Història d'Europa. Ells ens donaran, probablement, des d'un principi, una síntesi de la manera com els historiadors britànics veuen la nostra història. D'aquests manuals escollirem els d'ús més corrent entre els estudiants anglesos, o, millor dit (per no exposar-nos a generalitzacions massa ràpides), entre els estudiants d'història de la Universitat de Liverpool. Per a això n'hi haurà prou amb què entrem a la *Medieval History class library* de la *Faculty of Arts* (equivalent a la Facultat de Filosofia i Lletres de les Universitats espanyoles). En aquestes petites biblioteques, l'estudiant troba a mà els llibres de consulta més freqüent dins de cada branca científica. Nosaltres hi trobarem tot seguit diversos manuals dels que cerquem. I ens decidirem, sense vacillar, per un llibre titulat *View of the State of Europa during the Middle Ages*, escrit, a començaments del segle passat, per l'autor de la *Constitutional History of England*, Henry Hallam. L'estat atrotinat del llibre ens indica clarament que ell forma part de la nutrició més persistent dels estudiants d'història medieval d'aquesta Universitat. Com els hi és exposada la vida del nostre poble en l'Edat Mitjana?

En part, tot tractant de la història d'altres països; així, dins la història de la França carolíngia trobem els nostres orígens; dins la història de Nàpols i de Sicília, altres trossos del nostre passat. L'exposició dels fets hi és, en general, exacta. És digne d'esment el comentari que l'autor posa a les gestes de Joan de Pròcida. "Joan de Pròcida — diu (pàg. 284) — és un remarcable testimoni d'una veritat que l'orgull dels Governs els permetrà rarament de reconèixer: que un individu, obscur i aparentment insignificant, pot de vegades, amb perseverança i energia, fer trontollar els fonaments d'Estats constituïts: mentre que el secret perfecte de les seves intrigues prova també, contra el dir d'una màxima popular, que un secret polític pot ésser conservat per un nombre de persones durant un llarg espai de temps."

També trobem en aquest capítol del manual que examinem la reconeixença del caràcter internacional de la nostra història i un elogi de la nostra marina. "La llarga lluita que va seguir a la revolució de les Vespres — afirma Hallam — va embolicar o interessar la major part de l'Europa civilitzada. Felip III de França s'uní al seu oncle, i el rei d'Aragó fou compellit a combatre per Sicília en els seus dominis nadius. Aquest era certament el més vulnerable punt d'atac. En la mar era senyor de predomini. Els seus catalans, els més intrèpids mariners del Mediterrani, eren duts a la victòria per un refugiat calabrès, Roger de Llúria, el més illustre i afortunat almirall que Europa va produir fins als temps de Blake i Ruyter."

En els apartats titulats "Sicília unida a la Corona d'Aragó" i "Alfons d'Aragó esdevé sobirà de Nàpols", Hallam exposa l'accessió de Martí el Jove i de Martí l'Humà al tron de Sicília, i la lluita d'Alfons el Magnànim pel domini de Nàpols i la seva victòria final. La rivalitat de Catalunya i Gènova per la senyoria de la mar és posada ací de manifest per l'autor amb motiu de la batalla de Ponça, quan ens diu que Alfons "fou desfet i empresonat per una flota dels genovesos que, com a constants enemics dels catalans en totes les lluites navals del Mediterrani, havien donat de bon grat llur ajut al partit angeví". També dins aquests paràgrafs és fet un gran elogi del rei d'Aragó, paràfrasi del que en fa l'historiador Giannone: "Alfons, anomenat el Magnànim, fou, de molt, el més acomplert sobirà que va produir el segle xv. Les virtuts de cavalleria es combinaven en ell amb el patronatge de les lletres, i amb més que llur patronatge: amb un real entusiasme per aprendre, rarament trobat en un rei, i especialment en un de tan actiu i ambiciós. Una història és recontada, veritable o falsa, segons la qual la delícia d'escoltar una lectura de Quintus Curtius l'hauria guarit, sense cap altra medicina, d'una malaltia. Aquesta devoció per la literatura era, entre els italians d'aquell temps, un passaport gairebé segur per a l'admiració general, i la més cavalleresca perfecció. Magnificència en arquitectura, i la pompa d'una cort esplèndida, van donar una viva brillantor al seu regnat. Els napolitans percebien amb agraït orgull que ell vivia gairebé completament entre ells, amb preferència als seus regnes patrimonials; i li perdonaven les feixugues taxacions que els seus defectes, estretament aliats a les seves virtuts, prodigalitat i ambició, el compellien a imposar."

En el capítol relatiu a "La història d'Espanya fins a la conquesta de Granada" (cap. IV), trobem, no cal dir-ho, el major nombre de passatges relatius a la nostra història, de primer molt de tant en tant, en mig de la història dels altres regnes peninsulars; després, com a història d'Aragó; finalment, en forma de lleugeres indicacions particulars.

Per començar, trobem la següent declaració: "Si bé el reialme d'Aragó era molt inferior en extensió al reialme de Castella, els avantatges d'una millor forma de govern i millors sobirans, amb els de la indústria i el comerç al llarg d'una extensa costa, el feien gairebé igual en importància. Castella rarament intervingué en les dissencions civils d'Aragó; els reis d'Aragó van portar sovint llurs armes fins al cor de Castella. Durant els sanguinaris ultratges de Pere el Cruel i les tempestuoses revolucions que van finir amb l'establiment de la casa de Trastamara, Aragó no era certament en pau, ni completament ben governat; però la conseqüència política va sorgir als ulls d'Europa en el llarg regnat de l'ambiciós i astuciós Pere IV (el nostre Pere III), la sagacitat i fortuna del qual rescabalen, d'acord amb les idees comunes dels homes, la iniquitat amb què va despullar de les Illes Balears el seu parent el rei de Mallorca, i la constant perfídia del seu caràcter. He esmentat en un altre lloc la guerra siciliana, prosseguida amb tant d'ardiment, durant diversos anys, per Pere III (Pere el Gran) i el seu fill Alfons III (el nostre Alfons II). Quan aquest objectiu fou abandonat, Jaume II va llançar-se a una empresa menys esplèndida, però no menys difícil: la conquesta de Sardenya. L'illa, acostumada llargament a la independència, va costar una increïble despesa de sang i de diner als reis d'Aragó durant tot el segle XIV. No fou sotmesa fins al començament del segle següent, en el regnat de Martí."

A continuació és explicat el problema a què donà lloc la mort sense successió directa de Martí l'Humà. L'autor proclama el dret del comte d'Urgell. "Havia obtingut la lloctinència, que era el dret de l'hereu pressumpte. Aquest noble posseïa un extens territori a Catalunya, arran del Pireneu. Era nét de Jaume, germà de Pere el Cerimoniós, i, segons les regles de sucessió, es trobava certament en el primer lloc... El comte d'Urgell era afavorit, en general, pels catalans..."

Tot això, com el plantejament del problema, és presentat per

Hallam d'una manera força exacta. Però quan entra a parlar del procés que va seguir tot aquest vergonyós afer, cau en les errors de tants d'altres. Presenta Jaume el Dissortat com no volent-se sotmetre, ja des del començament, a cap decisió de tribunal civil, i en canvi el Justícia i altres prohoms aragonesos com a vetlladors íntegres de la puresa constitucional. No cal dir que expressa la seva admiració pel procediment seguit per solucionar un problema tan ardu. "Res no podria ésser més solemne — escriu —, més pacífic, ni, en aparença, més equitatiu, que les actuacions d'aquest tribunal." De tota manera, la decisió final de Casp no deixa de sobtar-lo. Per això, segurament, escriu: "En aquesta decisió és impossible de no sospitar que els jutges foren influïts més per consideracions polítiques que per un sentit estricte dels drets hereditaris." I afegeix: "No fou, tanmateix, en 1412, de cap manera universalment popular, especialment a Catalunya, d'on el comte d'Urgell era nadiu; i tal vegada la gran revolució dels catalans cinquanta anys més tard pot ésser atribuïda a la desafecció que aquest trencament — com ells pensaven — de les lleis de la successió havia excitat". No és això exactament, però hi ha un bon fons de veritat, tota vegada que, com ha estat dit en una altra banda (1), l'alçament de la nostra terra contra Joan II ve a ésser la rectificació violenta de la sentència de Casp; fins al punt que dos dels sobirans elegits per Catalunya en els deu anys de revolta seran els hereus de Jaume d'Urgell i de Lluís d'Anjou, rebutjats en aquella hora pels compromissaris."

Amb motiu de la revolta contra Joan II, Hallam torna a parlar dels catalans. "Van perseverar en llur rebel·lió — diu entre altres coses — durant més de deu anys, amb una inveterada obstinació". I l'obstinació, la tenacitat, són donades per ell com a característiques del nostre poble en el paràgraf que dedica a Catalunya i València després d'haver parlat molt llargament de les institucions d'Aragó. La idea d'una anexió predomina allí on caldria parlar solament d'unió. "El regne de València i el principat de Catalunya — diu (pàgina 346) — havent estat anexionats a Aragó, l'un per conquesta, l'altre per matrimoni, s'havien conservat sempre distints d'ell en llurs lleis i govern, cadascun tenia les seves Corts, compostes de tres estats, car la divisió de la noblesa en dos ordres no existia en amb-

(1) Valls-Taberner i F. Soldevila, *Història de Catalunya*, vol. II, pàg. 177.

dós països. Els catalans eren tenaços en llurs antics usatges, i oposats a la incorporació a cap altre poble d'Espanya. Llur caràcter nacional era audaç i independent; en cap indret de la península no va retenir o almenys pretendre l'aristocràcia territorial privilegis tan extensos, i els ciutadans eren amb justícia orgullosos de la riquesa adquirida per la indústria i de l'anomenada guanyada pel coratge. A l'accessió de Ferran I, que ells no havien desitjat gaire, els catalans van obligar-lo a jurar tres vegades successives de mantenir llurs llibertats, abans que volguessin fer el recíproc jurament de fidelitat."

En el capítol on es tracta del comerç trobem de bell nou un passatge, inspirat en el Capmany, de to semblantment elogiós. Després de parlar de la prosperitat comercial de Marsella, Narbona, Nimes, Montpeller, hom diu (pàg. 762): "Una activitat encara més gran prevalia a Catalunya. Des de la meitat del segle XIII (no ens cal traçar els rudiments de la seva història), Barcelona va començar a emular les ciutats italianes en les dues branques de l'energia naval: guerra i comerç. Embrancada en freqüents i severes hostilitats amb Gènova, i de vegades amb Constantinoble, mentre llurs vaixells traficaven arreu del Mediterrani i àdhuc del Canal Anglès, els catalans poden justament ésser inclosos entre les primeres nacions marítimes."

Una mica més enllà trobem un apartat que du per títol *A code of maritime laws established.* Aquest codi és el *Llibre del Consolat de Mar* o *Il Consolato de Mare,* com l'anomena Hallam. Malgrat la denominació italiana que li dóna, reconeix com a més probable el seu origen barceloní. "La seva promulgació — diu — sembla més aviat haver procedit dels ciutadans de Barcelona que no dels de Pisa o Venècia, els quals han pretès també d'ésser els primers legisladors del mar". Assenyala després com va adquirir força de llei en tot el Mediterrani, i afegeix: "En molts aspectes, el dret mercantil d'Europa és avui conformable a les seves provisions". Assenyala, en fi, com les lleis d'Oleron, compilades a França sota Lluís XI, foren emprades principalment al *Llibre del Consolat,* i com les Ordinacions de Wisbuy, per les quals es governaren els comerciants del Bàltic, s'inspiraren en les lleis d'Oleron.

No sols un lloc entre els primers pobles marítims, no sols el títol de primers legisladors de la mar, concedeix Hallam als catalans;

també admet que "la primera banca de dipòsit, instituïda per a comoditat de mercaders particulars, sembla haver estat la de Barcelona, en 1401". Es refereix, no cal dir-ho, a la Taula de Canvi.

No hem sabut, enfora d'aquestes, trobar cap altra allusió a la nostra gent, ni tan sols, es pot dir, en parlar dels trobadors, perquè es limita a fer remarcar que dos reis d'Aragó i un de Sicília figuren entre ells; tampoc, en parlar de la Croada contra els Albigesos, alludeix a la intervenció de Pere el Catòlic, ni esmenta la batalla de Muret.

No li féssim, però, retret d'aquestes omissions, i donem-nos per satisfets de la manera com, vist l'època en què va escriure, exposa la nostra història. Si prenem un altre manual, separat gairebé per un segle del llibre de Hallam, *Medieval Europe* (1095-1254) per Kenneth Bell (Oxford, 1911), comprendrem fins a quin punt seria poc gentil, per la nostra part, de mostrar-nos malcontents pel lloc que ocupem en la *View of the State of Europa during the Middle Ages*.

Cercarem en va dins el llibre de Bell el nom de Catalunya, i no menys en va el nom de Barcelona, que sovint, en històries d'aquest període (1095-1254)), pren un més gran relleu que el del principat. Amb això sembla que ja tot és dit. Però no ho és, encara. Així com, en general, els historiadors estrangers tenen una tendència a involucrar Catalunya dins Aragó, Kenneth Bell té una tendència a involucrar l'una i l'altre dins una entitat més vasta que aleshores de cap manera no existia. Això el porta a fer afirmacions com ara aquesta (pàg. 184): "Si l'expansió cap al Sud era el primer objecte dels espanyols, ells eren lligats per diversos vincles amb el Nord... La noblesa del Llenguadoc tenia feus dins Espanya, de la mateixa manera que nobles espanyols en tenien dins el Llenguadoc. Llur llenguatge era més similar que no el de la França del Nord. Com els de la França meridional, els espanyols eren cultes i tolerants, devien molt a la civilització musulmana, i no tenien res de l'apassionada i estreta ortodòxia del Nord. Als ulls d'algú prou fort per dominar l'individualisme egoista dels seus petits reis i els seus grans comtes, apareixia com un gran imperi disposat a dreçar-se a cavall del Pireneu." Ve't ací a quines inexactituds pot menar el fet de no haver-se pres la molèstia d'establir en dos mots, de bell antuvi, una distinció elemental. Un cop establerta, les relacions feudals, la similitud de llenguatge i de costums, les perspectives imperials, són constatacions exac-

tes molt posades en el seu lloc. Altrament, són un conjunt d'imprecisions que no poden menar sinó a confusió.

* * *

Un terme mig entre el llibre de Bell i el de Hallam ocupa el manual de Lynn Thorndike, titulat *Medieval Europe: its development and civilization*. Es tracta d'una obra de prou importància perquè formi part de la col·lecció historiogràfica *Great Nations*.

Com hi apareix Catalunya? Acabem d'indicar-ho: amb molt més de relleu que en l'obra de Bell, però amb molt menys que en el llibre de Hallam. És feta allusió als seus orígens en parlar de Carlemany. Les seves connexions amb el Migdia de França hi són més ben exposades: ací ja trobem la constatació de l'existència d'una llengua catalana, parenta de la provençal i servint de vehicle literari ("els trobadors cantaven en provençal i en català", arriba a dir). Però la mena d'agrupació estatal que formaren Catalunya i Aragó no ha estat gens ni mica compresa per Thorndike. Llur unió apareix en el seu llibre com un estadi afortunat de l'expansió aragonesa. "Aragó — diu (pàg. 288) — va començar a estendre els seus límits al començament del segle XII, i en 1137 fou augmentat mercès al matrimoni de la seva reina infantívola amb Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i Provença. Això va transformar Aragó, fins aleshores un regne interior, en una gran potència marítima amb un llarg litoral mediterrani. Provença va passar a una branca francesa en el segle XIII, però Catalunya va restar des d'aleshores com a part permanent del reialme d'Aragó." Això és dit allí on simplement caldria dir, si era la història d'Aragó la qui era exposada, que amb el matrimoni de Peronella amb Ramon Berenguer IV, Aragó, petit Estat continental, va unir els seus destins als d'un país mediterrani, qui extenia la seva influència a l'altra banda del Pireneu, qui començava a fer sentir la seva força damunt la mar i qui era cridat a ésser-hi una primera potència.

No és estrany, doncs, que Thorndike, vist la idea que s'ha format d'Aragó, arribi a dir que "Aragó, parlant aproximativament, formava un triangle, limitat al Nord pels Pireneus, a l'Est pel Mediterrani, des de Montpeller fins més enllà de València, a l'Oest per Castella." Tampoc no és estrany que, en un altre indret, al comen-

çament del capítol IX, trobem una frase com aquesta: "Els provençals i els catalans, des de ports com Montpeller i Barcelona en el regne d'Aragó, seguien molt de prop els italians en el comerç mediterrani."

Aquesta allusió a l'activitat mercantil de Barcelona és, tanmateix, una de les poques allusions que trobem en el llibre de Thorndike a l'expansió mediterrània de Catalunya. La lluita de Pere el Gran i els seus fills contra els Anjou, per la senyoria de Sicília, aquesta lluita que, com diu Hallam, va embolicar o interessar la major part de l'Europa civilitzada, és deixada de banda amb quatre ratlles: "Eventualment — diu (pàg. 448) — l'illa de Sicília va passar com a regne separat a una jove branca de la dinastia reial d'Aragó, i la casa d'Anjou hagué d'acontentar-se amb el Sud d'Itàlia o regne de Nàpols."

Quant a la lluita per Sardenya, ni la més petita allusió. Sols en un mapa trobem el nom d'Aragó davall el de l'illa. Tampoc cap allusió — i això en cap dels tres llibres examinats — a l'expedició a Orient i als ducats catalans d'Atenes i Neopàtria. En el darrer, publicat l'any 1920, esdevé una llacuna d'una certa magnitud, perquè en aquella data havien ja aparegut un conjunt d'importants estudis sobre la dominació catalana a Grècia, i l'autor havia de conèixer, si més no, l'obra de l'anglès Miller, *The Latins in the Levant*. D'altra banda, els destins que poguessin escaure a la ciutat d'Atenes en l'Edad Mitjana no ens semblen tan negligibles perquè no mereixi enc que sols sigui una ràpida allusió, una dominació com la nostra, qui abraça més de mitja centúria.

Pere el Catòlic, en canvi, apareix en el seu doble aspecte internacional: com a vassall de la Santa Seu i com a defensor dels senyors meridionals contra la Croada. En el primer aspecte és fins i tot posat per Thorndike com a prototipus de vassall reial d'Innocent III, aquell pontífex qui va arribar a instaurar damunt certs pobles una mena de suprema autoritat moral, reguladora de llur vida.

En l'aspecte de la cultura, a part d'alguna altra allusió a la intervenció de Catalunya en el conreu de la poesia trobadoresca (en el qual, per cert, hi fa també intervenir Aragó i Navarra), trobem una breu notícia relativa a la vinguda de Gerbert a Catalunya. "A la Gàllia — diu l'historiador anglès —, Gerbert fou el més gran home de ciència del desè segle. Va estudiar gramàtica a un monestir d'Au-

vèrnia, i després anà al comtat de Barcelona, al Nord d'Espanya, i va adquirir-hi diversos coneixements de matemàtiques, un tema sobre el qual més tard va escriure tractats."

Una allusió a les Corts, dues al port de Barcelona com a ruta comercial (del comerç bizantí en els temps de Justinià i del comerç flamenc en el segle XII), una altra, en fi, a l'ajut donat per cristians de Castella i Catalunya a prínceps musulmans en llurs guerres dinàstiques (allusió a l'expedició d'Ermengol I d'Urgell i altres comtes catalans a Còrdova) fineixen el quadro.

És un quadro ben incomplet. Cap mot respecte al Consolat de mar, ací. Cap mot tampoc — i això en cap dels tres llibres examinats — respecte a la nostra famosa cartografia. Així, valors universals, fruits de l'activitat catalana, resten negligits. Veurem, en el pròxim article, si en obres d'una més gran envergadura o modernitat troben un digne acolliment.

FERRAN SOLDEVILA

Mossèn Jaume Collell

(L'obra i la vida)

I. — Un noi de Vic.

És sota aquest títol que, en un petit llibre de memòries, ens conta el canonge vigatà els seus anys primers. — "Jo só nat — escriu —el divuit de desembre de 1846." Les primeres coses de les quals confessa tenir un record més precís, és d'haver sentit a parlar molt de soldats i de matiners. Sembla, tanmateix, que Vic, porta de la muntanya, era en temps de guerra un veritable campament. El nostre canonge fou bressat talment a so de cornetes. Ens recorda ara que aprengué en el bressol tots els tocs. Sembla, però, que la diana de cavalleria era, entre tots, el que més l'encisava. Tingué per mainadera — podem dir — ferotges soldats amb bigotassos, allotjats a casa seva. Diu que podia personificar-hi bé els contes de gegants, que l'àvia li contava.

A l'hora de jugar, havien d'ésser, és clar, més o menys bèllics els seus jocs. La mainada de Vic jugava tota a *soldats* i a *matiners* en aquest temps. Al pati de l'hospital — ens conta ara el vell canonge —, quines batusses! Armats de canyes i bastons, se separaven en dues colles, i vinga rondar pels carrers de la part baixa de Vic!

Ara que hi som — demana — deixeu-me parlar de l'àvia de Collsacabra. Li dec, tanmateix, una pila de precioses revelacions. La recordo gairebé sempre amb el fus a la mà. I és que la vella filadora em volia tothora al costat, perquè li anés peixant grills de taronja. Va contar-me les primeres cançons, les rondalles primeres." Però als set anys, quan el que havia d'ésser batallador canonge ja sabia de llegir "seguidet i ras", pogué pagar-li a bon preu totes aquestes delicades sollicituds. Li llegia llibres i no mal triats, "La

vida de Sant Aleix", el "Pierres i Magalona", "El Conde de Partinobles" i "Simbad, el Marino". Una mica més espigat, passà tots els istius a casa el seu oncle de L'Esquirol, a l'entrada de les collades de Collsacabra. Allí va sentir tota la beatitud de la vida al camp. El "Beatus" horacià li fou revelat tot d'una. — "Aquell inefable repòs de les fagedes!" — diu evocant-lo, ara —. Però aviat "l'enyorament dels campanars de Vic", invencible, le'n treia...

Va anar a estudi a la *Galera*, bon punt li posaren un casquet en lloc de la còfia infantil.—"Recordo com si fos ara — diu — el dia que van treure'm del rotllo de les beceroles." Més tard va anar al convent de Sant Domingo. Al darrer any, en uns exàmens públics, el qui havia d'assolir el triple mestratge del "gai saber", fou condecorat amb una medalla d'argent molt prima cenyida d'un llaç blau. Això li valgué un vestit nou i una gorra de *pinxo*. Ens ho retreu ara amb una jovenívola frescor.

Vol ésser aquesta una visió fugaç de la seva infantesa. I, tanmateix, fou ben decisiva en ell. Si per altra cosa no, perquè en aquest temps l'àvia i la mare del vell canonge — no sap qui hi té més bona part — li desvetllaren la flameta de la catalanitat, no mai extingida.

II. — Una mica de llatí.

Als nou anys, Jaume Collell fou matriculat de llatí al Seminari. Diu que aquella casa va semblar-li un món nou. L'aula amb tres rengles de graderia el va impressionar qui-sap-lo. I poc s'oblida de contar i de provar-nos amb facècies la ferocitat del "dòmine". Ell va sortir-se'n prou garbosament encara.

Era aleshores, a més, escolà de Sant Domingo. Allí pressentí — segons conta — la inefable beutat de la poesia litúrgica. Però sembla que el que més l'embadalia de la seva vida d'escolà, era penjar-se a les campanes i brandar-les. Coneixia distintament totes les de Vic." Però les de Sant Domingo — ha escrit — ressonaven i ressonen més encara en el meu cor que en les meves orelles."

Les mares vigatanes — ja ho sabeu — tenien totes el desig, la ilusió, diríem, de tenir un fill capellà. L'aurèola de Balmes, potser, i aquella blanca figura meditabunda del pensador que hi ha als

claustres de la Seu, influïen de prop o de lluny en la psicologia de la dona vigatana. Les dones de Vic sabien perfectament aleshores el què significaven en la gradació les notes de curs del Seminari. La mare del poeta de "L'any vuit" no podia pensar gaire altrament. D'altra banda, l'havia vist sempre amb llibres a les mans. Potser per això un bon dia demanà al seu fill per què no anava a llegir a la biblioteca de casa el Bisbe. Hi podia anar tothom. I ell va anar-hi tot seguit. El primer llibre que demanà fou el *Granada*. Però el que intrigava més de debò al jove seminarista era "Las ruinas de mi convento". Era aquesta l'única novella que els capellans deixaven llegir en aquell temps a la jovenalla. Se la disputaven els estudiants i les noies que encara anaven a costura a les Beates. Hom diu que l'estudiant va plorar molt damunt aquelles pàgines. Recorda bé encara el començament: "*Nací en medio del mar*". "*El Oceano es mi patria*"... Sembla que aquest piadós romanticisme feia estralls. Fora d'aquesta novella, hi havia només a la biblioteca episcopal de Vic "El Hebreo de Verona" i "Los misterios de las sectas secretas".

"Per aquest temps — escriu — a l'ombra de la Mare de Déu del Roser fou desclosa la meva vocació eclesiàstica. Que Déu pagui a tots els que em voltaven aleshores el gran bé que van fer-me!"

III — Una revelació.

Ho fou, realment, i no pas nua de transcendència. Recordeu que era escolà de Sant Domingo? No hem dit, però, que també manxava l'orgue. S'escaigué que un dia entrà a la saleta de l'orgue, on venia a fumar, el Pare Costa. Amb un gest decidit i amb un cert misteri allargà, somrient, un exemplar d'"El Brusi".—Llegeix—va demanar a l'escolà. Era el cartell de convocatòria dels Jocs Florals de Barcelona. Ell va llegir-lo en veu alta, i, en acabar la lectura, el Pare Costa li digué:

—Apa, ara ja ets retòric. Veiam si fas uns versos i els envies als Jocs Florals. "Era la primera vegada — conta el canonge-poeta — que jo sentia aquest nom harmoniós. Ressonava en el meu cor — afegeix — com una singular renovació de coses velles. Recordo bé la impressió d'aquell Cartell, i encara que, ni per un moment, vaig pensar a *tirar-hi* (aquesta és — diu —la paraula "floralesca"), en anar

al cor, vaig anar assaborint més i més el que havia llegit i, sobretot, la paraula *Englantina*, que tenia per a mi un suavíssim dringar."

I heu's aci que, a l'endemà, el "somni floralesc" se li avivà encara. Després d'haver-ne parlat amb els seus condeixebles, escrivi una quarteta sobre els segadors. Va escriure-la amb llapis a la paret de la sala de l'orgue per veure si el Pare Costa se n'adonaria. Són aquests els seus primers versos. I com que en aquest temps — ens diu sense melangia — fumava d'amagat del meu pare, podem dir, doncs, que la infantesa era ben finida.

IV. — L'estudiant-periodista.

La generació vigatana a la qual pertany el nostre canonge passà de la infantesa a la joventut gairebé d'un salt. Era un moment de forta exaltació dramàtica del patriotisme. La guerra del *moro* semblava a tothom una continuació, talment, de l'epopeia de la Reconquesta.

El pare de Jaume Collell era subscriptor del diari barceloní "El Telégrafo". L'estudiant n'havia de fer lectura pública, cada dia, a la botiga, a la qual assistien alguns veïns. Ell, però, no en tenia encara prou. Féu per subscriure's al "Diario de un testigo de la guerra de Africa". Aquests fascicles ilustrats li eren una llaminadura exquisida. Al seu través, féu la coneixença de Pere Antoni de Alarcon. I no fou aquesta la primera coneixença literària? El "genius loci" de Vic es revelà en aquest temps amb una germinació literària insospitada. Hom podia dir abans de l'any 1860, davant la migradesa literària, que Balmes havia absorbit tota la potencialitat mental dels seus conterranis.

Els primers factors d'eficàcia en aquest desvetllament foren el "Círculo literario" i el periodisme local. De temps, hom sentia a Vic la necessitat d'una societat literària a l'estil de l'"Ateneu Barceloní". Hi havia només el "Casino Vicense" i el "Casino Filharmònic". El "Círcol literari" sacià plenament aquest desig. I Jaume Collell, jovençà com era, en fou el propulsor més inquiet.

"Brillantíssima i ben fecunda — escriu mossèn Collell — fou la campanya del Círcol Literari de Vic, per espai de vint anys seguits. Nascut modestament en un piset del carrer de la Riera, ben aviat

alçà el seu vol". Per la seva tribuna — afegeix — hi passaren tots els oradors i poetes de casa nostra. Nosaltres, la jovenalla, allí férem un bon aprenentatge de la vida. Allí portàrem les nostres primícies literàries, i en aquella sala, sempre escalfada per l'ardor del saber i del patriotisme, sentírem els primers picaments de mans."

L'eficàcia del Círcol, però, hauria estat ben minsa, sense el periòdic. Per això, totjust fundat el centre, apareixia "El Ausonense". El publicaven, és clar, els mateixos que havien fundat el Círcol.

Cal dir, ara, que el periodisme tenia a Vic excellent tradició? Des de la guerra de l'any vuit, les fulles volanderes s'havien anat succeint. Però, per mor de la inquietud constant, els diaris patien períodes — sovint llargs — de suspensió. Així, doncs, amb "El Ausonense", podem dir que comença a arrelar a Vic el periodisme. Després de dos anys de palestra, però, deixà de sortir i aparegué totseguit "El Eco de la Montaña".

En aquest setmanari comença la seva tasca periodística un estudiant de Vic: Jaume Collell. Era l'any 1865. Signades amb tres inicials J. C. i B., arribaven cada setmana a la redacció d'"El Eco de la Montaña" unes "Revistes de Vic" que intrigaren tot seguit els lectors més sagaços. Per què amagava el seu nom el nou collaborador? En el Seminari — ens aclareix — jo era "ullat" i sempre "fora del rengle". Aquesta exhibició periodística podia ben perjudicar-me. Però l'anònim s'esvaí aviat. En una d'aquestes "revistes" ridiculitzava el procediment de *Conclusions*, en els actes acadèmics del Seminari, amb motiu de la festa de Sant Tomàs. Tot just passada, començà la recerca del garbós ridiculitzador. I no costà pas massa de trobar-lo. Havia d'ésser forçosament un estudiant. Coneixia massa bé el tecnicisme. Això el delatà. Cerquem les llistes — van dir-se —. I hom veié tot seguit, sense massa sorpresa — diguem-ho —, que aquelles inicials corresponien a un seminarista vigatà, no pas desconegut, Jaume Collell i Bancells. Li calgué, des d'aleshores, suportar tota llei d'allusions a la càtedra i àdhuc admonicions severíssimes. Però va guanyar-se l'ingrés a la redacció. Temo — va dir-li el director — que els capellans el mataran, des d'ara, a pessigades. I des d'aquell moment mai no ha deixat la ploma de les mans. Ha estat la seva arma.

Era aquesta, indubtablement, la vocació. Ja, al segon curs de Filosofia, publicà una fulla manuscrita, que duia per epigraf "Criti-

cón". Aleshores, l'estudiant acabava de llegir l'obra de Graciàn. Per això devia titular-la així.

I bé: què féu l'estudiant a la redacció d'"El Eco de la Montaña"? De moment, introduí una secció catalana amb un fulletó de poesies d'autors vigatans. El poemet de Verdaguer "Dos màrtirs de ma pàtria" fou el primer fulletó. Llegim en aquest número aquesta nota:

"*Empezamos hoy a publicar como folletín un pequeño poema en verso catalán, dividido en dos cantos, escrito por el joven poeta hijo de Folgarolas D. Jacinto Verdaguer, quien se dió tan ventajosamente a conocer en la última festividad literaria de los Juegos Florales, con dos poesías que merecieron dignísimamente la una el premio ofrecido por el Consistorio y la otra un* accèssit. *Creyendo hacer un favor a nuestros suscritores, nos hemos podido procurar el poema que publicamos, no sin gran resistencia de su modesto autor, que lo considera como un mero ensayo poético. Tenemos entendido que con posterioridad ha escrito otro poema que desearíamos también proporcionar a nuestros suscritores.*"

Aquestes quatre pàgines de vers feien esperar amb major interès el número. I, tanmateix, foren fets excellents auguris sobre el jove poeta, que es compliren ben aviat.

V. — Els primers versos de Verdaguer.

Tothom sap l'íntim lligam que hi hagué sempre entre el poeta de "Canigó" i el vell canonge. Però no sap pas tothom com naixia aquesta amistat. Ni tampoc potser com fou decisiva en la vida del terrerol de Folgueroles. Deixem que ens conti aquest moment el canonge poeta:

Era l'any 1863 — ens diu —, a Vic va alçar-se un gran aldarull per la qüestió de la indumentària dels estudiants del Seminari. Hom creia que no anaven prou distingits amb el barret alt i la capa. Acabava de decretar-se que els teòlegs i moralistes havien de vestir sotana i manteu i barret de cresta, com en les antigues Universitats espanyoles. Aquest barret desvetllà entre els estudiants tota llei de facècies. Hom va arribar, fins i tot, a compondre'n unes dècimes, ornades d'un gravat de romanso. En la trona de l'aula de Teologia se'n

feia lectura pública sovint, enmig d'una gran gatzara. Mossèn Collell recorda encara la primera estrofa:

"Amb lo tricorni en batalla,
i l'esparracat manteu,
amics meus, no em mirareu
sense esclafir la rialla.
És cert podrà la canalla
cridarme: quiquiriquic,
bé podrà riure tot Vic;
puix que resulta, a la fi,
que molts se riuen de mi
mentres jo de tots me ric."

Entre els oients, hi havia un jove magrentí, vestit pobrament, del qual hom deia d'amagat que feia excellents versos. Era Jacint Verdaguer, de Folgueroles, estudiant a cân Tona de Sant Martí de Riudeperes. Al cap de poc temps, sortia, de la impremta de cân Barjau, una fulla plena de dècimes seves. Era aquest el mestre obligat dels versistes vigatans. Per bé que — segons mossèn Collell — la composició és vulgarissima de conceptes i d'un humorisme de cuina de rectoria, prova una mà ben destra en el maneig del vers. Amb la seva "Recepta", doncs, Verdaguer pagà tribut al corrent literari vulgar. Foren els seus primers versos impresos.

En aquell temps els dos poetes vigatans encara no es tractaven. Verdaguer avançava d'un curs a Collell. Però un dia, per mans d'un company, Verdaguer féu arribar a les seves una llibreta plena de lletra menudà. Hi havia algunes glosses festives, però hi havia també exquisides refilades, que duien una pura aroma de cançó popular. — "Diga-li a En Verdaguer — va dir En Collell al company que li havia fet a mans la llibreta — que es deixi córrer la musa festiva i faci poesies serioses per l'estil d'algunes que n'hi he llegit." Aquesta franquesa plagué força al nou poeta. I ben aviat es donaren la primera forta encaixada d'amistat.

Fins que un dia, per la fira de Maig de 1865, mentre Collell regirava llibres vells en una parada, va acostar-se-li Verdaguer i, tot trasmudat, va dir-li: — Sóc premiat als Jocs Florals". El canonge

ens diu que gairebé tremolava. Els Masferrer — li digué — m'aconsellen que no vagi a la festa.

—No faltava sinó — va dir-li En Collell —. I suposo que hi aniràs amb barretina?

—Alguns m'aconsellen que em posi catxutxa.

—De cap de les maneres — va dir-li tot seguit. — Hi has d'anar amb barretina. No en portes sempre?

I l'endemà anava a Barcelona aquell estudiant de Vic, amb la barretina moradenca, i el bastonet de tortellatge a la mà...

"El Eco de la Montaña" recomanà després d'aquest triomf al nou poeta que "no durmiera sobre sus laureles..."

VI. — L'Esbart.

És aquest un dels bells records de la meva vida — ens diu —. Em plaurà contar-vos com va anar. Érem a cân Puigsech de Vic uns quants companys. Tot d'una se'm va ocórrer, no sé per què, proposar-los d'anar a la Font de la Torre Morgades de bon matí i avisar En Cinto, dient-li que el passaríem a recollir a cân Tona. Dit i fet. Damunt unes velles cobertes de pergamí, vaig escriure un missatge en català antic, i per segell pendent vaig dibuixar-n'hi un una mica per l'estil del Consistori dels Jocs Florals de Barcelona. Hi havia un arbre amb una arpa i la llegenda deia: "Esbart de Vic". L'arbre volia ésser el desmai que hi ha a la Font de la Torre Morgades. Des d'aleshores vam dir-ne poèticament *La Font del Desmai.*

"A l'endemà, a punta de dia — va dient-nos —, érem tots aplegats al Pla de Santa Teresa. Era el dinou de juny de 1867, vigília de Corpus. En arribar a cân Tona, En Cinto ens donà un clavell a cada u. Tot fent via, ens demanàvem l'un a l'altre: — Què portes per llegir? I, en ésser a la font, En Cinto es tragué de la butxaca un parlament admirable, que és una de les més belles pàgines de la prosa catalana. Cal dir ara la influència d'aquest *Esbart*, que tan ingènuament creaven?

Heu's ací la llista dels companys, tal com és gravada en el pedró monumental, inaugurat el juny de 1917: Jacint Verdaguer, Jaume Collell, Josep Masferrer, Marian Campà, Antoni d'Espona, Francesc

Masferrer, Martí Genís, Josep Salarich, Pere Andreu, Josep Serra i Campdelacreu.

Als primers anys, fins que sobrevingueren les pertorbacions de la guerra civil, foren a l'istiu molt freqüents les matinals sessions de l'"Esbart". Més tard se celebraren sessions a la tarda i alguna vegada hi havien assistit, fins i tot, amics de fora, com l'Aguiló.

Vell com só — ens diu el canonge ara —, sento encara la dolçor d'aquelles hores de poesia viscuda i enyoro l'ombra de la "Font del Desmai", tal com l'enyorava mossèn Cinto, tot navegant per l'Atlàntic. Heu's ací la primera estrofa de la poesia que davant les illes Terceres escriví el gran poeta el 15 de maig de 1875:

"Niuada de calàndries, poetes de ma terra,
jo enyoro vostres càntics d'amor dintre la mar,
avui que el maig aboca ses flors pel pla i la serra
ai, qui us sentís a l'hora de l'alba refilar."

VII. — Un parèntesi.

Ho fou la seva anada a Barcelona, l'any 1868, per estudiar Filosofia i Lletres. En veure que, després del tercer any de Teologia, deixava la sotana i el manteu, hom creia que En Collell no fóra capellà. A ell li interessava venir a Barcelona per provar la seva vocació i per fer relacions literàries. I no tardà a aconseguir-ho. La d'En Marian Aguiló fou de les primeres. Parlant amb Verdaguer als Jocs Florals de l'any 65, l'Aguiló li havia dit que si En Collell baixava a Barcelona, anés a fer-li una visita. Fou per l'atracció de l'apòstol de la nostra llengua — ens confessa — que sentí desig de freqüentar les aules de la Universitat, gloriosament regides aleshores per Milà i Fontanals, Llorens i Barba i Rubió i Ors.

Va entrar amb bon peu a la Universitat. Presentat per Francesc Masferrer, va entrar en una societat estudiantil que en deien *El Estímulo*. N'hi havia encara una altra que en deien *El buen deseo*. La finalitat era ben simple. Consistia a reunir-se un dia cada setmana una colla d'universitaris per assajar-se a parlar en públic i sostenir una discussió. Quan tocà el torn a En Collell, va prendre per tema "*Deca-*

dencia de España durante la dominación borbónica". Quan era més engrescat amb les consideracions que el tema anava suggerint-li, fou demanada la paraula amb un accent ferm i reposat. Era Josep Torres i Bages, un respectable minyó de Vilafranca, curt de vista. Un sedós bigoti li ombrejava en aquest temps el llavi. En Torres combaté el tracte que jo havia donat a l'escolàstica decadent del segle divuit.

Acabada la sessió, fou segellada amb una viva estreta de mans l'amistat amb l'home que havia d'ésser, anys a venir, el meu bisbe i el gran bisbe de Catalunya.

Jaume Collell fou contertuli de la primera colla catalanista del Suís. Sentia — confessa — una viva passió per l'òpera. L'òpera — diu — em goria bon xic de l'enyorament de la meva plana.

A Barcelona, el jove estudiant no perdia pas el temps. Els catedràtics el distingien amb la seva amistat, i l'any 69, després del seu primer triomf als Jocs Florals, les relacions artístiques se li augmentaren prodigiosament. Les relacions amb els germans Milà i el tracte amb els escultors Vallmitjana, les lectures a l'Ateneu i les converses a casa l'Aguiló, reconeix que poliren definitivament el seu caràcter.

VIII. — Una vel·leitat teatral.

El 13 de novembre de 1869 fou inaugurat el "Teatre Ausonense". L'obra representada en aquesta solemnitat l'havien escrita en col·laboració Jaume Collell i Serra i Campdelacreu. Fou el primer i el darrer intent teatral del nostre canonge. Una pura vel·leitat, doncs. La col·laboració — confessa — fou, certament, fraternal. Després de tants anys no sabria ara ben destriar, el canonge, el que hi féu ell o el seu amic poeta. Hi havia una vera compenetració d'idees i sentiments sobre el tema del *vigatanisme*. I en aquella *Llohansa*, realment, hom pot trobar-hi esbossat el programa de la llur actuació en la vida ciutadana. Tots els versos — diu — respiren una ingenuïtat de patriotisme i localisme que ens sortia, realment, del cor. I tant — afegeix — quan fèiem parlar el *Passat* amb la seva lluita amb l'*Esdevenidor*, com quan fèiem parlar la *Glòria* per tal de conquerir la *Comtessa Ausona*, sempre és aquest el mateix motiu. El final — va dient-nos — fou molt aplaudit, perquè entra a l'escena un cor d'homes que entonà l'*Himne* arravatador.

N'hem copiat, per donar-ne una idea, dues estrofes. N'hi ha ben bé prou:

"Lluny de les platges, que la mar ne besa,
Reina del cims altius de Catalunya,
el ceptre d'or, encisadora, empunya,
la noble Ausona, des d'antiga edat;
I los cent pobles que al seu volt s'estenen
tribut ne paguen a sa reina hermosa,
amb encensada boira vaporosa,
que com un vel amaga la ciutat."

La dedicatòria que hi ha a l'exemplar, no és pas menys expressiva: "A sa ben aimada pàtria, *La ciutat de Vic*, dediquen aquesta petita obreta, per ses glòries inspirada, *dos fills seus* que tenen tanta fe en lo amor a la terra nativa, que estan fermament convensuts de que sense un gran afecte al lloc on l'home ha vist la llum primera, no es pot tenir el generós sentiment del bé comú i de la germandat universal."

IX. — Els Jocs Florals. — La primera "Englantina".

Hem contat la revelació que fou feta d'aquesta festa a Jaume Collell, infant encara. I bé: ara se li presentava ocasió de veure-la amb els seus ulls. Eren els Jocs Florals de l'any 1868. Els presidia Víctor Balaguer. Havien estat convidats els felibres de Provença, i, a més, els poetes castellans de més prestigi. Vingueren Mistral, Roumieux, Zorrilla, Núñez de Arce i Ventura Ruiz.

Els joves de la colla del Suis, que publicaven un setmanari: "La Barretina", dedicaren un número extraordinari als Jocs, a dues tintes i amb versos a desdir. N'oferiren un exemplar en paper satinat als hostes illustres.

—Verdaguer — ens diu Mn. Collell — aquell any volia ésser premiat. Envià als Jocs un diguem-ne esbós de "L'Atlàntida". No fou premiat perquè, segurament atrafegats amb la vinguda dels forasters, els del Consistori no tindrien temps de llegir aquell gruix de versos. Així i tot — afegeix —, vaig demanar-li que vingués a la festa. I va

venir, tanmateix. Recordo que, al moment que jo anava a entrar a l'estació a esperar-lo, me'l vaig veure al davant. — Bon dia va, bon dia ve, on vols anar — vaig dir-li. — A donar unes quantes garrotades a En Balaguer — va respondre'm sense somriure. I cal dir que l'estudiant-poeta de Vic no hagué pas de penedir-se d'haver assistit a la festa. Fou aleshores que Mistral féu la famosa profecia: "Tu Marcellus eris".

De versos, el nostre canonge en feia ben pocs i sols versejava per divertiment o per una especial circumstància. En Verdaguer, que no volia ésser sol entre vigatans a la palestra del gai saber, el pregava molt sovint a fer-ne. L'Aguiló li deia força vegades: —A tu t'agrada més fer poesia que poesies. I això — confessa — era i és encara una gran veritat. Voleu saber com nasqué la seva primera englantina? Deixem que ens ho conti el poeta de "L'any vuit":

"A Barcelona passava hores de greu enyorament. Diria que fou l'enyorament el que em va entendrir el cor i em va escalfar la imaginació. I heu's ací que un bon matí de març, quan a Barcelona ja han arribat les orenetes, i a la Rambla de les Flors se senten els primers efluvis primaverals, em posí a dictar les primeres estrofes de l'oda a "La gent de l'any vuit". He de confessar que vaig sentir un íntim pler per aquella sobtada *erupció poètica. Anch'io son pittore!* — vaig dir-me, recordant un article d'En Larra. I una vesprada, sortint del cafè Suís, a la llum d'un fanal de la plaça Reial, vaig llegir-los a En Serra i Campdelacreu. — "Això és una "Englantina" com una casa — va dir-me. Quan la vaig tenir gairebé acabada, vaig anar a ensenyar-la al mestre Aguiló. Tenia les llàgrimes fàcils, tant de jove com després de més vell. En acabar de llegir-l'hi, es posà a plorar de satisfacció i, obrint un calaixet de la seva llibreria, em donà una fotografia dels pocs veterans, sobrevivents aleshores, dels defensors de la immortal Girona, tot dient-me: "—Si aquesta poesia no te la premien enguany als Jocs Florals amb l'Englantina", te la premio jo ara amb aquest record."

Però no fou pas únicament aquesta la prova que li assegurava el triomf. S'escaigué que el poeta anà a passar a Vic les vacances de Setmana Santa. El dia de Dijous Sant, després d'haver seguit els monuments, va llegir de sobretaula aquells versos als seus pares i germans." Tots van llagrimejar — ens diu, i no són pas aquestes les úniques llàgrimes que aquests versos han fet vessar."

I, realment, la seva "pubilla" — com n'ha dit el poeta sempre, fou coronada pel Consistori de l'any 1869 amb l'"Englantina d'or".

De Vic bé en plogueren d'enhorabones! Un dels primers en donar-l'hi fou En Cinto. En la seva lletra li deia: "Els vigatans estan molt entusiasmats amb els teus guanys. Els seminaristes em demanen si jo me n'he emportat també cap premi o accèssit, i en dir-los que no, arroncen les espatlles com dient: Pobre Cinto, ets a terra!" Una altra de les que li donaren més pler — ens confessa — fou la lletra signada per tots els habituals concurrents a la tertúlia de casa Espona. Fou aquesta — ens diu — la darrera de les tertúlies típiques de Vic. La seva descripció fóra un interessant capítol d'una novella de costums d'uns temps que ja no tornaran.

Molts es recorden encara de l'aldarull que alçaren aquells versos. Durant l'istiu de 1869 el nostre canonge féu de rapsoda recitant-la en diversos indrets de Catalunya, que el sollicitaren

X. — Mestre en gai saber.

La seva cella de seminari no era pas closa a la poesia. Hi entrava cada dia gaiament per la finestra. En aquest temps componia, sobretot, versos patriòtics, els únics — ens diu — dels quals podria dir potser *che forse non morran*. Voleu saber com naixia la seva segona "englantina" que el féu Mestre en gai saber? Una vesprada de fred, arraulit en la seva cella d'estudiant, se li acudí de "dictar una cantada al sometent". I escriví uns versos calcats damunt la forma de la famosa oda de Manzoni a la mort de Napoleon. Va enviar-la als Jocs Florals i assolí la flor cobejada.

Altra vegada en el gran saló de Llotja va sentir l'aleteig de la glòria al frec dels seus polsos. Era el dia 7 de maig de 1871. Acabada la lectura de les composicions, fou proclamat mestre en gai saber. Marian Aguiló va dar-li l'abraçada que més l'afalagà d'aquella cerimònia. El nom de l'Aguiló — diu — serà sempre reverenciat per mi com l'íntim evocador de les més belles jornades de la meva joventut."

"Puc dir, a propòsit dels Jocs — acaba tot somrient —, que he fet tres reines i són vives totes tres encara..."

L'any 1923, finalment, fou commemorat gloriosament el cinquan-

tenari del seu mestratge en gai saber. Li fou oferta una medalla d'or amb el seu bust i el segell de la institució, que ha venerat devotament sempre.

XI.—Sermonaire.

L'any 73 Jaume Collell és ordenat de prevere. Capellà tot just, inicia la seva tasca oratòria, a la qual consagrà tota la joventut. Aquest mateix any predicà el primer sermó a Barcelona, a l'església de la Concepció. Era passar dels Jocs a la trona — ens diu —. Per això van venir-hi tots els "floralistes". Fou un sermó memorable. Des d'aquest primer, la seva fama de predicador fou escampada arreu. El vell canonge podria ben omplenar un llibre contant la seva vida de sermonaire. Conegué també moments difícils: "El dia que esclatà el cop d'Estat del 74 — ens conta — predicava al Pi. Era encara novell en l'oratòria sagrada. I heu's ací en ésser passat l'exordi van avisar-lo que s'afanyés, que al carrer de Ponent hi havia barricades. Vaig anar camps a través, sermó enllà, i vaig acabar-lo sense que ningú no s'adonés dels salts."

Cal dir que la primera missió que en la seva tasca de predicador s'imposà el capellà-poeta, fou la de predicar en llengua vernàcula a les grans solemnitats, en les quals era gairebé fatalment exclosa. Predicà per tot Catalunya. Durant bona pila d'anys el seu nom era la màxima solemnitat que podia aportar-se a una festa. "Preneu la xarxa de ferrocarrils — ens diu — i us costarà trobar un indret del qual jo no en conegui la trona. En tot l'any 1901, ho recordo prou — ens diu —, vaig fer més de 130 sermons. De Núria a Tortosa vaig predicar a tot arreu. He resseguit tots els bisbats, el de Barcelona més que cap altre. Vaig tenir la temptació de venir-hi a viure, però no commemoraríem pas a hores d'ara aquestes noces si ho arribo a fer."

"—M'ha afalagat — us ho confesso — de trobar sempre en el tren, o en diversos indrets on he passat, gent humil que em retreuen frases de sermons que jo no sabria pas refer. Aquesta glòria íntima més que cap altra m'ha complagut. I us puc ben dir que si m'han guanyat aquestes falagueries els meus sermons, bé m'han portat més d'una denúncia. Tantes gairebé com en la meva vida periodística."

XII. — Ripoll i Montserrat.

Al nom d'aquests dos monestirs hi va lligat indestriablement el del nostre canonge-poeta. En dos capítols que pensa dedicar-hi en el seu llibre "Les nostres campanyes", hom veurà com és d'íntim i de gloriós aquest lligam. Volem avençar-ne quelcom, però. No és possible rastrejar minuciosament l'obra que mossèn Collell ha aportat a la nostra muntanya. Ell és qui va iniciar tot el moviment montserratí. Els romiatges, el rosari monumental, el Milenar, el famós certamen, la coronació de la Mare de Déu i tantes coses li són degudes en bonapart. Des de "La Veu de Montserrat" menà una campanya eficacissima i exemplar. Als dos símbols que encloïa Montserrat per a ell, s'hi consagrà amb un ardor i una fidelitat invencibles.

I la seva actuació a favor de Ripoll no és també gloriosa? Potser Ripoll, sense el zel restaurador del canonge vigatà, fóra encara una ruïna! Sense ombra de vanitat, és ell qui ens ho conta. "Quan va venir a Vic el bisbe Morgades — diu —, va posar-me tot seguit a la seva vora. El mateix dia de la seva entrada, en un moment de joiosa agitació en el palau, va cridar-me a part i va dir-me: —Cal que aquest primer temps, tu que coneixes bé el bisbat, m'orientis. —No pas amb aquesta pretensió — vaig fer-li de resposta —, però tanmateix em permetré aconsellar a V. E. dues gran obres a fer: Restaurar Ripoll i crear el Museu Arqueològic. La primera resposta del bisbe no era pas ben esperançadora. — Ripoll — digué — és un cadàver. No hi ha res a fer. I quant al Museu, jo no entenc poc ni gaire en arqueologia. A desgrat de tot — vaig fer-li de resposta —, aquestes seran les dues grans obres de l'episcopat de V. E. I certament ho foren. Els restauradors de Ripoll van ésser, certament, el canonge Collell i el Bisbe.

Ell mateix ens descriu la primera visita al Monestir en runes. Feia una tristesa! — ens diu. — Hi corria l'aigua per tot arreu. El bisbe en sortí desolat. En temps de primavera, al cap d'uns mesos, hi fèiem una segona visita. Era l'any 1885. Els vols d'orenetes damunt les pedres caigudes reviscolaren potser l'esperit del bisbe. Dreçarem les pedres — em digué, iluminat tot d'una —. I el primer

de gener de 1886 preniem possessió d'aquella ruïna. Personalment, el bon canonge seguí tot Catalunya per a trobar els cabals que calien. Ens recorda la desilusió amb què retornà de Mallorca. L'arxiduc de Miramar, després de ben pidolar-los, li donà quaranta duros. A l'any 93 Ripoll era ja el monestir greu, "entre mig de dues aigues".

XIII. — "La Veu de Montserrat". — "La Veu de Catalunya".

És "La Veu de Montserrat" el camp d'acció del nostre canonge. Besseguiu-ne, si us plau, la col·lecció. No us costarà gens de pressentir-ne l'eficàcia, ni de sentir, a través de totes les seves pàgines, l'embranzida creadora, l'esperit arborat i la ploma de Mn. Collell, manejada tothora com una arma.

Com naixia la idea de crear la revista? Mossèn Collell n'atribueix la creació a un motiu, si no providencial, d'il·luminació gairebé. L'any 77 — ens conta — vaig fer amb mossèn Cinto un piadós romiatge a Lourdes i a Loiola. Passàrem a visitar també el sepulcre de Sant Miquel dels Sants, a Milà. Anàrem finalment a Avila, amb una peregrinació de devots de la Santa. De retorn, a Vic teníem Missió. Un bon dia, el predicador clamà arborat perquè cadascú posés al servei de Déu les aptituds que d'Ell havia rebudes. "Qui sàpiga escriure — digué —, que prengui la ploma." Confesso que vaig sentir-me al·ludit. Cal prendre, doncs, la ploma, vaig dir a Verdaguer. I vaig proposar tot seguit la creació d'una revista. Com ne diríem? Calia triar entre dos noms "La Casa pairal" o "La Veu de Montserrat". Aquest darrer féu millor fortuna. I tot seguit vaig posar-me a la feina.

Però confesso que en veure el pa de lletra que feia el primer número, em vaig espantar. Sortosament, el censor era també el meu confessor. Vaig consultar-li el cas. Això és una temptació que cal vèncer — digué .— Li dic que ha de fer-ho. I ho vaig fer.

Tota la Catalunya de l'esperit d'aquell temps ha desfilat per aquelles pàgines. Tots els noms hi són. Gairebé totes les coses acomplertes tenen naixença i acompliment en les columnes de "La Veu de Montserrat". Deu anys més tard, moria. No atribuïm a ningú la culpa de la desaparició. S'esqueia l'any 88. Hi havia a Barcelona l'Exposició Universal. Mossèn Collell era del Comitè executiu. Per mor d'aquest

càrrec, temia d'haver de passar molt temps a Ciutat, i vaig proposar a mossèn Cinto de traslladar "La Veu de Montserrat" a Barcelona. Els vigatans no ho van voler. No ho voleu? — vaig dir-me .— Doncs jo sense revista no sabria viure. I vam crear, amb uns companys, "La Veu de Catalunya", setmanari.

XIV. — L'obra a fer.

Hem dit o hem insinuat bona part de l'obra acomplerta. I bé: als seus anys, el vell canonge no ho dóna pas tot per fet.

De moment, ens diu que prepara un llibre que pensa titular: "Les nostres campanyes". Vindrà a ésser — podem dir — un historial de l'acció conjunta dels qui han contribuït al desvetllament de la consciència pairal.

"Ja comprendreu — escriu a propòsit d'aquest llibre — quin camp d'observació tan extens s'obriria al meu esperit i quin desembaràs de calaixos em cal fer en el magatzem de la meva memòria. Campanyes de propaganda catòlica, campanyes del desvetllament català, campanyes culturals en el més ample sentit de la paraula, intervenció en les lluites político-religioses d'una temporada turbulent i de malaurada confusió dels esperits, actuació ferma, decidida, en l'estadi del periodisme, sense oblidar mai l'aportació al moviment literari, propulsor del moviment polític. Heu's ací, en un breu resum, el programa tan vast com variat que m'hauria de traçar i que em donaria una feinada que, ara com ara, només de pensar-hi em vénen esgarrifances de fred."

A més, té en pla de publicació dos epistolaris: el del doctor Sardà i el de mossèn Cinto, en el qual seran incloses les darreres cartes del gran poeta. I ara, admireu-vos, si us plau, té escrites — i les hem fullejat — quaranta set quartilles d'una novella situada a Tarragona, en l'època romana. Sembla que en dirà: "Nuri, o el reiet del Taga". A més, ens confessa que voldria, abans de morir, haver fixat en uns versos el seu testament patriòtic:

XV. — "Pro aris et focis".

En acabar el seu llibre: "Del meu fadrinatge", a l'any 1920, el venerable canonge escrivia: "Han passat d'això quaranta anys, i en girar-me enrera *per rimirar lo passo,* em sembla que no he fet pas mancament a la fe jurada i he fet bo el meu lema de "Pro aris et focis".

El que ell podia dir, en girar-se enrera per esguardar el camí fet, ho diuen també avui tots els qui l'han vist coratjosament fer via, o han pogut endevinar l'eficàcia dels seus passos.

MELCIOR FONT

El "Lavabo" del Claustre de Poblet

La plausible idea del Cercle Artístic de retornar a Poblet la pica d'una de les vàries fonts, avui dia desaparegudes, que hi havia pels seus patis i dependències, ha cridat l'interès de l'opinió de manera especial sobre una d'aquelles — la més visible de totes —, per conservar-se encara part del safareig exterior i, sobretot, el templet construït expressament per cobricelar-la.

És de creure que la circumstància d'existir un lloc al monestir on clarament hi falta una pica de font, hagi estat la causa que, en trobar-ne una que pot justificar la procedència pobletana, s'hagi emplaçat mentalment allí on tanta falta fa. La cosa resulta natural, fins a cert punt. Adhuc acceptem que, de trobar-se aquesta pica a Poblet, s'hagués pogut posar — com una restauració casolana — al lloc on s'ha dit que pertanyia, sense que ningú en protestés, com no s'ha protestat d'una pedra allargada en forma de sarcòfag que ara hi ha, amb evident dissonància.

Però ara la qüestió no és de simple endreça de la pica. Pel prestigi artístic de l'entitat oferent i per l'actualitat que la seva consolidació dóna a Poblet, afortunadament la qüestió ha semblat voler encarrilar-se pels adequats camins de crítica arqueològica, que tal vegada no hagin passat de recerca històrica, però que, de totes maneres, han fet el bé de posar damunt la taula un tema interessant que és llàstima hagi estat tractat solament d'una faisó fragmentària.

No és que pensem ara nosaltres subsanar aquesta falla. Ens mou a agafar la ploma l'interès que sentim pel nostre patrimoni artístic

i el creure que la cosa val prou la pena perquè cap opinió sincera no es regategi per tal d'aportar punts d'albir per al millor encert de la solució que s'adopti.

Antecedents històrics

La majoria de claustres cirtercienses, no tots, acostumaven a tenir davant del refetor un espai cobert al qual es donava el nom de *lavabo*, perquè dins hi havia una font destinada a les ablucions dels religiosos. Generalment, era considerat com un anex del claustre, i a ell s'encaminaven abans d'entrar al refetor i en tornar del camp, quan el primitiu rigor de l'Ordre feia que els monjos hi treballessin.

Aquella austeritat, que tingué el seu fort al segle XII i es conservà encara bona part del segle XIII, havia exclòs dels seus convents tota exhibició de luxe i tota cosa supèrflua; per això aquestes fonts eren considerades, no com un motiu de decoració, sinó com un objecte de primera necessitat, i a tal criteri s'adaptava la seva construcció. Els templets acostumaven a tenir planta poligonal, i la font era circular. Els frares hi entraven en fila per l'un costat i en sortien per l'altre, a fi de no alterar l'ordre. Eren deliberadament senzills, encara que per la seva construcció pètrea i en volta, subjecta a un estil històric llavors vivent, avui els admirem com a joies artístiques.

Viollet-le-Duc publica els plans del de Pontigny, que era petit i de planta hexagonal; la font, circular, amb el recipient exterior molt baix i la pica d'on rajava l'aigua, a l'alçària de les mans, molt planera, i un piló al mig, per on s'omplia la pica. A Fontenay hi havia el templet quadrat, amb la font rodona més gran que l'anterior, però amb els elements disposats de la mateixa manera. Al lloc del piló hi havia la columna que rebia els quatre arcs de reforç de la volta. La pica s'omplia per uns brocs de ferro que neixien del fons i sortien per damunt de l'aigua de la mateixa. Aquest lavabo de Fontenay, al voltant d'una columna, demostra com no eren cercats efectes monumentals. Les piques eren molt planes i es procurava construir-les d'una sola peça de pedra.

Aquí a Catalunya ens ha quedat bastant ben conservat el lavabo de Santes Creus, de planta sisavada, aparentment igual al de Poblet. En el seu interior, la font encara hi raja, així com a Poblet

s'estroncà i fou bàrbarament malmesa. El safareig d'aquell és rodó i bastant alt; un graó tot voltant dóna al recipient una altura fins a l'ampit, que permet assolir còmodament amb les mans l'aigua que raja de la pica interior, la qual és també rodona, amb rolls tot voltant. L'aigua brolla del mig, per un piló cobert de molsa, sense caràcter artístic, però que, al seu temps, podia haver estat la base d'algun element decoratiu.

A Poblet, amb tot i obeir a la mateixa disposició, el rentamans tenia més importància. El safareig és igualment rodó i construït amb carreus com aquell, però no tan alt, més ample i sense el graó que el volta. En el seu interior hi ha restes de columnes romàniques que sostenien la pica. El P. Finestres, que al segle XVIII era monjo de Poblet, el descriu dient: "En frente de la Puerta del Refectorio y dentro de la Luna del Claustro hay otro surtidor, y fuente tan copiosa, que arroja por treinta y un caños el agua de una Taza de piedra de cincuenta y dos palmos de circunferencia, y cuando no bastan los caños a vomitar las aguas recogidas en la Taza, sobresalen por encima de sus labios, y forman unas avenidas de olas bulliciosas, que parece un mar abreviado."

Opinions

Aquesta descripció del P. Finestres, oportunament recordada pel senyor Castellanas, va ésser la que posà en evidència que la pica no era la del brollador del Claustre de Poblet. El veure que no podia ésser la principal de l'esmentat brollador, va fer acceptar la possibilitat que en fos una cimera. El senyor Joan Sacs, en aquesta mateixa REVISTA DE CATALUNYA, plantejava el dubte de si la pica del Cercle Artístic no fos d'una altra dependència del monestir, a jutjar per la dificultat que hauria resultat que els vuit petits forats de desaiguament fossin capaços d'alimentar trenta abundosos dolls.

La qüestió havia romàs en un estat en què, sense negar radicalment la prosàpia que els més optimistes atorgaven a la repetida pica, s'havien donat prou elements de judici perquè, si un bon dia la discutida pedra tornava a Poblet, fos emplaçada en un lloc on no incorregués en contradiccions amb l'arqueologia ni amb la funció que tenia.

Un projecte de reconstrucció

Després de les esmentades opinions, se'n publicà una més digna de notar-se, per anar ilustrada amb un projecte de reconstrucció curosament dibuixat, la qual firma el senyor Feliu Domènech. Un estudi així, fet per persona documentada com el senyor Domènech, hauria pogut ésser el que resolgués la qüestió, si no s'hagués desviat, al nostre entendre, cap a una base inconsistent. Un projecte dibuixat té més força que les opinions escrites, i pot exercir damunt dels que el veuen la suggestió d'una cosa definitivament resolta. D'aquí la necessitat de comentar-lo.

La disposició dels elements i la proporció general d'aquest projecte ens semblarien bé, si fos un tema únicament artístic; però, des del punt de vista arqueològic en què devem situar-nos, es posen de manifest algunes qüestions les quals deuen ésser plantejades amb una màxima claredat.

Amb les circumstàncies que sobre el particular coneixem, per més que no siguin abundoses, provarem d'escatir com devia ésser la pica destruïda i endegar per bon camí la solució que s'adopti.

En aquest gràfic es veu massa la influència de la pica suara revelada i poc la de les restes existents a Poblet i la descripció que de la font desapareguda tenim; com si l'atracció d'un apriorisme hagués menat el llapis a demostrar aquell precís emplaçament de la cèlebre pica. No oblidem que si mai hagués ocupat tal lloc — més endavant en parlarem —, aquesta peça hauria hagut d'ésser una cimera *postissa i deslligada d'estil* amb la resta del rentamans.

El dia que es tractés de reconstruir-lo, en projectar la seva gran tassa el més aproximada a ço que fou, s'hauria de pensar més en la part de safareig que encara hi ha al mateix lloc, que en una pica que, si bé s'ha provat que procedeix de Poblet, està per provar encara a quina de les moltes fonts del monestir pertanyia. Siguin-nos permeses algunes consideracions.

L'estil. — El temple s'acabà segurament el segle XIII. Les restes del safareig acusen igual data, i el mateix passa en les restes de columnetes que encara hi ha en el seu lloc primitiu. En mig i damunt

de tot això, hi havia d'haver una tassa o pica netament romànica. No una tassa que, si s'adiu amb la del Cercle Artístic, resultarà d'un gòtic avançat, que haurem de calendar a les darreries del segle XV o principis del següent.

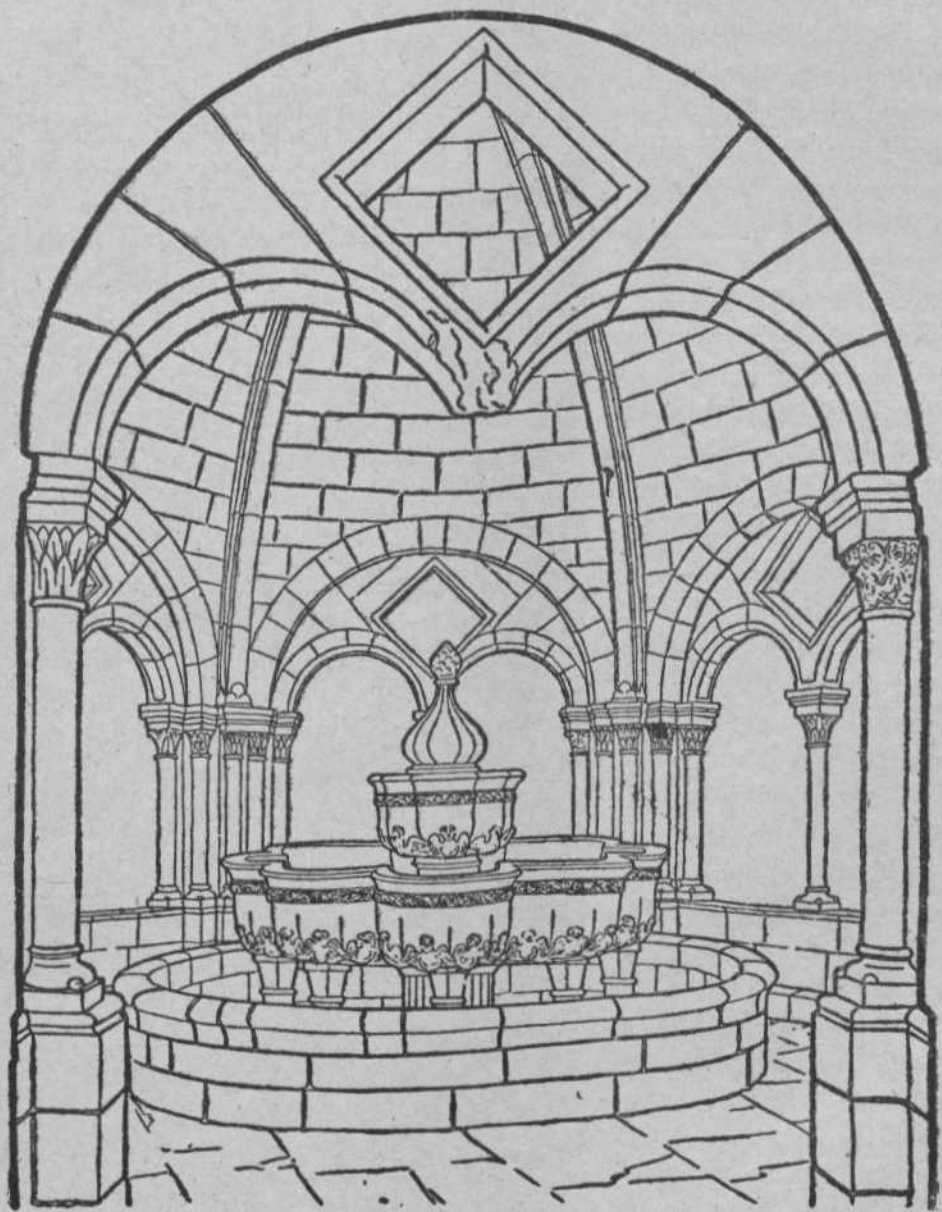

El Lavabo del Claustre de Poblet

(Reconstrucció ideal, imaginada pel senyor Fèlix Domènech)

És clar que no seria materialment impossible que en aquesta data — ja oblidada la primitiva austeritat cisterciense — els monjos haguessin obrat un rentamans sumptuós, semblant al projectat. En aquest cas, fóra lògic que haguessin fet també del nou estil el safareig i les columnetes del seu interior, cas de mantenir-les-hi; i ens sembla també lògic que d'aquesta gran pica esculpida se n'hauria trobat alguna resta pel monestir. Mentre no es demostri altrament, hem de creure que dins del safareig i damunt de les columnetes primitives hi havia una pica coetània i amb les mateixes característiques.

La utilitat. — La tassa projectada és de forma lobular, amb quatre rolls en cada lòbul. Això faria que els rolls extrems de cada dos lòbuls veïns estiguessin en un recó, gairebé encarats i vindrien a confondre's en un. Solució admissible en un joc d'aigües per fer bonic; no en un rentamans d'un gran convent de monjos que tots anaven a dinar a toc de campana i havien de preferir rentar-se en rolls independents rajant a una distància concèntrica de l'ampit del safareig.

Si s'hagués prescindit de la forma circular, creiem que s'hauria preferit la sisavada del templet a qualsevol altra.

A més a més, la barana de la tassa ens sembla massa alta i poc gruixuda. Aquesta font servia als monjos, no sols per rentar-se les mans, sinó per beure, i damunt de la tassa era un lloc molt còmode per deixar-hi els atuells per les diverses utilitats que tenia. A Santes Creus es pot comprovar aquesta disposició.

La construcció. — Una tassa com la que analitzem, feta amb peces de pedra i materials moderns, tindria les seves dificultats constructives. Traslladem-nos amb la imaginació al Poblet del segle XIII, dos cents cinquanta anys abans d'esculpir-s'hi la pica del Cercle Artístic, i creurem que la tassa real havia d'ésser diferent de la projectada.

Els testimonis literaris. — No oblidem que, encara que succinta, tenim una descripció de la tassa. El Pare Finestres, historiador del Monestir, parla de 52 pams de *circumferència*, denominació que ens acusa una *forma circular* i no *lobular*, la qual cosa és molt

lògica trobant-se dins d'un safareig *circular*. Podria haver pres el P. Finestres la paraula *circumferència* com a sinònima de *perímetre?* A la mateixa plana de la cita més amunt reproduïda, una ratlla abans, parla del brollador del refetor i diu que és "de figura ochavada".

Domènech i Montaner, en el seu llibre pòstum sobre Poblet, diu que aquesta pica havia d'ésser "...gran, rodona o poligonal, planera, extensa..." (pàg. 198). En dibuixar la planta del lavabo (pàg. 185), abandona la idea del poligon i accepta la rodona. Domènech i Montaner, l'ilustre arquitecte i arqueòleg, sembla, doncs, que imaginava una gran pica *rodona, planera, extensa...* Com compaginar aquesta opinió amb una pica *lobulada, profunda i poc extensa?*

Una altra diferència, encara. Petita, però real. La tassa del P. Finestres té 31 rolls. Si la suposem amb vuit lòbuls, n'havia de tenir 32, admetent que en cada un hi hagués 4 rolls, com s'indica en el gràfic publicat.

La pica

Després de les anteriors observacions referents a la tassa dels 31 rolls, hipotèticament reconstruïda, fixem una mica l'atenció en la pica origen de tants comentaris, que ha estat exposada al Cercle Artístic amb un rètol que diu "Pica primitiva del brollador del Monestir de Poblet".

Hom diu que la tal pica procedeix de Poblet. Les explicacions que de la seva adquisició ens dóna el seu anterior propietari, el senyor Pau Font de Rubinat, i la mateixa pica en si, ens ho avalen. Acceptems, doncs, la probabilitat que la repetida pica era de Poblet.

No sabem veure cap raó que ens inclini a creure que hagués d'ocupar aquell lloc triat entre les fonts del convent. El mateix P. Finestres diu: "En las más de las ya referidas Oficinas y Plazas del Monasterio hay sus Fuentes, o Surtidores, que al tiempo que sirven de *vistosa hermosura*, conducen agua abundante a todos los Barrios de la gran casa." Aquest paràgraf, el subratllat del qual l'hem posat nosaltres, podria estimular a cercar per a la pica un lloc també vistós i més adequat al seu servei i execució. Cal estudiar no sols l'aspecte utilitari, sinó l'artístic.

Si ens fixem en la pedra original, trobarem — com ja va notar

Joan Sacs — que els vuit brocs de quelcom més d'un centímetre de diàmetre, haurien resultat esquifidíssims per a alimentar una tassa de 31 rolls que de vegades no podien engolir tota l'aigua, la qual sobreeixia pel damunt, formant *ones bullicioses com un mar en petit.* Tot això no podia venir d'aquells 8 foradets que no arriben a 15 milímetres de diàmetre. Que podia haver-hi un gran brollador a dins, i l'aigua vessar també per les vores altes de la pica? Hauria estat una mala solució, impròpia de gent tan aciençada com els frares. Endemés, observem que a la pica no es veu cap rastre de la molsa i verdet que forçosament havia de deixar l'aigua en el seu seguit sobreeixir ni d'haver estat netejada.

Artísticament, la pica tampoc no ens sembla pròpia d'aquell lloc. La sanefa superior amb fullatge és molt fina i estimable. Les vuit figures que l'adornen inferiorment i que haurien quedat molt a la vista, són escassament mediocres. Els frares de Poblet tenien lluc en cercar bons artistes per a les obres d'importància, i la reforma del lavabo n'hauria estat una que, de realitzar-la, s'hauria fet amb cura.

Aquestes cares alades que a primera vista semblen àngels i treuen el roll d'aigua per la boca no són tals àngels. Són petits monstres amb cara de persona i cos d'ocell, amb urpes més aviat de rapinya que s'agafen a la motllura de la columna inferior que sosté la pica. Aquest aspecte creiem també que val la pena de tenir-lo en compte, tractant-se precisament d'un claustre cisterciense, dels quals tan severament havia exclòs Sant Bernat, Abat de l'Ordre, tota mena d'animals i representacions fantàstiques.

És veritat que al segle XIV les prèdiques del Sant cirterciense havien perdut ja eficàcia, però solien ésser les extralimitacions en llocs menys visibles del que hauria resultat aquest i amb motius artísticament més justificables.

* * *

Creiem excusat de dir que, amb les anteriors consideracions, no hem volgut tirar ni una gota d'aigua freda al generós entusiasme del Cercle Artístic ni a la labor reconstructiva que suposa el projecte que havem esmentat. Sols l'afany de col·laboració ens ha mogut. Creiem un deure de ciutadania que tothom que senti quelcom per

dir en aquestes coses d'interès públic, ho manifesti. És per això que oferim la nostra opinió com una més al costat de les altres, més complaguts amb les coincidències que amb les discrepàncies, segurs que entre els que treballen i els mou un noble interès pel més esplendorós resultat d'una mateixa cosa no pot haver-hi molèstia en cas de no veure's compartits tots els desitjos i opinions.

CÉSAR MARTINELL

Introducció a l'Epistolari del Doctor J.-M. Guàrdia [1]

I

Intenció inicial.

Vaig començar a treballar sobre el doctor Guàrdia fa molt de temps —com que jo era molt minyó encara—; i aquest estudi, que jo feia d'una manera ben alada, m'omplia la vida i m'encenia els polsos; i descobria moltes coses amagades de Guàrdia, que ningú no sabia. I jo n'era joiós d'aquestes coses, que s'escampaven en un futral de paperetes dins de sobres retolats amb lletra clara.

Ara només tracto de donar-ne una visió ràpida i vistent. I per a més endavant quedi el mostrar tots els radis de la seva obra fecundissima. L'obra, que representa l'oblit i l'abnegació de l'home en les idees i l'eficàcia d'aquestes en els altres homes i la revelació de la vida de l'autor. Gran plaer, el més humà i definitiu de la funció crítica.

Josep-Miquel Guàrdia, metge i filòsof. -- La seva vida.

Va néixer Josep M. Guàrdia a Alaor (Menorca), el 23 de gener de 1830, d'un metge honradíssim i pobre—i ell també tota la vida fou fermament honrat i auster i pobre.

El seu pare, Nicolau Guàrdia, després d'estudiar ciències amb el matemàtic Koch, un exiliat polític, seguí els cursos de filosofia en el

(1) Aquests articles són una part de la «Introducció».

convent de franciscans de Ciutadella, amb l'intent de maldar després dignament amb la Teologia. Però la fesomia graciosa d'una nena ciutadellenca, que guaitava tota soleta per devora el Convent de Sant Francesc, el van dur a bandejar les ciències de Déu i de la raó humana. I fou metge per gràcia d'aquella criatura polida, de tretze anys; i ja mai més no va torturar-se amb les subtils discussions dels Concilis i dels Pares de l'Església. Ella fou la seva muller i li donà dotze infants, dels quals només sis van arribar a grans. Josep era l'únic baró, i esdevingué l'esperança del seu pare. Quan tot just tenia catorze anys (1844), el matricularen en el Liceu de Montpeller. I es despedia de Menorca cap a la França llunyana. Per a aquella gent senzilla, Montpeller era una ciutat de molt enfora, d'on es tenien notícies vagues. Devia travessar la mar i anar-se'n tot sol *allà baix*, a l'estranger. Al cap de dos anys, plorava la mort de la seva mare, i era en una més trista solitud, sota un cel que no era el de la seva illa petita, enllà, mar endins, entre gent que li era estranya. Entre els seus papers més íntims s'ha trobat una carta breu, en la qual se li comunicava aquesta mort tan plorada: "...Serva ta Mare present en les teves pregàries i no en siguis felló; i que ella, en sa Santa Glòria, plagui de la teva consciència neta i tranquila".

L'agost de 1853 retornava a Menorca (en tot el curs dels seus estudis no hi havia estat), després de llegir la tesi (1), compacta i brillant. Arribava i era auriolat d'una admiració tota ingènua i devota. Però aquells menorquins senzills semblaven estancats i endarrerits al primerenc republicà, que havia escrit una tesi pastada amb la bullentor espiritual que havien portat els esdeveniments de l'any 48. Aquella illeta menuda, on el cel és blau i la gent humil i que tan sols en sabia de les noves del món que pels vents àgils, era massa estreta per a ses ànsies d'activitat; i declarà al seu pare que no podia romandre més temps en un país tan diferent d'aquell on ell havia après la ciència i la independència. Aquella calma tan plana i endormiscadora, aquells carrers d'una blancor reverberant de calç, l'enervaven domant-li l'atribulada empenta de jove impetuós i rebel. La França destruïa en ell les tradicions ancestrals, i sa imaginació fogosa era presa per les llibertats noves; i s'eren foses la religió i la ideologia dels avis, i ell era ja d'una nova terra i aquesta l'atreia i ell es complaïa anant-hi. Com que allà hi tenia més espai per a treballar ardidament!

A París va passar bon grapat d'anys de vida difícil i plena. Va doctorar-se (2) en lletres, alhora que col·laborava en vàries revistes de me-

(1) «Questions de Philosophie médicale». Montpellier, 1853, in-4.°

(2) Les tesis foren: *De Medicina Ortu apud Graecos progressuque per philosophiam*, 1855, in-8.°; i *Essai sur l'ouvrage de J. Huarte. Examen des aptitudes diverses...* 1855, in-8.°

dicina i de literatura. Li van encarregar la correcció de proves de la Collecció de P. P. grecs, de l'abat Migne. Aquest treball vastíssim el dugué a conèixer profundament els Pares de l'Església. I per sempre més va afeccionar-se als llibres sagrats, que llegia en els textos originals.

El juliol de 1855 fou presentat a Littré. Aquesta amistat amb el deixeble de Comte va influir ben intensament en el seu pensar filosòfic. Més endavant cercaré d'escatir la vera relació que medià entre ells.

Bé; ara seria enutjós per al lector i per a mi l'haver de fer relació amb dates múltiples i antipàtiques dels alts i baixos de la seva actuació acadèmica, els càrrecs que ocupà per a fer-se més fàcil la vida. Totes aquestes coses devien ésser una mica al marge de la seva vida de labor desinteressada. Són les tribulacions de la seva ànima el que més ens interessa; i no tant la lluïssor de la seva actuació exterior. I això ens ocuparà prou extensament quan hagi seguit, enc que al vol, el procés encadenat del seu fer.

El 17 de juny de 1863 abandonava la vida soliua de fadrí (1).

Des del 1861, ocupava el càrrec de vice-bibliotecari a l'Acadèmia Imperial de Medicina, i esperava passar aviat a director de la Biblioteca. Per mor del seu caràcter inadaptable i agressiu, va perdre aquest destí, quan tot just l'encetava.

I ve després el període del Collegi de Santa Bàrbara—on fou professor de llengües clàssiques —, i més tard de l'Ecole Monge, el temps de l'existència plena i fructuosa del professor zelós, generós de la seva ciència, donant-se als seus deixebles, fent-los ofrena del millor del seu esperit i del seu cor.

D'aquest temps és l'immens treball de la Gramàtica llatina, que va elaborar durant dos anys, d'una manera absorbent i fervorosa, i que fou, dels seus llibres, el més ben rebut.

El 20 d'agost del 1868 arribava a Mahó, acompanyat de la seva muller i una filleta de quatre anys. Menorca el rebia joiosa, i l'Ajuntament de la seva ciutat nadiua va comunicar-li l'acord que havia pres aquella Corporació de collocar el seu retrat en el Saló de Sessions, de tant que honorava el seu país.

Encara tornava una altra vegada a Menorca, per assistir el seu pare, que, ferit de mort, deixava el món el 26 de juny de 1872. Abans de morir, beneïa el seu fill, que mai no havia pogut tenir a la seva llar honrada, i li donava per a sa filla major (2) (una altra en tenia que va morir poc després de maridar amb el diplomàtic colombià D. N. Casas), li donava, deia, amb la mà tremolosa, els sis botons d'or del seu gec de noces.

(1) Conservo una carta íntima, molt singular, on s'explica l'origen d'aquest casament, i que constituirà un episodi original de la biografia que potser escriuré més endavant.

(2) Actualment, és molt coneguda com escriptora brillantíssima. Du el nom de Madeleine Brunon.

Anys després, quan ja l'abaltiment de la guerra espargit, tornava a la vida activa com a director de la nova escola que s'obria a l'ensenyança lliure: l'Ecole Monge. I hi treballava cordialment, posant-hi una total i absoluta abnegació. Les seves teories sobre l'ensenyament secundari foren exposades en dos llibres (1), que van moure un gran rebombori i que portaren la destitució del professor fidelíssim, pel Govern de França i l'esfondrament de l'Ecole Monge.

Des d'aquesta data (1883) fins el dia de sa mort es recloïa en el seu gabinet, donant classes a adolescents—amb les que es guanyava la vida—, i vessant el seu saber múltiple en llibres i articles i cartes vastes, que escampava generosament.

Morí el 19 de juliol de 1897. El seu cervell, tan fecund, fou recollit pels seus amics, i dipositat en el Museu d'Antropologia.

No em puc estar de traduir un fragment d'unes notes que m'ha tramès Mme. Brunon-Guàrdia sobre la vida del seu pare. Diu:

"Un matí de juliol.

Damunt el llit fúnebre, en la majestat de la mort, la testa es destaca, admirable. Hom diria és un bell monjo dormint, amb el seu sudari. El perfil ha reprès ses línies pures i severes... La pallidesa l'ennobleix. Els que contemplen aquest rostre servaran, per sempre més, la impressió de dignitat humana que l'esperit fugisser ha posat sobre aquest front."

Va collaborar (2) a les següents revistes:

Le Temps (1860-1871), *Gazette Médicale* (1860-1871), *Revue de l'Instruction publique* (1858-1864), *Revue Moderne* (vers 1864), *Revue Nationale* (de la mateixa època), *Revue des Sciences* (un sol article, sense data), *Revue Germanique* (1859-1863), *Moniteur Scientifique* (1874-1881), *Revue Politique et Littéraire* (1881), *Revue Philosophique* (1889-1893), *Revue des Deux Mondes, Journal des Débats, La Gironde* (Bordeus).

Guàrdia, "el malaverany d'Alaor".

El culte historiador menorquí senyor Hernàndez-Sanz—el que primer ha divulgat el nom de Guàrdia—ens explicava, un dia, que ell a Guàrdia l'anomenava "el malaverany d'Alaor". Jo no diré que fos un malaverany, perquè li conec moments d'una afectuositat dolcíssima; però sí que era auster, i amargat per la seva difícil joventut i pel seu ideal mai no aconseguit. Crec que l'explicació de l'aspra violència del seu caràcter, que

(1) *L'Éducation dans l'École libre*, 1880, in-8.°; *L'État enseignant et l'École libre*, 1883, in-8.°

(2) He recollit els títols de dos cents d'aquests articles, la llista dels quals inclouré en l'*Epistolari*, a profit de qui hagi d'estudiar totalment a Guàrdia.

el va posar en oposició amb els que li hagueren donat glòria i profit, la trobem en l'intent fallit de romandre a casa seva. Deixava un pare capcot per una màxima ilusió desfeta i un munt de germanes fadrines que ploraven aquell abandó mai no comprès. I ell, pobre minyó, es trobava dispers i amargat per aquells retrets duríssims del pare — dels quals ja mai més no se'n lliurà—i les llàgrimes de les germanes, que quedaven sense dot—i Déu sap si es casarien... Però vencia en ell el desig de treballar àgilment en aquella altra terra més generosa i més liberal. Sentia la força magnànima i franca de la joventut, i radiants i prometedors anhels de llibertat. I jo ací gosaria a defensar vivament a Guàrdia perquè en arribar a la jovenesa, l'home ha d'ésser senyor del seu destí.

El pobre pare hagué de vendre noves terres per a poder ajudar a viure el seu fill en la gran urbs parisenca; aquell fill ingrat que, en lloc de cercar una sòlida anomenada com a metge, s'entretenia en feines absurdes i banals.

I Guàrdia sacrificà la seva afable finor inicial a les seves nobles ambicions indòmites. Ell quedava a París, amb una punta de fel als llavis.

En lloc de curar d'espargir el rancor que la solitud li encenia i d'educar el seu temperament i desbastar-lo amb amistats generoses, es recollia tot sol entre llibres i perdia la rialla. Ell mateix es compara a un ermità. I no és l'estudi qui fa néixer sentiments afectuosos.

Inadaptació de Guàrdia.

Exteriorment, la vida del doctor Guàrdia fou determinada per l'atzar, per l'oposició amb ço que el voltava; interiorment, només fou determinada per ell. La seva vida era una exploració del món i una exploració del seu esperit: una via, un dubte i una inquietud. Era un inadaptable, i així ho coneixia ell mateix quan deia que si abans de néixer hagués pogut elegir, en un altre temps hauria volgut viure, o posseir un altre temperament. No li plaïa ni el segle en què vivia, ni tenia fàcil acomodació a les coses establertes, "e per lo tant he sempre viscut solitari entre llibres". En la seva *Histoire de la Médècine*, llegim: "El néixer ben dotat no ho és pas tot; l'essencial és venir en el moment oportú".

En les seves cartes íntimes no es cansa de repetir que no li era fàcil d'acomodar-se al temps en què vivia; hauria volgut ésser del segle XVI. Però estic absolutament convençut que igualment en qualsevol època passada s'havia de mostrar en oposició amb els altres homes. La seva dissort no venia d'haver nascut en temps poc propici, sinó per mor de la

seva sensibilitat extrema. Ara bé; ell hauria estat frare (així ho diu al seu amic Gardelle); i, tancat dins d'un claustre plàcid, enfora de les passions petites, no podia topar amb corrents contraris, i hauria fet una obra durable.

Què en direm d'un home que abomina del món en què viu i no el suporta gens ni mica, i en sent una tristor amarga? No ens mourà a admirar-lo. I per això precisament, per una meravella d'ingenuïtat i d'espontaneïtat. Aquest mateix contrast d'una exquisida sensibilitat amb les múltiples sensibilitats dels altres, si fos matisada amb un punt d'ironia a l'ànima, faria que ara el guaitéssim amb una admiració ben fàcil i devota.

En la seva correspondència íntima, hom hi veu les illusions, els desigs, la màgia dels somnis, la calor d'una imaginació enfebrada i els excessos d'aquesta imaginació sense estreps. Aquest conjunt compon un home ardent, sense acord ni mesura, descabdellat, que llenega un poc més cada dia vers l'abisme on tota sa vida maldarà per donar força i color a les seves quimeres. És un galopar frenètic cap a l'insuccés i amb esperances que es fonen i noves esperances que flueixen incessantment: un indòmit esperit ingenu.

Havia de viure sempre tot sol, amb si mateix, i això el duia a estimar més el passat i el futur que el present en què vivia. Així és que fou aspre i inextricable i malagradós; perquè la seva direcció la portava a dintre, i no prenia part immediata en les galanies i lluïssors momentànies del món exterior on triomfaven els altres.

Guàrdia i Orfila

Fa prou temps, l'istiu de 1924, jo escrivia al doctor Rubió i Lluch aquesta comparança entre Guàrdia i Orfila (1), dos menorquins illustres que, trobant-se estrets en la seva terra, van anar a cercar ventura a la França culta.

Ambdós eren subjectes a èxit i solució, i eren proposats a fer en la vida. Orfila fou un infant en ella, i les dones l'amaven; i Guàrdia, reclòs entre llibres, no arribà a tastar la joventut. La vida es comportà amb ells ben distintament, perquè ells així mateix, de distinta manera, es comportaren amb ella.

Guàrdia, posant-hi meditació i abnegació; Orfila, brindant generosament i lluïda els seus talents i gentilesa. Ambdós posaren activitat i obra i obtingueren tota altra posició i destí. L'un, el més àgil i vanitós,

(1) Dr. Mateu Orfila (1787-1853), metge i químic.

feia en el món, però encara més el món el feia a ell; l'altre, l'independent i agressiu, feia en el món i sofria l'adversitat del destí. Orfila era fet per als homes. La seva activitat, de portes enfora, fou per a ells. I els savis admiraven la seva ciència magnànima, i les dones amaven el seu posat gentil, i les princeses de França, encara, volien honorar-lo i el feien metge reial.

A la seva germana de Mahó escrivia el doctor Orfila en 1819:

"...a la edad de 31 anys y 10 mesos me vetx profesor de la prim.ª escola del món, és a dir, que ja me és impossible de ser més."

I en 1833: "...Il m'est impossible d'havoir une plus belle position que la mienne et de jouir d'une considération plus général."

I encara és característic aquest tros (1834): "Le 3 de ce mois j'ai commencé mon cours au milieu des aplaudissements universels et devant 1.500 élèves."

Dic, doncs, que Orfila fou un gran i nobilíssim funcionari, un egregi investigador, un elegant home de ciència...; Guàrdia, un savi poc benèvol, de cortesia eixuta i de crítica greu i implacable.

Llegiu el que ha escrit Guàrdia del doctor Orfila en la seva *Histoire de la Médècine, d'Hippocrate à Broussais et ses successeurs* (1884; in-8.º, de XVI i 552 pàgs.):

"Si la ciència mateixa sofreix la influència de l'evolució de les coses, majorment deuen sofrir-la els representants de la ciència, sobretot aquells que, prenent el món per un teatre, han representat en ell el seu paper en la forma més hàbil per agradar als espectadors.

Vegeu a Orfila, amb sa gran vestimenta de degà, convençut de la importància de ses funcions, representant al natural el que ell fou en realitat, un administrador hàbil, un actor brillant, un artista vanitós, un ambiciós vulgar, cobejós d'aplaudiments, d'honor i de llocs, sacrificant-ho tot a l'ostentació i a la popularitat. Què en resta, d'aquest heroi de l'escena, llevat del Museu que du el seu nom?"

Guàrdia, parcial i injust.

En aquesta forma, així com hem vist ara, judica les valors més arrelades. I crec que aquí és injust i parcial, com ho fou moltes vegades. Jo só propici a admirar ben devotament aquell home genial que sabia esmaltar el seu talent amb una radiant i optimista vanitat.

Guàrdia fou injust de vegades.

Fou parcial sempre, bella i deliciosament parcial; sobretot amb les

coses que amava; i la seva paraula era càlida i fluent, adés per encoratjar vivament els joves i les obres que li plaïen, adés per a fuetejar rudament els homes i les obres que no fossin del seu gust. I creia que el seu judici era una profunda veritat; i solia ésser-ho, enc que acrement dita. Un bon exemple el tenim en la *Introducció del Songe de Bernat Metge* (1), de la qual deia al senyor Massó i Torrents que en ella s'havia mostrat molt agraït als catalans que l'ajudaren amablement, i molt felló dels qui no van voler complaure'l en allò que els demanava. Aquest treball era fet sense altra mira que la d'ésser útil a les lletres catalanes, *e gratis pro Deo*, com diu ell.

En el seu lloc veurem—si hi escau de posar-ho—el que opinava de Milà i Fontanals i de Menéndez i Pelayo, que en aquell temps duien el pòndol de la ciència espanyola.

Guàrdia, independent i agressiu.

"De llibertat e veritat no necessito menys que de sal e pa", havia escrit. Era incapaç de fer sollicitacions, i molt menys, és clar, d'intrigar per treure tot el profit que hauria pogut obtenir del seu saber. No sabia contenir-se; fatalment havia de dir el que li coïa, perquè era totalment inapte a dissimular. Quan ja la seva vida era a tocar de la posta, escrivia al doctor Rubió i Lluch: "Jo no puch escriure sens tota llibertat, e de prop de quaranta anys que maneig la ploma, sempre he preservat la meva independència e resistit a moltes tentacions..." "Prou sé jo lo que costa la independència e quan pobre ha de viure qui vol pensar per si mateix e dir lo que pensa; sí, que ho sé per experiència de molts anys; però mai no he consentit que la meva activitat, que no és poca, davallés a treball de mercenari, e feyna de jornaler."

Encara vull traduir un fragment d'una lletra dirigida al doctor Gardelle de Montoban, que és, certament, força significatiu: "...L'amor a la veritat i l'amor a l'art van sempre en mi sobre tota altra consideració.

"És dolorós de pensar que un títol de funcionari pugui servir per a recomanar un home; i que l'home més recomanable per si mateix hagi de menester un títol per a fer-se ben veure d'aquests *ganaches*.

"El que us sorprendrà una mica, si no me coneixeu a fons, és que creix, de dia en dia, el meu desinterès. Jo no comparteixo aquesta ambició vulgar i general que consumeix tanta gent; i és en això, certament, que sóc joiós de l'energia de la meva naturalesa.

(1) *Le Songe de B. M...* Publié et traduit pour première fois en français... in-12.° de CIV i 346 pàgs. 1889.

"Jamai no entrarà la indústria en els meus treballs. I cal que jo digui lliurement el que penso, sense compromisos, sense transaccions.

"Jo bé sé tot el que caldria dir; però he menester de molt d'espai i d'aquesta absoluta llibertat d'esperit que dóna la seguretat." (1).

No sabia conduir-se. I confessava que de circumspecció n'era mancat absolutament. No posseïa ni una mica d'aquell sentit pràctic que hauria d'ésser la seva guia i el seu conseller. Quan escrivia sense passió, amb calma i equilibri, "el dimoni de l'esperit crític" se l'enduia, i generalment contradeia de l'opinió de la gent. En medicina, en literatura, en filosofia, res no es feia al seu gust; i com que la majoria de les obres li eren desplaents, el contrariaven o l'irritaven, ell es demanava, molt seriosament, si aquest maleït impuls de negació no és pas una vera malaltia, una afecció crònica, un mal irremeiable.

De la *Gazette Médicale,* on feia i desfeia febrosament, va dir que li era una sala d'armes, on sempre se'l veia amb la cara nua, i el floret sense botó.

Un amic li va escriure un dia: "Vós feu la crítica tal com caldria fer-la; però sou tot sol a fer-la, i és el que hom no us perdona."

Pobre Guàrdia! Fou un sentiment irat. Quan no era encara al punt madur de la seva jovenesa, tot era un fluir amarg el que sortia de la seva ploma fecunda. I les seves illusions eren com estels perduts i eren vagues. Mentre els altres joves treballaven àgilment i despreocupadament, a Guàrdia se li coagulava el fel al coll, davant els aturalls que trobava. I tot era maldar ardidament per fer triomfar la seva mercaderia brava; però era massa saturada d'una àcida olor de novetat i boscúria. Era joveníssim—veiem per les seves cartes—, i ja semblava pressentir-se un pervenir fecundíssim en entrebancs, obstacles i disgustos.

Una vida, en el sentit pessimista, *homèrica.*

La seva filla ens conta que una vegada, a un vell acadèmic que li demanava estufadament:

—*I per a què serveix la història de la medicina?*—va contestar:

—*Per a tornar-nos modestos.*

A un editor que li tornava el seu llibre sobre la lepra del porc, més tard del convingut i mestost brut i mal relligat, li va escriure que "havia rebut el llibre i que *le sujet commence dès la couvérture*".

(1) Carta al doctor L. Gardelle. 1866.

I antiacadèmic i antioficial i antiretòric encara

Ell mateix ho diu, "antiacadèmich e antioficial".

Vetaquí perquè no s'avenia amb Orfila, que era un gentil conreador dels passadissos reials. Per això estimaria Beethoven, i no es faria amb Goethe.

"Jo no he nascut per a pertànyer a cap confraria". També repetia sovint que no podia capir com un home intel·ligent s'avingués a servir l'Estat. Per a ell, l'Estat era (1) encara tal com l'havia deixat Lluís XIV, "l'odiós dèspota que la França encara admira tot tremolant".

Tenia avorrida la demagògia, i confessava que el seu fer era per un camí estret, fora de la via real de la democràcia, "de la universal e grossera democràcia". "Per instint e per principi, camin a peu, lo més enfora que puc de la canalla, bo i avorrint principalment la turbamulta dels autors espanyols e francesos que viuen de deshonrar les lletres, lo sentit comú e la llengua."

Essent meridional i apassionat, sabia fugir de la retòrica, i els seus escrits són massissos i de contorns severs i hàbils. Preferia un aforisme d'Hipòcrates o un pensament de Marc Aureli, diu, a tota la retòrica de Castelar. El seu estil és clar i dur com una pedra fina.

(1) La França estava sota l'imperi del darrer Napoleó.

(Continuarà)

Les Illes Britàniques en les cartes nàutiques catalanes dels segles XIV i XV

La revista *The Geographical Journal*, de Londres, publica un estudi de la representació de les Illes Britàniques en els mapes medievals, en el qual l'autor, com és de llei, s'ocupa de la cartografia catalana de l'època.

Diu: "Un estudi comparatiu fet sobre un centenar de mapes dels segles XIV i XV demostra que, tret d'escasses excepcions, aquests mapes poden classificar-se en quatre tipus principals: primer: el primitiu genovès; segon: el venecià; tercer: el català; i quart: un grup d'origen incert."

La primera referència a la cartografia catalana la dóna l'autor en parlar de l'excellent mapa de gran valor pel que afecta al nord, estès en 1325 per Angellinus de Dalorto. No se sap res de l'autor, però la factura fa creure que és d'origen genovès. Un altre mapa datat en 1339, signat per Angelino Dulcert, encara que fet a Mallorca, probablement és una còpia de la carta primitiva.

En entrar a l'estudi del tercer grup, el tipus català, l'autor escriu el que segueix: "Fins ara hem estudiat les obres italianes, però la cartografia naval ja estava molt avançada entre els navegants de Catalunya. No hi ha dubte que el reconeixement oficial, tot donant molt valor a les cartes de navegar per una ordinació de Pere III en 1354, estimulà llur producció. Com que cada galera de guerra havia d'estar proveïda de dues cartes, se'n necessitava un nombre considerable, però cap d'aquests primitius exemplars no ha pogut ésser

conservat. La primera carta de l'escola catalana coneguda fins ara és la gran carta de 1375 de la biblioteca del rei Carles V de França, la qual, no essent destinada a l'ús de cap navili, ha pogut ésser conservada en molt bon estat. Probablement, l'obra d'Abraham Cresques, el jueu "mestre de mapes i compassos" del rei català, més aviat — tal com anteriorment se suposava, de la mà del seu fill Jaffuda, que practicà la mateixa professió — era treta d'un model del tipus de Dalorto. No obstant, no fou copiada directament d'aquest mapa ni de la carta de Dulcert, sinó d'alguna altra obra avui desapareguda. Anglaterra hi és figurada amb lleugeres modificacions, però Escòcia hi és totalment refeta i molt reduïda de proporcions. Entre els dos regnes no hi ha indicat cap límit, però no es coneixien altres dades reals d'aquests territoris del nord. Irlanda no presenta cap alteració, i pràcticament conté la mateixa sèrie de noms de localitats, però hi són omeses les illes entre Irlanda i Escòcia. Fundada per filòsofs jueus entesos en ciència astronòmica i geogràfica, la famosa escola de cartografia de Mallorca restà exclusivament a mans dels descendents convertits, durant més de mig segle. El model de Cresques fou adoptat per Soler en 1385 i per Macià de Viladestes en 1413. Però cap a últims del primer quart del segle XV, el mapa català de les Illes Britàniques experimentà considerables alteracions i en aquesta nova forma fou adoptat pels cartògrafs de Mallorca, d'Itàlia i pels artífexs de tot el Mediterrani. Encara que, naturalment, no és possible atribuir amb certesa aquesta revisió a una mà determinada, hi ha moltes presumpcions justificades per atribuir-la a Baptista Beccaria de Gènova. No solament hi ha dos exemplars d'aquest mapa, datats en 1426 i 1435, els més antics que es coneixen d'aquest model, sinó que Pere Rossell de Mallorca, en 1447, cita expressament la procedència de Beccaria (1). Però el més antic dels cartògrafs catalans, Gabriel de Vallseca, en 1439, i Pere Rossell de 1447 a 1468, i el genovès Bartolomeo de Pareto en 1455, més aviat copien el mapa de 1435 que no pas el de 1426. En aquest mapa, la Gran Bretanya és molt ampla en relació a la seva llargada, especialment en les parts del nord d'Anglaterra i sud d'Escòcia, que s'estén cap a l'oest per una gran projecció de la península de Galloway. No es dóna cap indicació més ben documentada referent a la costa

(1) El mapa de la Biblioteca Guarnaci de Volterra és signat: *Petrus Roselli composuit hauc cartam de arte baptistæ beccarii in civitate maioricana anno domini MCCCCXXXXVII.*

de ponent d'Anglaterra i de Galles, el contorn del qual és molt defectuós i sense noms de localitats. A l'est, l'estuari del Tàmesis és engrandit, i les costes d'Essex, Suffolk i Norfolk segueixen una línia recta gairebé al nord-oest del Wash, que se situa lleugerament al nord del paral·lel de Holyhead. No hi ha indicada cap separació entre Escòcia i Anglaterra; dues curtes conques amb una gran extensió de terreny pla, formen el límit entre ambdós països. Irlanda és poc modificada, tret que les parts del nord són marcades amb menys precisió i el gran golf de l'oest és menys allargat.

La gran popularitat d'aquest model des de la meitat del segle xv, sembla que fou deguda a l'abundosa i ben deixada producció de Gratiosus Benincasa d'Ancona, els mapes del qual daten de 1461 fins 1487. D'aquests mapes, pel cap baix, se'n poden trobar vint-i-dos a les biblioteques d'Europa. Benincasa, encara que d'ascendència aparentment catalana, no seguí el mapa dels seus compatricis, sinó que adoptà el primer de Beccaria de 1426. La diferència principal entre aquesta carta i la de 1435 és la representació del límit entre Anglaterra i Escòcia, que torna al tipus primitiu, amb una muntanya al mig, però amb una forma molt convencional. Dos amples rius que desemboquen als mars de llevant i de ponent són alimentats per amples fonts circulars de tradició medieval, entre les quals la muntanya d'on davallen està tan sumàriament apuntada, que gairebé no es coneix.

Aquest model català reformat de les Illes Britàniques esdevingué el patró típic del segle xv. Fou copiat pel Comte de Hoctomano Freducci d'Ancona (1497-1539), per Georgio Sideri, anomenat Calapoda, de Creta (1537-1565), i per molts d'altres cartògrafs de per tot arreu del Mediterrani, durant més d'un centenar d'anys.

Però al mateix temps que Benincasa copiava el model català reformat, una altra figuració de les Illes Britàniques, totalment distinta, apareix en un reduït i poc conegut grup de mapes nàutics. Fins ara, solament el més petit i més deficient exemplar n'ha estat reproduït, i per això ha passat inadvertit fins dels especialistes que han dedicat llur atenció a la cartografia del nostre grup d'illes. El seu origen no pot precisar-se amb l'exactitud que es fixa la del mapa tipus català, però sembla molt probable que també pertany a l'escola mallorquina, ja que dos exemplars són signats per Pere Rossell. Però encara que Rossell adoptés aquest tipus en el 1462, és evi-

dent que no devia estar-ne gaire satisfet, per tal com en 1464, 1466 i 1468 tornà al model primerament adoptat. Aquest mapa no devia tenir gaire èxit certament; però, amb tot, sembla que no caigué en desús fins a la primeria del segle XVI, i només se n'han conservat vuit exemplars. Encara que no fos molt usat pels fabricants de cartes nàutiques, devia aconseguir certa reputació, ja que Bernardus Sylvanus l'adoptà en la seva edició de la Geografia de Ptolomeu, publicada a Venècia l'any 1511. Sylvanus, no obstant, substituí els noms de localitats pels de l'antiga sèrie ptolemaica, que introduí tan bé com va poder en la seva reproducció.

C. C. *trad.*

Sagitari

Un bon poeta mallorquí, amic nostre, acaba de contar-nos una exquisida frase de Joan Alcover. El gran elegiac, cavaller de l'ordre de poesia i d'amistat, no fou pas home d'anècdota. Acollim, doncs, amb tota la pura veneració que el seu record ens desvetlla, aquest finissim comentari a una tornada gentil de Josep Carner, esdevinguda popular. Recordeu?

"L'amiga blanca m'ha encisat,
també la bruna;
jo só una mica enamorat
de cadascuna."

Sembla que a desgrat de la gràcia amb què el poeta havia teixit les amoroses paraules, Joan Alcover no veia ben humana l'actitud manyaga de les dues amades davant l'amador comú, per enjogassat que fos. I aquest pressentiment se li revelà en la darrera estrofa:

"I quan ja són aprop de mi
i ja mos dits les agombolen,
sota les túniques de lli,
hi ha dues vides que tremolen."

El gran líric no pogué contenir-se. Amb el seu inefable somriure va objectar al poeta de la cançó: — Em sembla, Carner, que no ho veu prou clar això. Té poca experiència encara. Desenganyi's, la blanca i la bruna s'esgarraparien...!"

* * *

És una anècdota autèntica aquesta que anem a contar-vos. Un diari francès, sense precisar, és clar, ni títols ni noms, ens en respon: Heu's ací que un jove novel·lista belga envia el seu llibre — un recull de novel·letes — a un famós crític francès. I el crític féu, amatent, un vívid elogi del llibre en les columnes d'un gran diari. "És realment — escrivia — una emocionant petita obra mestra... La llengua francesa acaba d'enriquir-se d'un pur joiell..." I segueixen encara quatre columnes de fulletó...

Ara bé: endevina, endevineta. Sabeu quants exemplars se n'han venut? Astoreu-vos, si us plau: Només un!

No pretenem pas treure cap conclusió d'aquesta anècdota. Déu nos en guard! Però hem volgut contar-la perquè és divertida, tanmateix.

* * *

Llegíem, fa poc, a quins recursos acudia un fotògraf per a fer entreobrir els llavis d'André Gide amb aquell somriure falaguer que aspiren a provocar tots els fotògrafs que s'estimen. Desesperançat d'assolir-lo, sabeu què va acudir-se-li? Mostrar unes il·lustracions pornogràfiques a l'autor de "La porte étroite". Assegurariem d'aquesta feta que no l'havia llegit mai. I no cal dir com fou ineficaç tal temptativa.

I bé: Va escaure's que, gairebé en els mateixos dies, un fotògraf nostre — i dels millors: Amadeu — en tenir davant l'objectiu un nostre poeta — dels millors també: Guerau de Liost — acudia, si no a tan innobles recursos, a solucions ben extra-fotogràfiques per a provocar una amable hilaritat en el rostre greu del poeta. Cal dir que el cantor de "La muntanya d'ametistes" posava tot seriós:

—Vol somriure? — pregava amabilíssim el fotògraf. I la cara del poeta romania greu impassiblement. — Provi de somriure — pregava amb més gentilesa encara. I el poeta de "Sàtires" no ablania gens el seu rostre afilat, pensívol...

—Somrigui, faci la mercè — demanava en darrer recurs el fotògraf. — Pensi en alguns Jocs Florals, en alguna reina, vull dir. Bé en deu haver tingut i de ben boniques, no? Recordi-les, recordi-les. Ara n'és hora!

Podem assegurar-vos i podeu ben assegurar-vos-en vosaltres,

guaitant el retrat publicat en un dels darrers números de la nostra Revista, que aquesta evocació no féu pas somrient el rostre de Guerau de Liost.

* * *

En una revista de barriada, Poble Nou, *trobem uns* "a la manière" de..." *dels nostres primers poetes. Són els millors intents que coneixem en aquest gènere, més exigent, tanmateix, del que hom pogués imaginar-se. L'autor — poeta indubtablement —, si ha pogut amagar el nom, no ha gens amagat la traça. Acusen una excepcional sensibilitat, i un sentit d'assimilació extraordinari. N'escollim quatre d'entre els més reeixits:*

Josep Carner

Morats de quaresma
han enlluernat
ton pas, que es desesma
com la voluptat?

Guerau de Liost

Licorella grisa,
projectil del vent,
o fréstec accent,
de càntiga llisa.

Josep Maria de Sagarra

Quan era jove, tenia una amiga,
rossa com els pallers torrats del mas;
ara, de vell, les cames em fan figa,
i un baf de cementiri em puja al nas.

Salvat Papasseit

He vist el noi del cèrcol, que ja és un pou de ciència,
juga amb la O—o, o!...—
cau i cull una flor.

* * *

Feudalisme literari? Si no peca de justa la designació, no és tampoc ben arbitrària. Llegiu, si us plau, i ens posarem d'acord. Sabíeu que una editorial que actua sota el patronatge d'un arc gloriós, edita la Crònica de Jaume I, en fascicles? I bé: El què no devíeu saber és la triple jerarquia feudal que hi ha en la seva — diguem-ne — direcció.

Precisem. Hi ha el senyor eminent: l'editor — el nom no ve gens al cas. Hi ha el feudatari — deixeu-nos dir el nom: Manuel de Montoliu. El crític, no acadèmic, deixa que les cobertes s'honorin amb el seu nom, i aquesta alta mercè no pot pas fer-se graciosament. Hi ha, finalment, el remença — no podem dir el nom perquè no el coneixem. I aquest és, és clar, el qui fa la feina.

Vegeu, doncs, si no podem llevar l'interrogant que posàvem darrera les dues primeres paraules.

* * *

La darrera frase de Clemenceau: Us responem que ho era quan la recollíem. A hores d'ara ja no gosaríem afirmar-ho. Els anys no saben llevar a "El Tigre" aquesta fallera de frasejar *(si ens és permès per una vegada aquest mot de tècnica musical).*

I entre les darreres — podeu comprovar-ho — no és pas aquesta de les menys agudes:

Heu's ací que el vell polític acabava de corregir un capítol del seu pròxim volum. Aquest capítol és una meditació de la mort, en el qual Clemenceau ha volgut vessar tota la seva filosofia de la vida. En què pensava aleshores? Aneu-ho a saber! Però tot d'una alçà la testa i, esguardant el seu novell secretari — que és actualment una joveneta — va dir-li meditabund:

—"Hom no aprèn sinó per tenir quelcom a oblidar."

I reprengué tot seguit la correcció interrompuda.

Nòtules

Bernard Shaw, processat

A Londres acaba de celebrar-se un curiós procés contra Bernard Shaw. Un procés literari, és clar, que, a fi de comptes, són els més divertits. Aquesta vegada ha estat el pretext un film: "El soldat de xocolata", opereta basada en la seva obra: "El soldat i l'heroi".

La música d'aquesta opereta és d'Oscar Strauss i el text alemany de Bernauer i Jacobson. Ara bé: Un advocat i cineasta americà de Los Angeles, M. Jessé Arnold Levinson, comprà a bon preu als autors de la lletra i al compositor el dret de filmar "El soldat de xocolata". Però heu's ací que el comprador es trobà tot seguit dins el conflicte. Filmar el "Soldat de xocolata" no era filmar "El soldat i l'heroi" de Bernard Shaw? I hom sap prou bé que l'autor de "Santa Joana" ha refusat milers de dòlars que li havien estat oferts, si permetia de filmar les seves comèdies. Levinson no pecà pas de gasiu. Oferí, d'antuvi, cent cinquanta mil dòlars al gran comediògraf pel seu consentiment. El refús fou, com sempre, invencible. I heu's ací que davant aquesta actitud, Levinson porta la qüestió a un tribunal de Londres. Pretén el demandant que el tribunal declari que, en efecte, "El soldat de xocolata" no té res a veure amb la comèdia de Shaw. I en què fonamentava la pretensió?—demanareu, potser. La raó no era pas trobada sense subtilesa. Shaw—deia l'acusador—no té cap dret damunt l'opereta. Això és, certament, innegable. Però, tanmateix, els traductors de Shaw perceben en llurs països respectius els drets damunt l'opereta. Sortosament, la subtilesa no venç l'evidència sempre. I aquest és un d'aquests casos. La tossuderia de Bernard Shaw ha estat respectada fidelment pel tribunal. Levinson pagarà les despeses i té el film inutilitzat.

Hom gosa esperar encara una delicada generositat de Bernard Shaw. I fóra una gran generositat ben rara. Es tractaria, simplement, de parar la mà i deixar-hi caure els quatre milions de francs. Res més.

Léon Daudet i la inspiració

La *Revue Universelle* publica una conferència de Léon Daudet al "Teàtre des Mathurins", sobre la inspiració. Reproduïm la definició inicial. "Segons la meva opinió — diu — i en aquest afer hom no pot donar sinó impressions personals, la inspiració literària, almenys referint-nos a les grans obres, pot ésser comparada a una mena d'esgarrifança que posa tot el que hi té contacte dins una concepció particular i general ensems."

Léon Daudet il·lustra tot seguit aquestes paraules amb exemples del seu pare, de Goethe, de Shakespeare. Divídeix en tres categories la seva concepció de l'home de lletres.

El més singular representant de la primera — la de la vida orgànica — és, al seu juí, Charles Baudelaire. Hi ha encara — segons Daudet — una segona categoria d'escriptors: els qui exploten la vida intel·lectual sense abandonar gens, per això, la vida orgànica. Cal situar entre aquests: Goethe, Mistral, Maurras, Maeterlinck. Ascendint a l'ordre de les concepcions, que es tradueixen mitjançant la ploma — diu — evoquem els escriptors que assoleixen la vida espiritual. Els més famosos autors entre els de França — afirma — són Bossuet i Pascal. Aquesta és la tercera categoria.

Ens dóna encara una nova definició de la inspiració: "Jo crec — diu — que la concepció d'una obra d'art no és pas una qüestió de *successius* o, si voleu, que procedeix "de mica en mica". No és sinó una concepció sintètica. És una visió general del què serà l'obra i que apareix a l'autor en un clucar d'ulls, en una mena de sobresalt del seu pensament."

I ve a dir, després, que totes les obres literàries es poden perfectament situar dins un cert número de temes que ell es proposa d'anar examinant breument. Primer tema — fixa el conferenciant —. El tenim quan l'autor s'examina indirectament ell mateix a través d'una vasta cultura. Resultat? Els *Essais* de Montaigne i en un pla superior les *Pensées* de Pascal.

Pertanyen — segons Daudet — a la segona categoria els autors que exposen francament el què creuen que són les seves qualitats i el seu art. Trobariem bon exemple — afirma — en les *Confessions* de Jean Jacques Rousseau.

Agrupa Daudet a la tercera categoria els escriptors que parlen directament amb ells mateixos, tot eliminant l'instint sexual. Les Memòries de Goethe serveixen al conferenciant d'exemple. I, finalment, diu que pertanyen a la darrera categoria — la quarta — els autors que raciocinen sobre el llur esperit. Descartes, en el seu "Discurs de la Méthode", ens n'ofereix un cas ben típic.

En resum — conclou — se'ns presenten dues formes i categories de la concepció literària i filosòfica. La una és la de l'observació novellesca o lírica, l'altra és la de la meditació, com en Gerard de Nerval, el fantasiar del qual és deliciós, però resta, tanmateix, en la regió del somni.

I acaba Léon Daudet la seva conferència enumerant les obres purament novellesques. En la novella de "tipificació", retreu Flaubert, Daudet, Fielding, Balzac, Stendhal. En la novella de costums "Le Nabab" d'Alfons Daudet, "Guerre et Paix", de Tolstoi. "Les Ancêtres" de Freytag, "Bleak House", de Dickens. I, entres les obres de penetració i d'anàlisi, J. P., Meredith, Emily Bronté, Bernanos.

Aquest assaig de Daudet ha obtingut a França una acollida intelligentíssima.

"Amateurs" i professionals

Francis de Miomandre acaba d'escriure sobre aquests dos conceptes idees lucidíssimes. Un graciós parallel entre els esports i la literatura inicia el comentari. En tots els esports — ve a dir — hom anomena "amateur" a aquell que no *juga* mai pensant en el guany, en oposició al professional que es guanya la vida amb el joc.

Sembla, tanmateix, que aquesta delimitació és neta i precisa sense cap risc d'equívoc. L'"Amateur" que vol deixar d'ésser-ho, accepta jugades a sou i passa tot seguit a ésser professional. Això és tot. No és aquesta — digueu — l'actitud recent de Suzanne Lenglen?

Però en literatura ja no és tan clar el procés. Hom diu generalment "amateur" — amb evident abús de llenguatge — al qui té diners i escriu simplement per pler. Però això, al capdavall, no significaria gran cosa, perquè qui és que no troba un pler més o menys intens en escriure?

La realitat indubtable és que tots som professionals o "amateurs". Cal triar la designació. "Amateurs", trieu?, per què? La raó és ben clara. Qualsevol que sia el nostre ofici, o sien els que sien els nostres cabals, nosaltres escrivim, de més a més, per pler, per la glòria o fins i tot per res — si voleu. I també podem dir-nos professionals, perquè encara que sia una

quantitat mesquina, el poema més insignificant ve fatalment un dia que ens proporciona guany.

El costum, però, serva la designació d'"amateurs" als qui són més rics i paguen llur edició i llur publicitat. I creieu que no són ben malaurats? Hom no pot saber com és de trista llur vida. Ni, molt menys, com és ferotgement obsessionant llur ambició de passar per professionals! No sabríeu imaginar-vos totes les facècies que arriben a fer per cobrar. Hom conta d'un d'aquests "amateurs" rics, que féu muntar en penjoll la primera peça de cinquanta cèntims que havia guanyat amb la seva ploma.

Confessem, però, que aquest ridícul no ens enterneix pas gaire menys que el del pobre escriptor que cobrava a tant les sis ratlles i que volia que hom no li parlés sinó del diminut llibre de luxe que havia editat amb els seus estalvis. Volgué fer d'"amateur", mal no fos sinó una vegada a la vida.

Charles De Coster

Acaba d'ésser commemorat el centenari de Charles De Coster, escriptor nacional de Bèlgica, gran novel·lista de "Thyl Ulenspiegel".

"La Renaissance d'Occident" dedica tot el seu número de març a aquesta glorificació. És tanmateix emocionant de veure la fervor amb què és evocada aquesta noble figura i amb quina passió hom subratlla la seva significació idealista.

Hom demana que no sia extingit amb el centenari el culte reverent a l'escriptor patriota. I acaba d'ésser senyalada una eficaç perdurabilitat del seu nom: Crear la càtedra universitària Charles De Coster. Veieu amb quin pur idealisme és justificada la demanda:

"Els esforços dels escriptors que exalten l'ànima del nostre país foren inútils si un dia la història deia: A Bèlgica li ha mancat per ésser una gran nació, si no una llengua, almenys una literatura pròpia al doble temperament del seu poble.

Hom confia que l'estudi fervorós de Charles De Coster ajudaria eficaçment a satisfer aquesta legítima esperança. Realment, el "pare d'Ulenspiegel", en cercar un llenguatge que reflectis tots els caires del seu personatge simbòlic, no explica tota la inquietud dels belgues quan intenten d'expressar-se?

Uns pensaments inèdits d'Amiel

Trobem a la "Revue de Genève" uns fragments inèdits d'Amiel, que hom s'apressa a divulgar. Deixeu-nos ésser amatents a recollir-los: Traduïm:

"No són pas les idees clares les que fan major fortuna en el món, sinó les més tèrboles. Definir és, al capdavall, aclarir, posar les idees al baterell de la llum, i per a la majoria dels homes, analitzar és occir, fer clarejar és fer el buit, fer comprendre no és sinó desilllusionar."

"La humanitat tendeix ben poc a l'exactitud i massa a la grandària. El que li és més car és el seu somni i la seva esperança, és a dir el seu ideal, però no pas la realitat. Sedeja més de beutat moral que no de veritat constatada..."

"Abstingueu-vos tant com pogueu de tenir *parti prise*. Per què? Perquè per un esperit clar no hi ha partit prou bo. Si mai us cal, imprescindiblement, d'adoptar-ne, escolliu d'acord amb el principi del mal menor, i el de l'error mínim."

"Les coses belles són belles per la perfecta adaptació de la forma a la idea. Un vers bell, és un pensament just, una emoció precisa, una imatge ardida, gravada per una mà sortosa... Les idees que han trobat llur forma definitiva, no en cerqueu pas d'altra. L'art és la potestat de crear les formes definitives, les cristallitzacions perfectes. El què passa no són pas les idees, sinó els grops de la forma."

Hem escollit aquests quatre pensaments que no donen sinó una idea molt feble de l'interès profund d'aquestes pàgines inèdites. El que hem traduït no són més que punts de partida. Cal seguir-ne tot el desenrotllament.

És emocionant, tanmateix, de seguir l'alt esperit concentrat d'Amiel. Viu en la meditació ben lluny de tot. No és aquest un dels casos més purs de la passió del coneixement?

Una lletania a llaor de Sant Francesc

Gommaire Van Lovy ha traduït del flamenc un fragment de la lletania que Marnix Gijsen acaba de compondre en commemoració del centenari franciscà. És un poema d'un misticisme desconcertant; ben repre-

sentatiu, però, de l'actual poesia flamenca. Traduïm a continuació aquest fragment:

Papallona d'amor
en el camp esgrogueït de la indiferència.
Tornasol de passió
en el jardí dels serments, lents de peresa.
Rosa de dolçor,
en mig dels perfums feixucs i penetrants de les violes,
violoncel sonor
d'apassionat èxtasi.
Acordió nostàlgic
de tendresa fonedissa,
així ets talment, oh Francesc.
Que la teva imatge,
que del mig dels deserts,
tan sovint mancats de vida,
porta joia d'infant
a la meva trista taula de treball,
n'arrabassi l'obscuritat dels murs.
Torre potent d'alegria.
Impetuós dansaire,
dins la lentitud del palau de la joia.
So amatent de campana
que m'arriba damunt l'ala del vent.
Rossinyol i alosa de lloança.
Marge dret.
Carrer vespral.
Campana que sona més alta que totes.
Gerani sagnant.
Coet en la nit.
Piràmide de flames."
Sol estival en ple migdia.
Senyal d'amunt,
que ens dius la nostàlgia del cel.
(Mar,
prega per nosaltres, insensats,
que cerquem la felicitat en el repòs,
Jo t'he vist:
El teu cos:
Una ogiva afilada de magresa.

El teu pit cantant:
coixinet d'agulles del penediment.
El teu rostre magre:
raig de blanca llum.
I en el fresc boscatge de la meva ànima,
hi ets so inesperat,
d'un corn de caça romàntic talment,
i en vesprejar,
ets en la ruta pacífica
llampegueig brillant
d'un tram roig viu,
i damunt un camí rocós
tot cobert de boira
vehicle sotraguejant amb força ets tu;
a través la meva vida,
plena de desig i d'inconsciència,
ve la teva, de sobte,
talment una lletra urgent,
tràgicament segellada de roig,
que arriba a un blanc recer de beguines,
però simple com un aire popular,
goig per a tothom
i simple com una ronda infantil
en un barri populós
i simple encara com les campanes d'un trineu
damunt la plana nevada,
així talment ets tu, oh Francesc!
Però dins el dolor
els teus ulls, fanals violents,
la teva veu, sirena d'auto,
emporta-te'm vers el precipici de tot amor,
envers Déu,
talment quan alliberat del port
el navili és botat
— un cop potent, una ona coratjosa —,
lluny de la riba,
envers el magnífic *enllà, d'enllà dels mars.*
Sant, sant Francesc,
heu's ací les engrunes del meu cor,
no tinc res més,
els cans furiosos dels jorns de jovenesa

tot ho devoraven;
heu's ací la frescor dels meus cabells indolents;
heu's ací la feblesa dels meus peus errants,
heu's ací la inutilitat de la meva llengua garlaire;
jo t'oferesc el lamentable millor que jo tinc,
la mirra de les meves paraules,
l'encens de la meva veneració,
i el pobre or de l'amor meu.
Però així mateix t'ofereixo el millor
que compon l'ànima meva:
el record del meu pare,
la honrada severitat de la meva mare,
la dolor humana del meu germà, cremant de desig,
el dolç silenci de l'amiga meva,
i la ironia deliciosament melancòlica del meu amic.

Francesc, he triat per a tu les més belles paraules, els meus corals espurnejants que esclaten davant la fadiga empolsada dels teus peus, talment fresques bombolles de sabó, que refresquen de cop la cremor de les teves plantes.

CRÒNIQUES CATALANES

La Història i l'Erudició

"Manuale di Storia della Sardegna", per Rafaele Di Tucci. — "L'Arbre de la Filosofia d'Amor", traduït a l'anglès. — "Estudis sobre la influència de Walter Scott a Espanya", pel professor E. Allison Peers.

Hem rebut, amablement dedicat, un manual d'Història de Sardenya. Es tracta d'una terça edició augmentada. El seu autor és l'historiador sard Rafael Di Tucci, autor també d'un estudi titulat *Istituzioni de Diritto publico della Sardegna aragonesa.*

No cal ponderar l'atractiu que té per a nosaltres una història de Sardenya. Hi ha tanta sang catalana en aquella terra! I la sang de l'esperit, l'idioma, sembla nodrir-se'n encara, tan vivaçment, en la contrada d'Alguer! Per això, en obrir l'obra, els nostres ulls se'n van tot seguit cap a veure com ha estat tractada la part relativa a la dominació catalana.

Una primera constatació agradable és feta: el capítol que hi fa referència ha estat titulat "La Signoria catalano-aragonese": una prova de com el nostre nom va reconquerint, de mica en mica, el lloc que li pertoca. En altres històries de Sardenya es parla simplement de la senyoria o dominació aragonesa, i àdhuc, si no recordem malament, en les edicions anteriors de l'obra de Di Tucci. També en la numeració dels monarques, sembla acceptada la catalana, llevat per a Alfons el Magnànim, qui apareix amb el nom d'Alfons V. Pere el Cerimoniós, en canvi, és anomenat Pere III. Les denominacions dels oficials administratius són així mateix donades en la seva forma catalana, al costat de l'adaptació italiana. L'autor fa observar, en fi, que la llengua oficial fou la nostra, fins a les darre-

ries del segle XVII, època en què comença a ésser-hi emprada la de Castella.

Les lluites dels catalans per la conquesta i la conservació de l'illa apareixen en l'obra de Di Tucci en tota la seva cruesa. Dignes d'esment ens semblen alguns judicis de l'autor respecte a les nostres gents. Diu de Jaume II: "El rei d'Aragó tenia aquella freda tenacitat que calcula cada acte i cada esdeveniment segons llur repercussió mediata." Diu de Barcelona: "Barcelona, qui anhelava sempre noves eixides per al seu comerç i més nombroses escales per a la seva navegació, era l'ànima incitadora de l'empresa." Diu de l'infant Alfons: "Cabdill designat era l'infant Alfons, qui representava dignament la tradició de la política astuta i de la força d'ànim dels seus antecessors catalans i aragonesos." Anomena els aragonesos *gente iberica pesante de armi e di sussiego,* i els catalans *vivaci e temerarii e insuanti, che apprivano comerci dovunque fosse per poco possibile.*

La dominació catalana, començada sota els millors auspicis, fou un seguit dolorós de lluites fins al regnat d'Alfons el Magnànim, el qual per primer cop, gairebé després d'un segle d'iniciada la conquesta, va aplegar tota l'illa sota la seva senyoria. Sense la seva mort prematura, després del triomf, aquesta glòria hauria estat obtinguda per Martí el Jove, de la mort del qual parla així Di Tucci: "És fama que Martí, jove coratjós i ardent, a penes eixit d'una greu malaltia que l'havia retingut a Càller, havia trobat en la terra conquerida de Sant-Luri, una donzella de bellesa incomparable, que l'havia estimada amb la ceguesa d'una passió més forta que la que poden regir el cor i els nervis de l'home, i que aquell descendent d'una estirp fèrrea de guerrers i de conquistadors, vencedor a Sicília i triomfador a l'illa sarda, va caure, extenuat per l'abús, damunt d'una dona."

Dins els altres capítols hi ha també dades que directament ens interessen, no sols en els subsegüents, relatius a la dominació espanyola, sinó també en els anteriors, així les allusions a les relacions dels vescomtes de Bas amb l'illa de Sardenya, qüestió tractada per Miret i Sans en una de les seves múltiples monografies, inicis d'influència catalana en el període autonòmic de la història de l'illa; així també la proposta, per Jaume I, de la candidatura del seu primogènit per a rei de Sardenya, llavors que el papa Clement IV va mostrar la pretensió d'abolir els jutjats sards i d'unir l'illa en un sol reialme. Carles d'Anjou i Enric, infant de Castella, van presentar també aleshores llur candidatura. Aquest acte de Jaume I haurà d'ésser tingut en compte quan volguem sentenciar respecte a l'existència o la inexistència d'intencions de més vasta expansió mediterrània en el cor del Conqueridor.

Digna d'esment ens sembla també la indicació que fa l'autor respecte a la intervenció d'un exèrcit sard en l'expedició contra els sarraïns de Mallorca, l'any 1113, aquella expedició que fou comandada per Ramon Berenguer III de Barcelona. Per cert que Di Tucci no fa allusió a la intervenció catalana, i exagera els resultats obtinguts en dir que l'empresa *snidò per sempre i saraceni dalle Baleari.*

* * *

La tasca lul·liana del professor E. Allison Peers, de la Universitat de Liverpool, persisteix esplèndidament. Donàvem compte en un dels números anteriors de la publicació de la seva traducció anglesa del *Blanquerna;* esmentàvem també la seva sèrie d'estudis lul·lians, que apareixen dins el *Bulletin of Spanish Studies.* Ara ens plau l'haver de parlar d'una altra versió deguda a la seva ploma: la de l'*Arbre de la Filosofia d'Amor,* apareguda dins la col·lecció que publica la *Society for promoting christian knowledge.* Ha vingut, doncs, aquesta nova versió lul·liana del professor Peers, a fer companyia a la seva traducció del *Llibre de l'Amic i de l'Amat,* publicada fa algun temps per la mateixa associació. El volum que examinem ara conté la segona meitat del *Llibre de la Filosofia d'Amor* i és titulat *The Tree of Love.*

Un assaig introductori precedeix el text. El professor anglès fa una exposició bastant detallada de la primera part de l'obra, fins arribar a enllaçar amb el punt on la seva traducció comença. Indica els principals caràcters de l'obra, i la compara, en qualitat i naturalesa, amb algunes altres obres del Beat — més a prop del *Fèlix* que del *Blanquerna,* molt menys místic que el *Llibre de l'Amic i de l'Amat,* més ple de les preocupacions de la conversió en ella mateixa que dels mètodes per a la conversió, al revés que en el *Llibre del Gentil.* "Mentre el *Llibre d'Amic i d'Amat* — escriu el professor Peers — no ens mostra sinó un aspecte d'aquell esperit lul·lià que va inspirar tants dels seus seguidors, i l'*Art de Contemplació* un altre, *L'Arbre de la Filosofia d'Amor* conté els elements de gairebé tots els estils en què llur autor va escriure. Té passatges narratius dignes del *Fèlix* i del *Blanquerna; capitols didàctics* anant del camp del *Llibre de Doctrina pueril* al del sublim i monumental *Llibre de la Contemplació;* sentències epigramàtiques qui podrien ben bé figurar entre els *Mil Proverbis;* meditacions i pregàries d'un tipus mai absent de l'obra lul·liana; i — cal afegir — artificiositats que donen una idea dels defectes de la seva famosa *Art.*"

El professor Peers reporta el judici de Costa i Llobera, qui descrivia *L'arbre de Filosofia d'Amor* com la substància del *Llibre d'Amic i d'Amat*

sobreposada amb el mètode de l'*Art*. Troba en aquest judici una generalització tal vegada excessiva, però indicadora, tanmateix, dels alts i baixos de *l'Arbre d'Amor*.

Així, en quatre breus apartats, ens dóna el professor anglès una idea clara i vivent del llibre de Llull. Quant a la traducció, cedirem la paraula al professor Entwistle, de la Universitat de Glasgow, el qual, en una recensió apareguda en el *Bulletin of Spanish Studies*, ens diu que ha estat feta amb tota la reconeguda destresa del traductor en l'ús d'un simple i lúcid anglès, i que si de vegades hi ha alguna aparença de foscor, cal atribuir-la als motllos recalcitrants del pensament de Llull.

No cal dir amb quanta de satisfacció assistim a aquesta transplantació de l'obra del Beat a la literatura anglesa, sobretot tenint en compte en les condicions d'aciençament i d'art amb què és feta. Sabem que el professor Peers, prosseguint els seus treballs lullians, prepara una extensa i documentada biografia del Solitari de Miramar.

* * *

En una altra direcció força diferent s'adrecen també els treballs literaris i erudits del professor Peers: cap als estudis sobre el Romanticisme a Espanya. Tenim davant dels nostres ulls una monografia titulada *Studies in the influence of Walter Scott in Spain*. Hi trobem dos capítols que ens interessen directament: El capítol primer, titulat "Ramón López Soler: *Los Bandos de Castilla o el Caballero del Cisne* (1830), i el capítol VII, titulat "Manuel Milà i Fontanals".

López-Soler obre la sèrie dels imitadors directes de Walter Scott. La seva obra és una imitació confessada del novel·lista escocès. "La novela de *Los Bandos de Castilla*—diu López-Soler en el prefaci—tiene dos objetos: dar a conocer el estilo de Walter Scott, manifestar que la historia de España ofrece pasajes tan bellos y propios para despertar la atención de los lectores, como las de Escocia y de Inglaterra." Per a la finalitat de l'estudi de M. Peers, el primer objecte oferia molt d'interès, i així el veiem seguir amb força detall l'obra de López-Soler i posar de manifest els passatges que són traducció o imitació de passatges d'*Ivanhoe*. Aquests manlleus no constitueixen cap plagi, perquè López-Soler els proclama en el pròleg. Molts d'ells són demostrats pel professor Peers, confrontant a doble columna els textos anglès i espanyol. Així arriba a concloure, per exemple, que López-Soler va escriure el seu capítol del torneig, amb *Ivanhoe* al davant, separant-se del seu original quan una altra inspiració li acudia, però copiant-lo sense preocupació quan l'hi mancava. La conclusió final és aquesta: "La novella de Scott no és mai llargament oblidada, i els *Bandos*

de Castilla poden ésser amb tota exactitud descrits com una lliure adaptació d'*Ivanhoe*, o com a *Ivanhoe* a penes disfressat amb vestit espanyol."

Tanmateix, el professor Peers s'apressa a proclamar que la novella de López-Soler no és una mera adaptació d'una obra anglesa o un producte compost damunt diverses d'elles. Hi ha certes característiques importants de *Los Bandos de Castilla* que no deriven de Scott. Una d'elles és la malenconia qui l'enllaça directament amb Chateaubriand. Són remarcables també l'ús del misteri i del sobrenatural, l'atenció que presta a la poesia de l'Edad Mitjana, el seu sentiment de la naturalesa.

El professor Peers esmenta alguns passatges on aquestes característiques sobresurten, i acaba assenyalant els defectes i les bones qualitats que, al seu parer, tenen *Los Bandos de Castilla*: entre aquells, la mancança d'unitat, d'interès, les exageracions en la pintura de certs caràcters, especialment dels malvats; entre aquestes, la seva sensibilitat davant la naturalesa, el poder de produir efectes emocionals per suggestió, les seves descripcions, ocasionalment eloqüents i impressionants.

Molt ple d'interès és també el capítol destinat a Milà i Fontanals com a seguidor de Walter Scott. Ens hi presenta l'autor la popularitat de les novelles de l'ilustre escocès a Barcelona, l'entusiasme jovenívol que Milà sentí envers elles, alguns dels seus judicis, com el "Contraste entre la escuela escèptica y Walter Scott", el fonament i els progressos de la influència d'aquest damunt Milà. Textos de Menèndez i Pelayo, de Rubió i Lluch i del propi Milà i Fontanals avalen els seus punts de vista. Un paral·lel entre l'escriptor escocès i l'escriptor català clou el capítol tot posant de manifest la similitud d'ambdós temperaments.

Aquests, com els capítols relatius a escriptors castellans, es llegeixen amb veritable fruïció, no sols per la solidesa dels coneixements sobre els quals estan bastits, no sols per l'exactitud dels judicis que el professor Peers hi formula, sinó també pel seu estil vívid i elegant.

FERRAN SOLDEVILA

Les Lletres

"Jordi Freginals", de Josep Pous i Pagès. — "Amor silenciosa", de Maria-Teresa Vernet. — "Samuel", de J. Navarro Costabella. — "De l'última collita", d'Alexandre Font. — "Una ànima vençuda", de Domènec de Bellmunt. — "Terra amorosa", de Fidel S. Dalmau. — "La Cerdanya", de Pau Vila. — "Sàtires" i "Epístoles", d'Horaci Flac, traducció de Llorenç Riber.

És un encert de la Biblioteca Europa l'haver reeditat el "Jordi Freginals", de J. Pous i Pagès. Els quinze anys passats de la seva publicació ençà, no han marcit les seves pàgines. La novella serva la frescor primitiva. L'autor, però, ha volgut, encara, refer-ne amorosament la prosa. Tots els guanys, tots els refinaments del llenguatge literari d'avui se'ls ha incorporat sàviament. El seu estil ha esdevingut, així, no sols estèticament més bell, sinó més clar, més transparent i tot. Això assegura una major perdurabilitat al llibre, i fa pensar que l'autor no es resigna a envellir. Entre el renovar-se o morir, Pous i Pagès ha triat ardidament el renovar-se.

"Jordi Freginals" té una bellesa un xic poemàtica. És una bellesa, però, que no li prové de la gràcia estrictament formal. Pous i Pagès estima el llenguatge, com ho demostra l'haver refet la prosa amb tota cura. Però no és un estilista, no és un artífex que es complagui a treballar l'idioma. El seu estil s'acontenta amb ésser fresc, natural, fluid. La bellesa, al llibre, li ve de l'ambient superbament creat — un ambient de masia i de poble —, de les situacions i dels caràcters. Aquests, per llur grandesa, tendeixen a esdevenir herois d'epopeia, tant o més que personatges de novella realista. L'autor, més que aprofundir en l'anàlisi psicològic, més que cercar els petits detalls característics, cerca els trets generals que fan, dels seus personatges, prototipus d'una raça i d'un poble. Així, la catalanitat profunda dels caràcters és una de les coses més vistents i atractives del llibre. Una altra de les seves seduccions és la gran simpatia humana que traspuen gairebé tots. Són caràcters que exerceixen una noble suggestió sobre l'esperit.

Així, per exemple, la vigoria, els dots d'organitzador, la capacitat d'improvisació i de treball del protagonista; l'esperit de sacrifici, l'amorosa resignació de la seva mare; la fermesa, la clara serenitat de la seva dona; el romanticisme i l'instint de revolta contra tota opressió i tota injustícia, del seu oncle; el seny, la saviesa natural del pastor, són trets ben racials i alhora ben nobles, acusats amb mà de mestre per l'autor, sense perdre, però, el sentit de la realitat ni lliurar-se a l'exageració i a la inversemblança. I, encara, diríem que aquells personatges que es troben tarats d'una dèria platxeriosa, com el sogre de Jordi Freginals, no sabem condemnar-los sense una mica de recança: tant, que la seva tara és una tara consubstancialment nostra. I no podem menys tampoc de sostreure'ns a una mena de respecte ancestral, davant la figura orgullosa i secament autoritària del pare del protagonista, tan justament i sòbriament evocada.

Tot l'interès de la novella radica en el joc humanissim de l'atracció i repulsió dels caràcters. En la darrera part, la novella perd una mica de la seva bellesa èpica, per esdevenir més nuament dramàtica. Aquell potent interès racial baixa de to. El poeta de la raça es transforma en novellista que exposa, sense aprofundir en l'anàlisi, però amb gran realisme, un cas purament novellístic.

L'interès captivador de l'obra, però, no minva mai. Els moments dramàtics, sobretot, són tensos d'emoció. Els diàlegs vius, plens de nervi i de força, donen als personatges una corporeïtat que sembla fer-los desprendre de les pàgines del llibre.

* * *

Maria-Teresa Vernet ens ofereix la seva primera novella: "Amor silenciosa". Farran i Mayoral fa la presentació del llibre i de l'autora, amb paraules entusiastes i joioses. El seu pròleg, més que un pòrtic, és un arc triomfal. Tanmateix, el llibre— malgrat d'ésser un primer llibre — és dels pocs que fan quedar bé un prologuista. El que primer sorprèn, en obrir les seves pàgines, és la perfecció i nitidesa de la prosa: una prosa de paràgrafs tirant a curts, ordenats, harmoniosos, on la imatge és l'expressió habitual. La prosa hi pren sovint ritme de vers, i les imatges són sempre gracioses, cristallines. Tot el llibre té, així, un bell to poemàtic. Més que narrar, l'autora canta. Més que novellista, és poetessa. Més que la realitat del món exterior, copsa el reflex d'aquest món en l'esperit de l'escriptora. Res no hi és com és, ans tal com ella ho imagina.

"Amor silenciosa" té, encara, tot l'aire d'una confessió. La protagonista — únic personatge tangible, vivent del llibre — i la pròpia autora,

costen poc d'endevinar que són una sola i única persona. No volem suggerir — no cal ni remarcar-ho — que es tracti d'una anècdota històrica. L'anècdota no val ni compta per a res en aquest llibre. Podria variar, i res d'essencial potser no variaria. El que importa és el sentiment de la vida i de l'amor identificats i pressentits de la mateixa manera per la protagonista i per l'autora. El que importa, sobretot, és l'aguda, però gens malaltissa sensibilitat que revela. El paisatge hi és sentit d'una manera intensíssima. Maria-Teresa Vernet sap trobar constantment una íntima fusió entre el paisatge i els sentiments de la protagonista. El cel i l'ànima d'aquesta es tinten sovint d'uns mateixos matisos. Tan íntima esdevé de vegades aquesta fusió, que diríeu que la protagonista es dissol, es vaporitza i es converteix en la mateixa ànima del paisatge.

Tot això és lírica pura. Així, si esguardem "Amor silenciosa" com una novella poemàtica, pocs defectes hi podrem trobar. La majoria ho són de composició, de manca d'experiència. És fàcil d'observar, per exemple, que el llibre és desproporcionat. El primer capítol constitueix una sola novella, que poca cosa té a veure amb la resta del llibre. És, tanmateix, dels seus moments més novellístics i apassionants. Després d'aquest capítol, l'acció alenteix molt la seva marxa. A mig llibre, l'acció s'ha estroncat del tot, perduda sota l'esplèndida floració del paisatge. En canvi, en arribar al final, pren un crescendo que, per comparació amb la lentitud anterior, sembla excessiu.

També cal assenyalar, com a ben visible defecte de tècnica, que tot el llibre conté massa divisions. Cert que els capítols curts inciten la lectura. Però "Amor silenciosa", més que en capítols, és dividida a voltes en estances, a la manera d'un poema. Els mateixos punts i a part sovintegen massa. És un excés de descansos que cansa. El relat s'alenteix encara més i les idees perden vigor i força expressiva.

Diguem, però, que el llibre de Maria-Teresa Vernet té prou vàlua espiritual perquè pugui passar-se de petits detalls de "metier", i saludem joiosament, amb Farran i Mayoral, l'eclosió d'aquesta nova escriptora. Les nostres lletres necessiten força de la flexibilitat i gràcia, de l'agilitat i delicadesa d'un esperit femení com el de Maria-Teresa Vernet. Majorment quan, com en el seu cas, no fa cap renúncia de feminitat, ans comença amb un llibre que té, psicològicament, el valor d'una confessió.

* * *

"Samuel", de J. Navarro i Costabella — publicat a l'Editorial Catalònia —, és una novella de personatges repulsius, que us fan venir gust de fel a la boca. Ell, el protagonista, és un manyoc de nervis desequilibrats.

Ella, un vampir, sense sentit moral. L'altre — la novella és un drama d'adulteri —, un home ric, sense relleu, amb por, únicament, de l'escàndol. Barregeu, amb aquests personatges, una amant retirada, un botiguer amb diners, una portera — cada u amb els vicis propis del seu estament exacerbats —, agiteu-ho tot amb fúria epilèptica, fins que s'ensangonin els uns contra els altres, i tindreu aqueixa novella, més amarga que dolorosa, més desoladora que pessimista, que ha escrit Navarro i Costabella.

L'autor, però, queda a la banda de fora de la novella. No s'hi barreja. La seva ploma — el seu bisturí — no té una tremolor en fer la vivisecció d'aquestes psicologies repulsives. No hi posa cap delectació morbosa. No hi posa tampoc pietat. Té una fredor i una objectivitat absolutes. Malgrat això, o potser per això, alguns moments — com per exemple, en l'escena manicomial de l'acabament de la novella —, arriba a produir una impressió violenta, difícilment esborrable.

El mot d'ordre del llibre és intensitat i densitat. Gens de literatura. Supressió absoluta del color. Supressió de descripcions, de divagacions i de comentaris. Tot simple, nu, acció i psicologia barrejades. L'ambient — un ambient dens, enrarit, que ofega — es forma només que com d'una emanació de les ànimes i dels moviments dels personatges.

En la prosa, en la forma, sembla voler haver-hi una voluntat de no existir, d'anullar-se. Les paraules, les frases són triades de manera que no brillin, que no dringuin. Sembla voler reproduir les imatges directament, sense interposició de cap art. És una prosa seca, eixuta, una mica ferrenya i cantelluda. Generalment, es limita a ésser correcta. Per això, on millor reïx, és en els moments d'acció molt ràpida i, sobretot, en els diàlegs. Els diàlegs tenen, en efecte, una gran vivacitat. Són diàlegs, diríem, d'home de teatre, en el bon sentit de la paraula.

* * *

"De l'última collita", d'Alexandre Font, publicada per l'Editorial de la "Ilustració Catalana", és un aplec de narracions i de quadrets de costums barcelonins. Els ambients locals són evocats amb exactitud. Els tipus pintorescos, copiats de la realitat amb humor i gràcia. No hi ha, però, mala intenció en la caricatura. Hi ha més aviat pietat i bonhomia. Els diàlegs són vius, naturals, i, tan objectius, que, de vegades, semblen presos taquigràficament. Com els diàlegs, la prosa d'Alexandre Font és viva i natural, i raja tan espontàniament i amb tanta frescor, que fa perdonables els escassos castellanismes i els vuitcentismes que d'en tant en tant la maculen.

La narració més interessant del llibre és la que titula "La sirena". És una novelleta de curtes dimensions, molt proporcionada i harmònica. L'art, la sensibilitat de l'autor, semblen modernitzar-s'hi i refinar-s'hi. Ultra els dots de narrador i de costumista, s'hi guanya els de psicòleg. La protagonista, la *sirena*, mescla de perversió i de gràcia, és dibuixada amb molta habilitat, per mantenir, ensems, l'interès novellístic i l'interès humà.

* * *

Amb el títol d'"Una ànima vençuda", Domènec de Bellmunt publica una novelleta horrorosament sentimental i uns quants contes humorístics. Tant en la novelleta com en els contes, el més reeixit són els diàlegs. Ràpids, espurnejants, d'una agilitat sorprenent, es fan llegir amb voracitat. Potser per això, la millor narració del llibre és la que té més diàleg: "La planeta negra". Seria també molt remarcable, per la seva enginyosa originalitat, el de "Les sabates brutes", si no fos per l'acabament desconcertant i arbitrari.

Bon i fecund imaginador d'anècdotes, Domènec de Bellmunt ens dóna tanmateix la sensació d'un escriptor encara no format. El sentimentalisme, molt "Dama de les camèlies", de la primera narració del llibre, i el cinisme dels altres contes, molt Josep Pla, són coses una mica difícils d'harmonitzar i de creure absolutament sincers. En la seva prosa hi ha guanys evidents. Té més vibració i menys grumolls que en els seus primers treballs periodístics. Hi resten, però, encara algunes incorreccions i alguns castellanismes inexplicables en un escriptor tan intelligent com Domènec de Bellmunt.

* * *

Els editors de llibres per a infants — els editors conscients — s'han sentit sempre atrets per "El llibre de les mil i una nits". Si res no hi pot haver com la seva enlluernadora fantasia per decantar els nois a la lectura, el coneixement del cor humà i la profunda saviesa que conté el llibre, no deixaran d'ésser ferments educatius per a la formació d'un caràcter. El procediment d'adaptació d'aquest llibre meravellós, per als infants, és sempre, aproximadament, el mateix. Supressió o mistificació de les escenes eròtiques, que tant hi abunden. Condensació dels moments on la narració, endormiscada per l'opi oriental, ronseja massa, i augment de la vivacitat dels diàlegs.

Un dels contes d'"El llibre de les mil i una nits" més popularitzat per aqueixes adaptacions infantívoles és la "Història d'Aladí i de la

llàntia màgica". Suara, Marçal Trilla i Rostoll n'ha fet una adaptació a la nostra llengua, amb el títol de "La llàntia meravellosa d'Aladí". El seu procediment d'adaptació és, naturalment, l'esmentat més amunt. Cap element de suggestió ni d'interès no hi és perdut. Potser, si per cas, se li esvaeix algun element de poesia, com en les descripcions de jardí del subterrani. Però ens cal parar esment que, per a sostenir l'atenció dels minyons, és essencial de no deixar que la línia de la narració se soterri mai. I aquest, que sembla haver estat el propòsit de Marçal Trilla i Rostoll, es pot dir que l'ha aconseguit plenament. La seva prosa, en conjunt, ajuda el seu propòsit. No es pot pas dir que sigui enfarfegada. Però hi ha alguns vuitcentismes i algunes incorreccions que ens hi fan força nosa. La impressió, nítida i encisera, fa més vistents aquests defectes. És una impressió impecable, que reclama una prosa impecable també. Exornen el text, per fer més suggestiva la lectura, uns dibuixos fantasiosos i gentils de Lola Anglada.

Una altra adaptació catalana d'"El llibre de les mil i una nits", en curs de publicació al "Virolet", és també ben digna d'ésser esmentada. La fa, amb tota cura, Joan Gols, i la il·lustra, amb el seu llapis i la seva imaginació agilíssims, Joan G. Junceda.

* * *

Fidel S. Riu i Dalmau publica un recull de poemes amb el títol de "Terra amorosa". Bell i exacte títol per a la seva poesia subjectiva, joiosa i optimista. La naturalesa es transfigura als seus ulls. Es fa decorativa i esplendorosa. El paisatge esdevé — ell mateix ho dirà en els seus versos — "tenyit del mateix color que viu dins de ma fantasia". Però l'humanitza també. A voltes diríem que el transfigura en la pròpia amada del poeta: una amada de formes indefinides i indefinibles, però el somriure de la qual es reflectirà en totes les coses. Així és fàcil de trobar-hi sovint expressions com aquesta:

"El solell sembla deixar
un somrís a les coses quan se'n va."

Els temes de "Terra amorosa" no són sempre eròtics. La seva qualitat és eròtica, tanmateix. És el desig que inspira els versos. Per això es preguntarà el poeta:

"Quina llum clareja dintre del meu front?
No ve tot dels llavis i els ulls d'una dona?"

La seva expressió, però, és sempre casta. La mateixa sensualitat hi esdevé un pur panteisme.

Ens referim, en parlar així, als millors moments del poeta. De fet, "Terra amorosa" és un llibre molt desigual. Hi ha estrofes infantils. Hi abunden els prosaismes. L'expressió agafa sovint massa plenitud per a un líric. Les rimes són pobres, a voltes d'una vulgaritat aclaparadora.

Cal dir, però, que també hi ha poemes gairebé acabats. Vegi's, per exemple, en "El Pedraforca" amb quina inspiració més superba es manté del principi a la fi del poema. Vegi's també amb quina gràcia més delicadament carneriana ens diu l'encís de "La Xicoira". Aquests i altres poemes esmentables, més que el llibre en conjunt, demostren que Fidel S. Riu i Dalmau és un poeta.

* * *

L'Enciclopèdia de Catalunya ha publicat el seu tercer volum: "La Cerdanya", de Pau Vila. És el primer de la sèrie dedicada a estudis geogràfics de les comarques catalanes. "A la vella geografia estàtica, que tots hem conegut — diu Pau Vila en el pròleg del llibre —, volem oposar una geografia dinàmica, que tingui l'interès de tot ço que viu i evoluciona." I, efectivament, és un llibre on es mostra l'evolució profunda de la vida, dels temps prehistòrics ençà; on veiem, no solament les terres amb els seus colors geològics, sinó els paisatges amb les seves games variants; on no solament se'ns dóna els noms d'uns pobles i unes xifres, sinó que veiem com són els pobles i assistim a la seva formació, al seu desenrotllament i, de vegades, a la seva mort. Llibre, en fi, on sempre es troba una mútua relació de dependència entre l'home i la terra.

Es tracta d'una nova ciència, diran els editors. Es tracta, direm nosaltres, d'un vell gènere literari, al qual un control científic dóna mètode i precisió. "La Cerdanya" de Pau Vila és, en efecte, un llibre de viatges. Fins entre nosaltres mateixos podríem trobar-li un precedent en els "Viatges" d'Alí-Bei. Pau Vila ha recorregut tota la Cerdanya, pam a pam; ha interrogat els vilatans i els pagesos; però ha remenat també tots els seus arxius, i ha llegit tots els llibres que en donen referències. En el seu treball, s'ha imposat sempre, amb rigor científic, la més absoluta objectivitat. Ni en evocar les èpoques milenàries es deixa emmenar per la fantasia, ni en descriure els paisatges deixa traspuar la seva impressió personal. En un llibre així no hi cal altra poesia que la de dir cada cosa pel seu nom. Això sol, però, fa que moltes pàgines de "La Cerdanya" siguin realment plenes de poesia.

El català de Pau Vila és gustós i abundant, ric de lèxic, sobretot, i

molt exacte, ens sembla, en les nomenclatures vegetals i geogràfiques. L'ordre, el pla, les divisions del llibre, són una cosa perfecta. Contribueixen, i no poc, a la claredat amb què s'entén i a la facilitat amb què es recorda.

* * *

La Fundació Bernat Metge publica les "Sàtires" i les "Epístoles" d'Horaci Flac, traduïdes per Llorenç Riber. L'esperit d'Horaci, que tan profundament xuclà Costa i Llobera, és, d'aleshores ençà, quelcom de consubstancial a les lletres catalanes. Per pressentiment, tanmateix, hom pot ésser horacià a Catalunya. El gust per la retòrica i la cadència de la llengua, d'una banda, la beutat del cel i la fecunditat del camp, per altra, i el mateix esperit nostre, treballat de mollesa epicúria i esdevingut estoïc del costum de suportar tants de pesombres, ens fan sentir pel príncep dels poetes llatins una mena, diríem, de racial simpatia. I, encara, en les sals àtiques d'Horaci podríem trobar un llevat per a la nostra catalaníssima ironia.

El volum de la Fundació Bernat Metge comprèn les "Sàtires" i les "Epístoles" completes. No cal dir, doncs, que conté l'Epístola als Pisons, l'"Art Poètica", l'obra mestra d'Horaci Flac. Suma del bon gust, de l'elegància literària, sempre i a tot arreu es llegirà amb profit. Ací, però, a Catalunya, potser millor que en lloc. L'estat actual del desvetllament de la nostra cultura, de les nostres lletres, sobretot, no és una mica semblant a la de la Roma d'Horaci? Europa és, per a nosaltres, el que representava per a ell la Grècia. I així en moltes qüestions l'"Art Poètica", com diversos fragments, ça i lla, de les "Epístoles", més encara que servir-nos de lliçó, deurien elevar-se, per a nosaltres, a la categoria de normes.

La prosa catalana a què Llorenç Riber ha traduït el vers llatí d'Horaci és folgada i de plecs impecables. És una prosa gronxadora, plena de ritmes i cadències, on abunden els versos de set, de catorze i d'onze síl·labes.

DOMÉNEC GUANSÉ

L'Art

Exposicions. — Conferències. — Moviment arqueològic. — Bibliografia.

Aquest mes darrer veié obrir i tancar les exposicions següents: A la sala Parés, exposició notable de Marian Espinal i altres tres dels senyors Jacint Olivé, Vicents Rincón i Aureli Tolosa: tots quatre pintors exhibiren teles a l'oli de temes varis. Després s'obriren en el mateix lloc les exposicions de dibuixos i pintura de la senyoreta Lola Anglada i la d'olis de Joan Serra, ambdues ben remarcables: aquella particularment pels dibuixos d'ilustració.

A les Galeries Laietanes, dues exposicions d'art aplicat: una de brodats, obra de la senyora Leopoldina Benlliure, i l'altra del forjador Ramon Teixé. Alhora s'obrien a les citades Galeries una exposició de retrats pastellats, obra del senyor A. Ballester, una altra de paisatges a l'oli pintats pel senyor M. Félez, i, per fi, important com sempre, una exposició d'aquarelles del senyor Josep Civil. Durant la segona quinzena de les galeries del carrer de les Corts Catalanes, quatre exposicions noves renovaren l'atenció del públic. Foren les exposicions de pintura de les senyores Maria Muntades i Anna Risueño i les dels senyors A. de Ferrater i R. Verdugo Landi, paisatgista i marinista, respectivament.

En l'Estudi Arenyes s'obriren dues exposicions, una de pintura, del senyor J. Palau i una altra de pintura i joies que aportà el senyor Jaume Mercader, i que fou molt ben rebuda pel públic: en les joies particularment, l'obra del senyor Mercader s'acredità de nou com a incompetible en la nostra terra, tant per la originalitat com pel bon to.

A *La Pinacoteca*, exhibició de pintura antiga i moderna per a ésser venuda a l'encant. Aquesta exposició fou precedida, a *La Pinacoteca*, d'una altra exposició de pintura catalana del segle XIX. En "El Camarín" s'obrí una exposició d'antiga pintura i d'antiguitats variades, liquidada també a l'encant. En la nova galeria d'art que amb el nom d'"Arts De-

coratives" hom ha obert a la Granvia Laietana, el senyor Antoni Peyró celebrà una exposició de la seva ceràmica notable. Per fi, a les Galeries Dalmau, el jove pintor manresà senyor E. Basiana debutà amb una exposició d'olis que representaven figures i paisatges, junt amb alguns dibuixos.

El moviment artístic barceloní enregistra altres dos fets, a més de les exposicions, un de fast i un altre de nefast: el nostre col·lega Rafel Benet ha rebut honrosa invitació del Comitè del "Salon des Tuilleries", de París, per a exposar-hi les seves obres. Ha mort, a edat avançada, el pintor i il·lustrador Emili Sevillà-Torres, que fou deixeble de Martí i Alsina i que conegué la seva hora d'èxit i d'estima.

* * *

Les conferències sobre art i arqueologia que el nostre públic estudiós ha pogut fruir són les següents: A l'Ateneu Enciclopèdic Popular ha continuat, amb èxit creixent, el curset de filosofia del senyor Serra Hunter, curset que tants punts de contacte ofereix amb l'estètica i que mai no ens cansarem d'enaltir.

El més actiu dels nostres centres de cultura pública, el Centre Excursionista de Catalunya, ens ha il·lustrat amb les següents conferències: una del senyor Aureli Capmany sobre "La dansa en l'etnografia"; altra del senyor Roig i Font sobre el país i monuments de la Palestina; altra, notabilíssima, de l'erudit historiador senyor Agustí Duran i Sanpere, sobre "Escultura Catalana Medieval". Per fi, el senyor Manuel Genovart dissertà sobre el següent tema: "Impressions de color de diferents indrets de Catalunya".

En el Centre Excursionista Rafael de Casanova, el senyor Frederic Flos descriu una excursió al Migdia de França. La secció feminista d'aquest centre organitza un curset de prehistòria a càrrec del senyor Josep Vives. En el Casal dels Lluïsos, de Gràcia, el senyor Francesc Blasi donà una conferència sobre el monestir de Poblet. L'Associació d'Estudiants Catòlics de Medicina organitza una sèrie de conferències que enceta el doctor Riera Vilaret amb una dissertació sobre "El Cos humà en la Pintura i en l'Escultura".

El Foment de les Arts Decoratives, cada dia més despert i fecund, ens dóna les següents lliçons i conferències: tres de consecutives que pronuncià el pintor faiancer senyor Guardiola sobre tècnica i decoració de la ceràmica. Aquestes conferències foren il·lustrades amb exemples pràctics i complementades amb una visita de caràcter didàctic a una fàbrica de pisa. Després, el senyor Eusebi Busquets i Cunill encetà una sèrie de

conferències sobre el moble d'art; d'aquesta sèrie en dóna dues lliçons. L'arquitecte Cèsar Martinell descriu la construcció del retaule de l'altar major de Poblet i dels sepulcres reials adjunts, bo i aportant noves dades sobre aquesta matèria. L'infadigable impressor Víctor Oliva dóna una interessantíssima conferència sobre la impressió de les estampes japoneses, amb noves importants dades fins ara inèdites. Per fi, Ramon Sunyer dóna dues conferències sobre orfebreria.

* * *

La reforma del barri de la Seu, a Barcelona, sembla empresa completament fracassada. Lloat sia Déu. En canvi, ningú no parla pas de salvar de la mort que l'amenaça l'antiga drassana barcelonina. Seria una greu desgràcia i una vergonya sense nom que aquesta destrucció pogués arribar a realitzar-se. I res no fa suposar que succeeixi altrament, perquè per tot arreu hom constata una gran indiferència per aquest rarissim i gloriós edifici. Potser la raó d'aquesta indiferència hom la trobi en l'equívoc que nia entre la Drassana per antonomàsia i la Drassana o les Drassanes apellades aixi per extensió, certament poc artística i arqueològica.

Una altra amenaça calamitosa és la que es congria en la Comissió de Monuments de Tarragona, on el funest arquitecte oficial senyor Pujol ha començat a propalar amb èxit parcial la conveniència de destruir tot allò que no sigui d'estil gòtic en el monestir de Poblet.

* * *

Fora de Barcelona, el moviment cultural català de caràcter artístico-arqueològic ha estat més intens que mai. Vegi, si no, el lector el cúmul d'actes que en aquest sentit s'han celebrat a les altres ciutats catalanes. A Mataró, el gravador senyor Rafael Estrany obre una exposició de les seves obres en el local de la Societat Artística Literària. A Girona el pintor sabadellenc Vila Cinca obrí una exposició d'olis en el local de l'Ateneu Gironí, la qual clogué amb una conferència adequada el poeta, també de Sabadell, Joan Arús. A Manresa és l'entallador gironí Adolf Fargnoli qui obre una exposició en el "Gran Casino". A Molins de Rei hom organitza una exposició de ceràmica antiga en el local de l'agrupació "Studio". El Centre de Lectura, de Reus, organitza una exposició de pintura a l'oli i de gravats al boix, obra d'A. Oller Pinell. L'arquitecte de la Comissió de Monuments de la provincia de Tarragona, el senyor Josep M.ª Pujol, dóna en el mateix local una conferència sobre el tema: "Estat actual del

monestir de Poblet i consolidació dels seus monuments". A Palamós, en el local anomenat "El Port", el senyor Francesc Vidal obre una exposició d'aquarelles i dibuixos a la ploma.

A Lleida, l'actiu Ateneu ha celebrat, entre altres actes culturals d'importància, els següents de caràcter artístic: una exposició de ceràmica i vidres esmaltats de Marian Burguès; conferència d'aquest artífex sobre el tema següent: "Les bases científiques de la ceràmica i la terrissa catalana des del punt de vista de l'Art". El Centre Excursionista d'aquesta ciutat organitza una visita arqueològica a les noves descobertes de la Seu Vella. L'arxiver de la Seu i el director del Museu Morera adquireixen per aquest museu uns bells capitells romànics amb decoració figurativa, procedents de l'església enrunada de Camarasa, els quals corrien perill d'espoliació. Amb ocasió d'aquest lloabilíssim rescat serà oportú de recordar als molts i intelligents amants del nostre passat artístic de la ciutat del Segre que una obra salvadora per l'estil poden continuar practicant-la en molts altres monuments enrunats o sans que existeixen en la província i que esperen amb terror el pas de l'antiquari.

A Arenys de Mar enregistrem l'aparició d'una nova revista de substanciós contingut: s'anomena *Revista Llevantina*. A Terrassa, exposicions dels germans Costa en les Galeries Alavedra. En cloure's aquesta exposició, se n'obrí una altra de collectiva, en la qual figuraren obres dels senyors M. Avellaneda, L. Odena, R. Cortès, Joan Vancells, J. Argemí i A. Biosca. A Valls, el dibuixant Joan Roig obre una exposició de dibuixos còmics i seriosos en el local del Centre de Lectura. En el collegi de Sant Gabriel de la mateixa ciutat, el senyor Vicents de Moragas dissertà sobre "La Vida de Sant Francesc en l'Art". En el local de la Societat "Valls Esportiu", el senyor Pere Català dissertà sobre "Història de la Pintura".

El Foment d'Estudis, de Tarragona, organitza una sèrie de conferències històrico-arqueològiques a càrrec del canonge d'aquella seu tarragonina el doctor Ramon Sabater. El títol específic de la sèrie és: "Les Seus de Catalunya". Fins ara, aquest sacerdot-arqueòleg ha donat ja tres conferències d'aquesta sèrie: una sobre la Seu de Tarragona, una altra sobre la de Barcelona i una altra sobre la Seu Vella de Lleida i Santa Maria de la Seu d'Urgell. Un altre esdeveniment important, si no de Tarragona, de la seva diòcesi, és la descoberta de restes d'un temple romànic a la vila de Prades.

A Palma de Mallorca s'obriren dues exposicions de pintura, una d'olis del pintor argentí Tito Cittadini, i una altra, de caràcter retrospectiu, de l'obra del difunt pintor Ricart Auckermann. D'altra banda, l'ignominiós projecte de mirador del portal de Mar de la Seu de Palma ha pogut ésser

realitzat. A hores d'ara la major part d'aquest oprobi ha pogut ja ésser enllestida cuita-corrent, augmentant el nombre d'obrers i fent mans i mànegues perquè res ni ningú no pogués posar obstacle a aquesta desventurada obra: el nom de l'arquitecte projectista Bennàssar passarà a la història dels monstres. És curiós de remarcar que ni l'oposició dels artistes i dels literats mallorquins de dintre i de fora les illes, ni la disposició de la superioritat que ordenà la cessació de les obres, no valgueren de res: el voler del tristament cèlebre senyor Bennàssar pesà més que tot això. Ningú no aclarirà aquest misteri perquè no n'és hora.

La novella Escola d'Art i Bells Oficis, fundada a Vilafranca pel senyor Jaume Busquets, ha començat a omplir l'esplèndid programa planejat a l'hora de la fundació. En la cerimònia inaugural, el senyor Joaquim Folch perorà sobre generalitats artístiques. A Igualada, el senyor Manuel Valldeperes dissertà sobre el monestir de Poblet. A Madrid exhibeix els seus paisatges a l'oli el pintor Iu Pascual. A Londres, en la *Claridge Gallery*, exhibeix olis i dibuixos l'artista Marian Andreu. Aquesta exposició aconsegueix un gran èxit de públic i de premsa: se n'han ocupat amb extensió *The Times* i *Daily Sketch;* aquest diari publica el retrat del nostre pintor i reproduccions de les seves obres; d'altra banda, a més de diverses adquisicions per part de particulars, els Museus anglesos han adquirit un dels dibuixos de Marian Andreu. Cal registrar també els estudis que les revistes anglesa i alemanya *The Studio* i *Die Kunst* fan de l'obra dels nostres compatricis Pau Gargallo, Togores i Picasso.

* * *

La bibliografia d'art ens ha donat una de les belles monografies "El Arte en España", que publica la casa Thomas; és dedicada a la Seu de Sigüenza. L'editorial David ha publicat un fullet dedicat a la ceràmica de reflex metàl·lic.

Publicacions rebudes

Doctora Gertrudis Richert. *La Pintura Medieval en España, Pinturas murales y tablas catalanas*, 1 vol. relligat en tela, in-4.º de 84 pàgines i 111 làmines, trad. de l'alemany per Josep Ontañón, Barcelona, Gustavo Gili. MCMXXVI. — És un llibre preciós, d'immens valor artístic, històric i arqueològic. És alhora una obra intel·ligent i amorosa que farà perfectament conèixer a l'Estranger la importància de la nostra pintura

romànica i gòtica. Tant com pugui interessar als estrangers el llibre de la senyora Richert, plaurà i servirà a tots els catalans, perquè ell tot sol resumeix amb gran claredat i amb sistematització perfecta tota la nostra pintura medieval, matèria que fins ara es trobava fragmentada en llibres i articles de revistes sovint inservibles de tan defectuosos. La senyora Richert ha depurat totes les errors i confusions que enteranyinaven la història de la nostra pintura antiga i n'ha fet la més neta exposició que ens calia. Mai lloarem prou l'empresa d'aquesta erudita estrangera que de tan llunyanes terres ha baixat a casa nostra, s'hi ha instal·lat, ha anat treient l'entrellat d'aquesta història de la pintura catalana i, per fi, n'ha fet un bell llibre alemany que ha corregut ja a hores d'ara tot el món.

Després de llegir tants judicis erronis i apassionats fins al xovinisme més grotesc que incomptables historiadors i tractadistes han emès sobre l'art català medieval, ens complau ara de trobar en la senyora Richert l'historiador més conscienciós d'aquesta matèria i alhora el més desapassionat.

La senyora Richert no és pas d'aquella mena d'autors que s'exalten en l'entusiasme o es rabegen en el denigrament. Hi ha tal serenor en els seus judicis i en l'establiment de les categories; les paraules són gairebé sempre tan meditades i justes; el transcendentalisme feixuc, que és el defecte cabdal dels cientifistes germànics, és tan apartat d'aquesta prosa; són tantes, en fi, les virtuts expositives i comentatives del criticisme de la senyora Richert, que bé es pot dir que aquesta obra seva és, cosa rara, una obra mestra de la divulgació artística. Nosaltres acceptem d'aquest llibre àdhuc les reserves i condicions que posa a l'entusiasme foll dels nostres xovinistes; nosaltres sabem, d'altra banda, apreciar els comentaris de sincer entusiasme que la senyora Richert no escatima pas a tot el que s'ho mereix en el nostre valuós patrimoni artístic; sabem també agrair la cordialitat que aquest autor no s'amaga gens de demostrar envers Catalunya, el seu discerniment en situar perfectament la nostra espiritualitat i el nostre ésser en el món civilitzat: mai cap estranger no ha actuat tan plenament d'advocat de Catalunya a Europa.

Això, però, no ens eximeix d'assenyalar lleugeres discrepàncies de criteri en jutjar tals o quals dels nostres antics pintors, tals o quals escoles, discrepàncies que al cap d'avall tothom experimenta, poc o molt, en llegir a consciència el que a tota mena d'autors dicta llur gust, llur simpatia, llur tarannà. Tampoc no caurem en l'abús de pagar la gran mercè que ens fa aquest autor bo i trobant sistemàticament bo tot el que ens diu: sense màcula ni brossa. Els defectes que trobem en aquest esplèndid llibre, i que no afecten gran cosa a la bondat i perfecció de l'obra

en si, són els següents: negligència en l'estudi dels primitius valencians, els quals són, artísticament, tan importants i políticament tan catalans almenys com els propis catalans de Catalunya; la senyora Richert atorga més importància als aragonesos, tan inferiors, que als meravellosos pintors gòtics de València. Trobem en manca mal fos una ombra de bibliografia: això serà una grossa llacuna, sobretot per als lectors estrangers. Les reproduccions no són tot el que caldria de triades: hi hauria pogut haver més diversitat en el mateix nombre de gravats, no s'haurien produït greus omissions; les fototipies són sobreres en la reproducció de la pintura romànica, la qual ja reïx prou bé el fotogravat; no calien ampliacions de detalls romànics, i aleshores l'espai destinat a aquestes reproduccions l'hauríem destinat a augmentar el repertori romànic o el gòtic, particularment el de pintura valenciana, la qual no hi està representada. D'altra banda, trobem que la senyora Richert jutja massa sovint certes escenes, gestos o fesomies de les obres dels nostres primitius des del punt de vista de la comicitat, i això esdevé sistemàtic en quant no fa distinció l'autor entre la comicitat volguda i la involuntària, que és la més freqüent en els primitius de totes les escoles, i que sovint no és tan sols comicitat, sinó ingenuïtat o barroeria.

L'edició és insuperablement perfecta: el text és d'una claredat i nitidesa que enamoren, i els gravats, tots de gran format, són la mateixa perfecció, una perfecció a la qual — no ens dol de confessar-ho — no estem acostumats; fins el relligat és bellament idoni, perfecte i sòlid. Tot plegat és un llibre que honora l'autor, Catalunya i l'editor. "La Pintura Medieval en España" és, ara com ara, el resum més seriós i competent, el més solvent, el més complet i, per tant, el més útil que hom hagi publicat sobre la pintura catalana antiga. No pot mancar en cap biblioteca, perquè tot i ésser una obra de divulgació, d'alta divulgació si es vol, és avui l'única; indispensable, doncs, als savis i als profans.

Ateneu Lleidatà, curs 1926-1927. "*Memòria*". — És un memoràndum de l'activitat cultural de l'Ateneu Lleidatà, d'on hom en treu la conseqüència que aquesta entitat és tan intel·ligentment activa, com el mai prou lloat Ateneu Gironí. A Barcelona mateix són escassíssimes les entitats culturals que poden presentar a fi de curs un balanç cultural tan dens i intens. L'actuació artístico-arqueològica s'endú gairebé la meitat d'aquest balanç.

Art Novell, núm. 39. Barcelona. — Publica només una crònica artística que pugui ésser citada en aquest lloc.

L'Amic de les Arts, Gaseta de Sitges, núm. 11. — Publica un comentari literari a les troballes neocristianes de Tarragona, redacció de Josep

Carbonell, i una Crònica d'Art, per Sebastià Gasch. Bons gravats i bella impressió.

Bulletin d'Information de la Société pour les Relations Culturelles entre l'U. R. S. S. et l'Etranger, núms. 5 i 6. Moscou. — Publica un programa de l'aportació russa a la propera Exposició d'Arts Decoratives de Monza; serà el resum de l'activitat artística russa durant els dos anys últims: res de proselitisme ni de propaganda, com féu Rússia en l'exposició de París, sinó art sol i art inèdit, no exhibit encara. El "clou" d'aquesta aportació russa serà la instal·lació del teatre i del film russos. Després, es parla en aquest butlletí de les darreres adquisicions de la Galeria Tretiakov. També s'hi fa relació de l'exposició desenal d'arts gràfiques, en la qual sobressurt la instal·lació de la Societat dels bibliòfils de Leningrad, que és la ciutat on s'ha celebrat aquesta exposició. Relació d'altra exposició, l'exposició del servatge, en la qual l'art popular rus tingué lloc sobressortint.

JOAN SACS

PERIÒDICS i REVISTES

Deu anys de bolxevisme

En acomplir-se la primera dècada de govern bolxevista, els diaris d'arreu d'Europa han dedicat comentaris diversos a aquest periode trasbalsat de la història de Rússia. El dia 12 de març va fer deu anys que la revolució va esclatar a Petrograd. Tres dies més tard, el 15 de març de 1917, l'últim dels tsars, l'emperador Nicolau II, abandonava el seu tron, i un govern provisional era instaurat sota la direcció del Príncep Luoff i de Kerensky. Per un moment, va semblar que el somni pel qual tants homes liberals havien sofert durant dues generacions anava, a la fi, a ésser realitzat amb l'establiment d'un govern democràtic controlat per institucions parlamentàries. Però el foc de la revolució, ja completament encès, no era fàcilment extingible en un país on havia estat tant de temps ofegat. La propaganda dels bolxevistes entre els soldats i els obrers va aconseguir un enorme èxit. A l'octubre, el poder va passar ràpidament a les mans extremistes soviètiques, i la segona fase, la fase terrorista de la revolució, va començar. Després de cinc anys d'espantosa efusió de sang i de desordre social, la situació ha esdevingut més estabilitzada, i és possible d'esguardar els esdeveniments d'aquests darrers deu anys com en una mena de perspectiva històrica. Què ha fet la revolució bolxevista?

El diari londinenc *The Times* (12 març) respon en aquesta forma:

"El paral·lel amb la Revolució francesa sorgeix instantàniament per ell mateix. En ambdós casos, un desenrotllament polític de caràcter nacional havia estat reprimit durant massa temps per una monarquia absoluta qui rebutjava tota reforma. Ambdós moviments pretenien, per això, l'abolició d'un sistema polític ofensiu i ambdós eren inspirats pels ideals abstractes d'un sol teoritzador — en un cas,

Rousseau; en l'altre, Karl Marx —; i ambdós s'esforçaven a transcendir dels límits de la nació i a fer una crida universal al poble d'Europa. Però mentre les idees de la Revolució francesa eren essencialment polítiques, les que inspiraven el Bolxevisme eren abstractament econòmiques i anarquistes i, per aquest motiu, més destructives. La Revolució francesa aspirava a establir una mena especial d'Estat; el propòsit confessat de Lenin era la completa destrucció de l'Estat com a tal. La crida francesa als pobles d'Europa era merament un producte de la revolució; però la revolució comunista mundial és, com Trotzky ha declarat sovint, la condició essencial de l'èxit del bolxevisme, el qual aspira, no solament a la reconstrucció de la màquina política, sinó també a la completa transformació de les bases ètiques i econòmiques de la societat humana per mitjà de la lluita universal de classes."

Després d'establir aquest paral·lel, l'articulista de *The Times* fa observar que "la dictadura del proletariat" que el bolxevisme volia instaurar s'ha convertit en la tirania d'una banda comunista, i que el camperol i l'obrer han canviat una forma d'absolutisme per una altra d'incomparablement més opressiva. "I a quin cost — afegeix — no solament de vides humanes, sinó també de degradació física i moral!" La revolució mundial ha fracassat. Quant a l'aspecte econòmic, *The Times* s'expressa en aquests termes:

"Des del punt de vista econòmic — i és en aquest aspecte que el Bolxevisme, qui és primàriament una doctrina econòmica, ha d'ésser finalment jutjat —, el fracàs del sistema soviètic ha estat encara més complet. Malgrat que, des del colapse total de 1921, hi ha hagut una certa millora en les condicions econòmiques, aquest canvi ha estat realitzat cada cop, simplement i únicament, amb l'abandó dels principis bolxevistes. La Nova Política Econòmica iniciada per Lenin mateix i estesa després per Stalin, que ha permès al camperol de vendre les produccions a persones privades i de llogar treballadors per a conrear els seus camps, ha donat, de fet, el cop de gràcia al Comunisme a Rússia, i ha encarat el govern soviètic amb la tasca paradoxal de provar de fundar un Estat Comunista en un país poblat per més de cent milions d'arrendataris rurals. Ha restat provat que l'eliminació completa dels capitalistes privats no era factible. Tot i que dos terços dels mitjans de producció privada han estat "nacionalitzats", el marxant i el petit manufacturer, malgrat les taxes aixafants, s'han arreglat per mantenir un precari, però persistent mitjà de subsistència. És un fet significatiu que (d'acord amb una declaració feta en el setè Congrés de Sindicats russos el desembre darrer) els treballadors compraren el 60 o el 70 per 100 de llur alimentació a comerciants privats. Endemés, tot l'aparell de l'economia capitalista, amb les seves banques, trusts, directors, ha estat restaurat sota el control entrebancador d'una burocràcia ineficient."

Encara diversos fets són afegits a aquesta enumeració: l'ajut de capitalistes particulars estrangers sollicitat pels soviets, la concessió de no menys de noranta noves concessions a firmes alemanyes. Malgrat l'enorme esforç fet per augmentar la producció, el tipus general de vida és molt per dessota del miserable nivell insuficient de 1913. El total de la producció industrial russa en 1925-26 és estimat en 4.523.000.000 de ru-

bles, mentre l'any 1913 ultrapassà més aviat de 7.000.000.000. Simptomes recents d'una crisi aguda han fet llur aparició.

Acaba, l'articulista de *The Times*, expressant la seva confiança que la lliçó que aquests deu anys de govern bolxevista han donat al món no serà fàcilment oblidada. — F. S.

Els idiomes peninsulars

En el número del 15 de febrer de *The Periodical*, òrgan de la polisecular llibreria Humphrey Milford, trobem, com a mostra, alguns fragments d'*A New History of Spanish Literature*, de Fitzmaurice-Kelly, recentment apareguda. Un d'aquests fragments és el relatiu a l'idioma. S'hi fa observar que, com les altres llengües romàniques, l'espanyol deriva del Llatí vulgar, i que la variant qui prevalgué finalment a la Península no fou la parlada pels cristians lliures del Nord, sinó més aviat l'emprada pels mossàrabs emancipats de les províncies del sud i del centre. I afegeix:

"Allò que s'esdevingué a França i a Itàlia, tingué també lloc a Espanya: per raons polítiques, molt més que per una superior cultura i mèrit, el llenguatge d'un centre, una província o potser una ciutat, es sobreposa als seus rivals. Com França va prendre el seu idioma de París i l'Illa de França, així Itàlia el prengué de Florència, així Castella va dictar el seu llenguatge a Espanya. A Astúries, el poble parla encara el "bable" i un dialecte similar floreix a les regions muntanyenques de Lleó. Els dialectes d'Andalusia deriven del Castellà parlat a Castella la Nova. Galícia té un dialecte propi que pot ésser mirat com una variant del Portuguès, mentre a Catalunya l'idioma popular és el català, qui està relacionat amb el Provençal. El Basc és parlat en les Províncies Basques..."

Remarquem en aquesta enumeració el fet de comprendre València i les Balears sota el nom de Catalunya, perquè l'autor no ignora pas que també s'hi parla català. Remarquem-hi l'exactitud de l'observació: per *causes polítiques, més que per una superior cultura i mèrit*. I remarquem-hi, en fi, el contrast entre aquesta sèrie de distincions i l'èmfasi sintètic d'aquells escrits on un idioma únic és donat a la vastitud d'Espanya i Hispano-Amèrica.—F. S.

Les comarques

"Les comarques són els nuclis vius del país". Així comença un breu i agut article de J.-M. Capdevila a *Revista d'Olot*, de Manresa. "Si elles s'esmortien — afegeix —, el país s'esmortiria. Però són febles, perquè

són petites. Cada una no té mitjans per tota cosa, i com que unes amb altres es completen, l'única manera, doncs, d'aprofitar-ne la força i la vida és que es federin."

I continua dient:

"Cal, doncs, que es coneguin perquè unes es puguin servir bé de les altres. I, de vegades, serà ben útil que s'avinguin en allò que poden fer conjuntament amb avantatge. En tenim un exemple en la "Lliga d'Associacions de Música.". Voldríem iniciar un nou projecte anàleg i ben factible i que, tal vegada, si es fes, escauria que tingués iniciativa olotina: avenir algunes ciutats perquè cada any obrin dues o tres exposicions de pintura i escultura. Amb unes obres escollides, per exemple, d'una bona exposició de Barcelona, podria obrir-se'n una a un salonet de Vic, després repetir-la a Girona, després a Figueres. I així, a l'últim, les millors obres de la pintura catalana serien vistes per tothom i no romandrien gairebé tancades a Barcelona i només conegudes a fora per la premsa gràfica.

També la federació podria intervenir a les llibreries per manera que cap publicació d'una certa importància no manqués a les ciutats. I també caldria estudiar l'economia de les comarques i la manera de prevenir-hi les davallades de la riquesa, afavorir-ne l'afluència i difondre el benestar.

La premsa local hauria de reflectir aquests aspectes de la vida del país. I hauria de reflectir també aquell aire federatiu de les comarques i establir-ne pràcticament els principis, de manera que cada una s'envigorís de dia en dia, tingués més consciència de la vida pròpia i l'expandís per poder servir a les altres i també servir-se d'elles.

Aquest era el nostre programa d'ahir, i és el d'avui. No sabríem estar descontents de la feina feta. Però el bé fet era aspirant a la millora."

I aquesta millora començà a pressentir-se ja. "Ciutat", la noble revista de Manresa, ha donat un dels primers passos i dels més exemplars, tanmateix: la creació d'una biblioteca circulant. Serà imitat el gest? Gosem esperar-ho. — M. F.

Massó i Torrents, excursionista

Jaume Massó i Torrents, l'illustre erudit, president de l'Ateneu Barceloní, ha donat al "Centre de Lectura", de Reus, una conferència contant els seus records d'excursionista, no pas pocs ni insignificants.

Reproduïm de la *Revista del Centre de Lectura* la ressenya íntegra d'aquesta conferència:

"El conferenciant comença dient que hauria preferit parlar d'algun tema sobre les matèries que constitueixen, avui, els seus estudis predilectes. M'ha convidat, però, la vostra Secció excursionista perquè parlés dels records de quan jo excursionejava i, baldament ja faci d'això molt de temps, us en diré alguna cosa.

Jo he estat un excursionista de resistència. No em feia res de fer ni que fossin quinze hores de jornada. En això rivalitzava amb el meu company més habitual, Pompeu Fabra, que també era un gran caminador.

Vaig començar a fer excursions molt petit. Els meus pares anaven, cada any, a Vernet, a prendre les aigües, i vaig avesar-me a tenir davant meu la meravellosa i temptadora visió del Canigó. Cada dia — jo era molt petit — me n'anava a Sant Martí, llavors en ruïnes. La gent del poblet de Castell, que estava acostumada a veure'ns pàssar, ens coneixia de cada any i ens saludava joiosa.

A mesura que vaig fer-me gran, vaig ampliar el meu radi d'acció, i puc dir que conec el Canigó per tots els indrets i pam a pam. Gairebé tota la meva vida d'excursionista ha transcorregut per aquelles terres catalanes, pel Conflent i el Rosselló, sobretot.

Aquestes excursions les feia sempre sol. N'he fet moltes sense companyia. És a dir, jo sortia de casa sol, però pel camí sempre trobava un pastor que se n'anava a la pastura o un pagès que davallava a Prada, al mercat. La conversa amb aquesta bona gent era una delícia. Altrament, no hi ha cap perill en aquestes excursions solitàries; ben al contrari. Afinen la voluntat i l'esperit d'iniciativa. Hom ha de sortir-se de tot entrebanc i vèncer tota contrarietat, tot sol. I ja crec que se'n surt. A més, el Pireneu oriental no és el central. A cada cinc o sis hores de camí pot trobar-se un poblet o una masia. M'ha passat algun cop de perdre'm en mig d'una boira molt espessa, i he hagut de davallar a l'atzar, guiat pel so d'una veu o el lladruc d'un gos, coses molt enganyadores en aquelles ocasions. I sempre m'ha succeït de fer cap a un llogaret, un mas o, si més no, a una farga abandonada.

Quan arribava a Barcelona, explicava aquestes aventures als meus companys i els comunicava els meus entusiasmes. Amb Pompeu Fabra he fet moltes excursions. N'he fet també moltes amb Enric Morera. Algunes, no tantes, amb Cases-Carbó i Enric Granados. Enric Morera ja resistia, però de vegades, ben cansat, havia d'ajeure's tot llarg per reposar. L'especialitat de Cases-Carbó eren les caigudes; ho feia tot sovint. Amb Enric Morera arreplegàvem cançons. N'aconseguírem. Ell transcrivia amb una velocitat extraordinària; jo tenia esment de la lletra. Entre altres, trobàrem el bellíssim "Plany", prou conegut ara. Un dia vàrem sortir de Núria i férem cap a Toés, nit fosca. En cap casa no varen voler obrir-nos i ens calgué anar als Banys. En saber allí que Granados i Morera eren músics, els varen fer tocar. Recordo que Granados ho va fer d'una manera insuperable, inspiradíssim. Morera va tocar trossos de "La fada", que llavors acabàvem d'estrenar, també molt bé.

Anant d'excursió passen moltes coses. Sovint hom es perd, però això no és cap mal: s'aprèn de tenir orientació. Un dia, la nit ens va sorprendre sense haver arribat a poblat. Era una nit tan fosca, tan espessament fosca, que ens va ésser àdhuc impossible de trobar una barraca, que sabíem que hi havia a prop. Amb troncs i rames vàrem encendre foc i, torrant-nos per un cantó i refredant-nos per un altre, vàrem passar la nit. Les meves principals impressions d'excursionista són als meus "Croquis pirenencs", la primera edició dels quals es féu el 1896, per bé que vaig procurar que fossin ben impersonals.

De primer, les excursions les fèiem sense cap equip, ni fins dúiem motxilla. Després, sí. Recordo haver fet amb Eudald Canibell una excursió per la costa, carregadíssims, sobretot per una voluminosa màquina fotogràfica i els seus estres complementaris. La gent es preguntava, tota admirada, quina mena de cosa estranya érem.

Llavors va ésser quan vaig començar a fer excursions collectives. Vaig ingressar a l'Associació d'Excursions Catalana i vaig sortir amb Canibell i Cèsar August Torres. Ja sabeu quin bell dalit es té per conèixer terra."

I acaba diént:

"L'excursionisme, al capdavall, no és sinó un amor actiu a la pàtria."

En l'any de la commemoració del cinquantenari del nostre excursionisme, és ben valuosa l'aportació de les dades que el poeta de "La Fada" acaba de revelar-nos. — M. F.

Una declaració de Pompeu Fabra

Volem reportar a les nostres pàgines aquesta declaració del nostre filòleg, publicada a *La Publicitat*. Són massa moridores les pàgines d'un diari per ésser-ne únic arxiu. La qüestió que l'ha motivada no és pas un afer de pura anècdota, esvaïdora en uns dies. El que ha dictat les nobles decisives paraules de Pompeu Fabra, tanmateix, és quelcom molt més alt que un simple desmentiment a Gaziel:

"Els que coneixen la meva manera de pensar sobre quina ha d'ésser la col·laboració de gramàtics i escriptors en l'obra de depuració i fixació de la llengua literària, ja podien preveure que jo no havia d'aprofitar, si mai se m'oferia, cap ocasió de recolzar la meva autoritat en un suport altre que el consentiment dels nostres escriptors. Aquesta ocasió s'ha presentat, i jo he obrat des del primer moment d'acord amb la meva manera de pensar. Si algú, doncs, vol ara fer creure que la meva actitud d'inhibició m'ha estat imposada, falta senzillament a la veritat. I si vol recolzar la seva afirmació en fets, no cal dir que els ha de tergiversar."

"Saetas" fora de lloc

En el setmanari mallorquí *Sòller* trobem el següent article sobre la introducció del costum de les *saetas* andaluses en les terres de llengua catalana:

"Fa uns quants anys, no sé qui — pens que hi tengué part una cupletista del Líric —, va introduir a Ciutat el costum de cantar "saetas" dins el carrer, al pas de la processó de Dijous Sant. A molts va semblar malament la innovació. Permeteu que m'hi sumi, ara que es torna a acostar la festa.

No som un folklorista — i ho dic sense vanaglòria, l'estudi del folk-lore essent més útil i seriós del que molts se pensen. — Sé estimar els clàssics, la moda universal, la cuina francesa... De totes maneres, reconeguem que hi ha sovint en el costum popular un element de gràcia. Res més pagès, en el sentit pejoratiu del mot, que menysprear-lo per esperit cosmopolita. Jo confès planament la meva devoció a les tradicions del poble — del nostre i dels altres pobles —, i declar que em dol que s'extingeixin. Això no vol dir que no fos bo garbellar-ne alguna, ni que

ens haguem d'oposar amb esperit regressiu a la seva natural evolució, o tancar la porta, com hi ha qui faria, a tot el que no sia nat dins casa nostra. Però no hi veig l'avantatge, no sé què guanya la bellesa de la vida, a desterrar dels nostres camps, reemplaçat per forasterades de sarsuela d'una poca solta absoluta, el delicadíssim tresor de les nostres tonades populars; o a substituir, en les festes majors, per números rebentats de cafè concert, el ball honrat i ple de perfum antic de la nostra ruralia; o en vestir de "ciutadanes", mal cossades i sense gust, les nostres pagesetes, que amb el seu gipó i el seu volant, mig mongil mig romanès, recollit dins el mocador, eren una cosa fina entre les coses fines...

Tenc pels andalusos una viva simpatia. És més, crec que alguna cosa hi ha — la sang mora possiblement — que ens hi emparenta: Mallorca és, en certa manera, l'Andalusia catalana. Les flors, la netedat, la calç, el cel, el sol, la finor i la peresa ens són patrimoni comú. Però "tout de même", hi ha qualque diferència... una "becerrada" benèfica per aficionats de Palma serà sempre un reflex exòtic, imitatiu i macilent, de la vertadera festa nacional. Dos cordovesos parlant de toros, tot d'una es veu que saben de què van, i ho fan amb aquella sal que no en venen a les botigues. A dos inquers, per més que es pensin entendre-hi, està millor evidentment rallar d'una altra cosa.

Volia ara jo parlar de les "saetas" com d'una cosa purament folklòrica, i de la seva aclimatació entre nosaltres com d'un simple afer d'estètica. Un altre dia potser insisteixi apuntant a altres aspectes. No crec aquest gènere de cançons assimilable. Pertany a aquella classe de productes d'un país que no s'exporten. Tots comprenem que seria grotesc i lamentablement poc respectuós que una veu mallorquina s'aixecàs davant el Crist de la Sang per cantar-li coples a l'estil de Màlaga. És d'agrair que hostes venguts de per allà abaix vulguin sumar-se a la seva manera a l'homenatge dels mallorquins, i la intenció basta: crec que no deuen exterioritzar-se massa ni posar-se en primer terme. Nosaltres no aniríem a ballar els Cossiers davant "La Macarena" o "Nuestro Padre Jesús de las tres caídas..."

Apliquin-se aquestes lliçons els qui, a la Catalunya continental, també volen aclimatar-hi les *saetas*. — J. M.

El primer aniversari de "Vida Lleidatana"

Diu aquesta lloable revista de Lleida en el seu número del 15 d'abril:

"Per segona vegada anunciem avui l'aparició d'un extraordinari amb el qual vol saludar "Vida Lleidatana" el cap d'any de la seva creació.

És un nou esforç que posem al servei de les lletres lleidatanes, una bella mostra dels nostres entusiasmes pel ressorgir cultural de Lleida, i en definitiva la prova palesa de com en nosaltres cap afany de lucre ha menat ni un sol moment nostres passes, caminades tothora ben desinteressadament i amb el sol afany d'anar a una publicació local digna de les millors col·laboracions i camp obert per a les emperesides plomes lleidatanes que, a desgrat de sa vàlua personal, no han donat al poble ni a les altes valors que li són pròpies tots aquells refinaments i aquelles produccions que hem de lamentar no hagin arribat a plasmar-se.

Un any d'actuació a Lleida vol dir un sens fi de neguiteses, puix abastament ens hem de plànyer de com aquí les excuses són fàcils i gens sobreres les ajudes.

"Vida Lleidatana", però, té la mirada en l'esdevenidor, i del passat sols en recorda la valor experimental que en deixa; la tasca s'ha anat fent, la millora de presentació i de contingut és indubtable, però el desig és molt gran, i això fa que la tasca vingui controlada en tot moment per l'afany de fer-la millor.

Per això, en entrar en un altre any, demanem l'ajut de tots, collaboradors amatents que donen varietat i segellen de prestigi la publicació, anunciants que fent conèixer ses empreses ajuden a refer les nostres més enlairades valors, lectors que sens vosaltres la revista no tindria aquella vida i aquells entusiasmes que l'espiritual comunicació ens dóna; caixistes que de vostra tècnica i del vostre art se'n val l'escaiença de la revista: tots, tots enterament ajudeu a aquesta obra que ha merescut els més fèrvids elogis i amb l'amor de tots hom va plasmant "Vida Lleidatana" que, en anunciar el segon extraordinari, fa sabedora ensems d'estar disposada a ajuntar nous esforços als ja realitzats per obra del gran afecte que sent per Lleida i per tot ço pairal."

Vagi a la revista de la ciutat del Segre la nostra felicitació i el nostre encoratjament. — J. M.